

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

<p>Број 11 Година LV</p>	<p>Редакциони одбор МИЛОРАД СИМОВИЋ, Д-Р ДУШАН КАЛАНОВИЋ, ЖИВАН РАНКОВИЋ Уредник Б У Р О Б А Њ А Ц</p>	<p>Новембар 1937 године</p>
------------------------------	--	---------------------------------

САДРЖАЈ

Чланци и студије:

Карађорђева звезда са мачевима — Живан Ј. Ранковић 703

Књижевни додатак:

Наша палата (Награђена приповетка, из београдског живота, на специјалном књижевном конкурс у „Б. општ. новина“ — Драг. Илић Јејо 709

Други дан, нови живот, други људи . . . — Дневник једног инвалида (Роман из београдског живота награђен на књижевном конкурс у Градског поглаварства Београд) — Зора Ђорђевић 721

Прилози за историју Београда:

Стари водоводи, чесме и бунари у Београду (IV Булбулдерски водовод) — Драг. Ранковић 724

Друштвена хроника:

- Њ. В. бугарски Краљ Борис посетио је Београд 727
- Прослава Дана мира у Београду 728
- Комеморација великом добротвору Џону Фронтингхаму 729
- Армијски генерал г. Петар В. Косић — нови командант Београда 730
- Освећење заставе хуманог служитељског удружења 730
- Освећена је Музичка академија и Средња музичка школа 731
- Нова зграда Државне штампарије у Београду 731

Привредна хроника:

- Друштво за приређивање сајма одаје нарочиту захвалност г. Влади Илићу, претседнику Општине, за подизање сајмишта 732
- Претседник Општине града Бреславе у Београду, као гост Београдске општине 733

Културна хроника:

- Свечана седница Градског већа посвећена успомени Вука Караџића 735
- Прослава стопедесетогодишњице рођења Вука Стеф. Караџића 738

Социјална хроника:

Дом слепих у Земуну 743

Правна хроника:

Одлуке Државног савета — Љуб. Ж. Јевтић 748

Уметничка хроника

Десету јесењу изложбу београдских уметника отворио је претставник Општине г. Милорад Симовић	751
Изложба пољске савремене уметности у Музеју Кнеза Павла	752

Позоришна хроника:

Премијере (Алфред Нојман: „Патриота“; Вилем Вернер: „На санти леда“; Антон Чехов: „Три сестре“) — Б-ц	753
--	-----

Наши градови:

Градови Јужне Србије прославили су 25-годишњицу свога ослобођења	756
--	-----

Некролози:

† Војислав Н. Томић	763
-------------------------------	-----

Слика на корицама: **Споменик Вука Караџића**,
уметнички рад вајара г. Ђ. Јовановића, члана Краљ. српске академије наука

Београдске општинске новине

Излазе једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Градског поглаварства Београд.

Преплата: годишње 150,—, полугодишње 80,— динара. Поједини број 10,— дин.

Цена огласа: Цела страна 800,—, пола стране 500,—, четврт стране 300,— дин. Огласи на корицама 50% скупљи

Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54,300

Уредништво и администрација: Кнегиње Љубице 1 II — телефон 26-242.

Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова — Рукописи се не враћају.

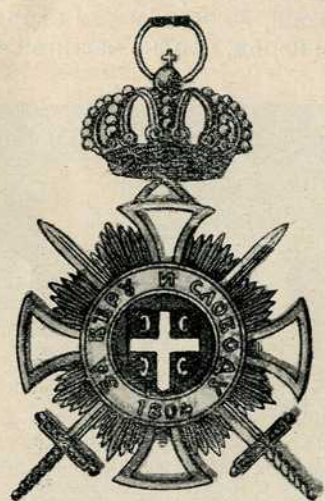
WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
Бр. 11

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

1937

КАРАЂОРЂЕВА ЗВЕЗДА СА МАЧЕВИМА

Карађорђева звезда са мачевима

Др. Мил. М. Стојадиновић, претседник Краљевске владе и министар Иностранних послова (говор у Народној Скупштини о предлогу закона о правима носилаца ордена Карађорђевог звезде са мачевима 14-VII-1937 год. у Београду).

„...Сјај Карађорђевог Звезде са мачевима треба да привлачи све родољубе и патриоте. Јер, витезови Југословенског народа са песмом на уснама ишли су у смрт — жртвујући не само свој живот, већ често и опстанак својих породица, да би што сјајније извршили своју дужност према Краљу, својој Отаџбини и своме народу и да би претходећи примером дали снажног потстрека и другима на пожртвовање!...”

Љуб. М. Марић, армиски генерал, министар Војске и Морнарице (говор у Народној Скупштини 19-X-1937 год. приликом усвајања закона о правима и повластицама носилаца ордена Карађорђевог звезде са мачевима у Београду).

(1)

Посвећено сени хероја: Александра Глишића, потпуковника, команданта 7 пешад. пука „Краља Петра I“, мајора — Војислава Велимировића, Милана Маринковића, Александра Здравковића и Љутомира Ђорђевића; капетана I класе — Дамјана Васића, Богдана Анђелковића, Драгутина Јанковића и Светислава Минића; капетана II класе — Миливоја Крстића и резервног Ђорђа Петровића; пешад. поручника — Владимира Глигоријевића, Љубише Поповића, Михајла Стојадиновића и резервног Боровоја Анђелковића и пешад. потпоручника — Николе Филиповића и резервних: Величка Јевеичића, Ђорђа Петровића, Павла Сајковића и Чедомира Милићевића и великог броја подофицира, каплара и војника, који су погинули на Куманову 10 и 11 (23 и 24) октобра 1912 год., где је свечано ударен печат народног и државног јединства Краљевине Југославије.

„...И, док сте били у рату свако вам се клањао, хвалио вас — престаде рат, престаде и признање!...”

Њ. Св. Патријарх Варнава (говор на слави ордена Карађорђевог звезде са мачевима 17-XII 1935 год. у свечаној сали Официрског Дома у Београду).

„... Носиоци Карађорђевог Звезде са мачевима са правом се могу ударити у прса и рећи, да су они стварали ову државу!...”

ПРЕДГОВОР

„...Носиоци Карађорђевог Звезде са мачевима, било је одавно потребно да буду на окупу, како у мирно доба, тако и у ратно доба. Они треба да су увек са оним великим духом, који нас је све у ратовима руководио — духом великог Војводе Српског народа Карађорђа и његових славних Потомка Петра Великог Ослободиоца и Витешког Краља Александра Ујединитеља, духом, који је све нас водио у најтежим моментима, када је требало рећи и одлучити: бити или не бити!

„Југословенски народ, уопште узев, је херојски. Историја не само Југословенског народа, као и историја ратова наших, него и историја других народа тврди: јасно и отворено, да у јуначкоме срцу Југословенског народа никада није било ничега, што би га могло учинити кукавицом, издајником своје отаџбине и своје слободе и издајником свога Краља. У срцима нашега народа увек је био онај велики и моћни геније, који нам је инспирисао и душу и срце, који нам је дао све могуће услове да будемо оно што јесмо — како у рату, тако и у миру. Али, као што у кући у једној породици, било по рођењу, било из других каквих разлога, има храбрих и храбријих синова, тако исто и у рату појављују се храбрији од храбрих. Али, то не значи, да наш народ у целини није храбар и да није показао оно велико и моћно јунаштво, коме су се дивили, коме се диве и коме

ће се дивити сва наша поколења и сви други народи.

Храброст појединих — као што је најбоље познато носиоцима тога дивног одличја Карађорђевог звезде са мачевима, — учинила је чудо онда кад су се многи и многи поколебали, кад су осетили неки страх неочекивано. Онда је један храбар витез учинио много и много, тако да сви буду хипнотисани хероизмом и да пођу онамо куда их позива света дужност. Ти издвојени људи, као Богом надарени, били су носиоци витешких ордена код свију народа, а код нас ето носиоци су Карађорђевог звезде са мачевима. Баш ти храбри јунаци, који су то одличје стекли не по милости овог или оног, него по својој истинској храбрости, по оном свом епохалном јунаштву, чинили су то да улију храброст и моћ у многе слабе духове и у многа нежна срца. И ви, као носители највећег и најзаслужнијег одликовања Карађорђевог звезде са мачевима, ви — изгледа — као да сте били заборављени и запостављени!...

„...Велики потези и замаси духовни код великих народа, који код нас врло често оскудевају, свуда су истицани и треба да су на првоме месту. Наш народ је у својој умотворини то дивно опевао, он је то дивно испричао. То вам вели народни геније који нас је спасавао, који нас је водио и показивао нам пут куда треба да идемо. Узмите Милоша. Зар га није народ овековечио тиме што је опевао његово херојство!

„Зар народ није овековечио и Вожда Карађорђа, чија је звезда била звезда водила, који је створио Династију, која је повела и водила наш народ прво да се ослободи од Турака, затим друго, да ослободи и другу браћу и треће да сву браћу — сва три племена — споји уједно у моћној и заједничкој држави — Краљевини Југославији.

„...Лако је у миру добити орден и носити га, али у оно време када је била борба на смрт и живот, када је била у питању Отаџбина, онда су били они хероји који треба да се овековече у душама и срцима свију нас и свију наших будућих поколења.

„...Носиоци Карађорђевог Звезде са мачевима били су у истини запостављени, на срамоту нашег друштва па и наше државе. Ви носиоци тога дичног ордена, који је персонификација свега онога што се тим орденом претставља, ви који сте водили наше храбре војнике у најстрашњим моментима, ви сте се потуцали од немила до недрага, али верујем да тога неће више бити, да ће сваки бити постављен на своје место, да ће сваки бити према заслуги награђен. А каква већа и заслужнија награда може бити него она коју ви носите и коју су носили наши храбри официри и војници!

„Носиоци Карађорђевог Звезде са мачевима, када сте се окупили у једно друштво, ваша иницијатива није потекла из амбиције, јер то вама није потребно, него да покажете да је то геније народни увек захтевао и данас захтева. Треба рећи: сви ви, који сте овде и они, који још нису

скупљени али који ће се већ окупити, сви ви, ви сте наш понос и наша дика.

Карађорђевог звезде са мачевима, коју ви на прсима носите, то је одликовање коме треба одавати сваку пошту, и не само пошту него и признање, ви сте то стекли часно и херојски.

„...Носиоци Карађорђевог Звезде са мачевима, будите поносни што носите дух Карађорђевог звезде и будите наша дика и понос, и драги камен у нашој Краљевини Југославији, тековини до које је дошло морем крви ваших другова који падоше на бојном пољу и заслугом вас који остварите Божјом милошћу и Божјом вољом да будете очигледни сведоци, колико је наш народ, а у првом реду српски народ, пролио честите синовљеве кр-

Претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић

ви за ову нашу државу, за ову нашу милу Отаџбину, и да ми нећемо никада и никоме дозволити да ма што причини на жао ма коме делу нашег народа који је толико широкогруд, толико племенит да заборавља и на највеће заслуге само да би било мира и слоге у овој држави...“*

„Доношењем Закона о одликованим орденом Карађорђевог Звезде са мачевима, Господо народ-

* Њ. Св. Патријарх Варнава: „Говор — извод говора на слави ордена Карађорђевог Звезде са мачевима, 17-ХИ-1935 год. у свечаној сали Официрског Дома у Београду“ — Види „Домовина“ бр. 12 за 1935 год. Београд, стр. 90.

ни посланици, ви сте учинили једно велико дело и одговорили једној насушној потреби.

Одавање јавног и видног признања витезовима нашега народа, витезовима који су са педом на уснама ишли у смрт, жртвујући не само свој живот већ често и опстанак својих породица, да би што сјајније извршили своју дужност према Краљу, својој отаџбини и своме народу и, да би претходећи примером дали снажног потстрек и другима на пожртвовање, није само акт правде и захвалности према њима, већ и акт више државничке мудрости.

„Кад би смо поизближе размотрили како живе, каквим су бедама па и понижењима досада били изложени, многи од ових наших прослављених витезова са изрешетаним грудима и полонљеним костима, који су заслужили да им се поред највиших почести и живима подигне споменик захвалности, и најзад у каквом је унижењу био досада највиши орден, који се даје само за нај-

Министар војске и морнарице арм. генерал
г. Љубомир Марић

више заслуге, у којима самопрегор игра главну улогу, онда би јасно уочили колики грех носимо, што ово признање нисмо и раније извршили, а тако исто уочили би и колики допринос овим законом дајемо за јачање и учвршћивање херојства у нашем народу, коме је витештво несумњиво једна од оних племенитих урођених врлина, која се нарочито у војсци снажно одувек манифестовала.

„У име војске и морнарице узданице нашег народа, ја поздрављам овај акт једнодушнoг и свечаног признања нашим херојима над херојима са уверењем да ће тај акт не само у народу него и у војсци и морнарици наићи на пуну захвалност, јер ће оне у томе признању наћи снажног потстицаја на велика јуначка дела, што је у рату било, јесте и остаће за вечита времена од првостепеног значаја и мерило у оцени квалитативне вредности сваке војне силе, вредности без које ни најмодернија средства неће бити од користи.

„Хвала вам, Господо народни посланици!“*

* Љуб М. Марић: *Говор* — извод говора у Народној Скупштини на дан 19-Х-1937 год. приликом усвајања Закона о правима и повластицама носилаца

УВОД

„Одликовање, као реч, има исту језичну основу као и реч разликовање. Одликовати се у нечему, значило је испочетка исто што и разликовати се по нечему, и то само са извесним позитивним квалитетима... по нечему добрoме.“*

„Одликовати се, значи учинити да се неко други обележи по добру, признати му извесна преимућства, истаћи га према другима... Често се данас у обичноме говору идентификује реч одликовање са речима урешавање или кићење. Премда одликовање, декорисање у суштини значи почаствовање, уздизање по части и угледу — *dekorum* (достојанство, част).

„Одликовање, знаци и облици одликовања, могу бити разни:

— то могу бити титуле, племства,

— то могу бити титуле историских звања, која су нестала или титуле фингираних звања, која нису никад ни постојала (дворски саветник, комерцијални саветник, итд.), нарочито ословљавање лица (преузвишени, пресветли),

— то могу бити проглашење некога за великога или за заслужнога (нарочито ово је случај у неким републикама новијега датума),

— то могу бити титуле универзитетских степена „*honoris gratia*“ и слично,

— то могу бити давање „одличја, ордена, медаља“.

„Одликовање, упочетку, могло је и чинило је друштво. То су чиниле и поједине корпорације јавноправнога карактера. Држава је постепено преузела на себе да врши одликовање. Држави припада искључиви монопол одликовања, где то у монархијама врши сам владалац, а у републикама врло често сам претседник републике.

„Одликовање у већини држава данас се своди на то, што се дају разни спољни уресни знакови као доказ за признање извесних заслуга, који је рад законом регулисан. Универзитетима се признаје да дају титуле почасних доктората. Некада се даје право и појединим корпорацијама да издају посебне и спољне видљиве знаке одликовања (Црвени крст Краљевине Југославије).

„Одликовање, знаци, који су доступни свакоме и од којих ниједан друштвени ред није у принципу искључен, могу бити — називају се углавном: ордени и медаље.

— Ордени, реч је латинскога порекла. Она означава ред, уредбу, уређење.

1) Испочетка тако су обележавана удружења, лица, која су се обавезала, да ће се придржавати извеснога реда, да би свој задатак успешније испунили. То су била махом удружења верскога карактера (фрањевачки, доминикански ред итд.).

2) Крсташки ордени развили су се доцније, за време крсташких ратова (XII век) из чисто ду-

ордена Карађорђевог Звезде с мачевима. Такав исти говор одржао је и у Сенату Краљевине Југославије 21 Х-1937 год., када је и тамо предлог једногласно усвојен.

* Д-р Л. Костић — „Одликовање“, Суботица 1937.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ховних ордена. Они су били потчињени папи, где су имали да се управљају по његовим прописима, који су предвиђали: сталну борбу против некрста, хуманост и гостољубље и духовне вежбе.

Као знак заједнички, по коме су се разликовали припадници витешких редова од осталих људи, јесте крст, који су носили на одећи. Поједини владари доцније су по угледу на то образовали чисто световне витешке редове, да би на тај начин утицајније и угледније људе везали за себе и наградили за учињене им услуге.

Владари су упочетку статутима прописали, како се улази у те световне витешке редове, тако исто прописали су и ношњу и спољне знаке тих световних витешких редова. И, када тих световних витешких редова постепено нестаје као удружења, то дугим периодом времена остају само декорације, ордени којима је једноме удружењу била очитована припадност.*

* „Ред Малтешких витезова је постао пре хиљаду година, а основан је у Јерусалиму под именом „болнички ред Светог Јована“.

После губитка Свете Земље, овај се ред 1301 год. преселио на острво Родос, који је већ тада важио као чврст зид западњачке културе, и хришћанства против надирања муслиманског света. Било је то време, кад је тај ред дошао до своје највеће моћи и највећег сјаја. Велики маштар реда био је тада Родовски Кнез, који је ушао у ред тадашњих суверена и имао огромна имања по целој Европи, која су се звала „коменде“.

Бежећи испред турске најезде, Малтешки ред је морао 1552 год. напустити Родос. Тада се преселио на острво Малту.

За време верске реформације ред је изгубио многе своје приорате. Доцније је њихов опстанак угрожавао сукоб између Француске и Енглеске, који је настао због тога острва.

Малту заузео је Наполеон 1798, али су му Енглези одузели већ после кратког времена. А када је ред Малтешких витезова изгубио своју световну моћ на Истоку, посветио се сасвим каритативном раду, помажући болесне и бедне.

Од тога времена седиште овога реда је у Риму, где се налази његов „велики магистериум“, који је највиша извршна институција овога реда. У свему данас овај ред има само четири приората, и то један врховни у Риму, затим у Напуљу, на Сицилији и у Чехословачкој и Аустрији. На челу ових појединих великих приората стоји велики приор, који носи титулу кнеза.

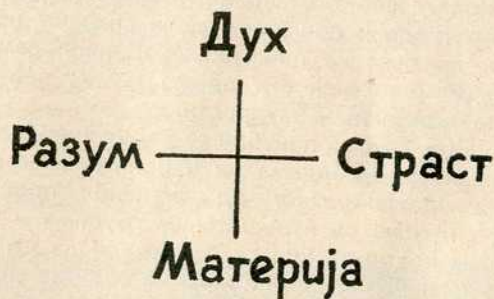
Дефинитивни члан овога реда мора, приликом ступања у ред, доказати да је у прошлости његове породице било барем шеснаест рођених племића. Али, поред ових, постоје и такозвани магистрални витезови, који нису подвргнути толико тешким условима. То су лица, која не морају имати племићко порекло, али се у самом реду морају истицати својим нарочитим делима у вршењу каритативних дужности.

Ред Малтешких витезова својим заслужним члановима даје и одликовања.

Малтешки ред, у данашње доба, бори се са полслератним тешкоћама, али је зато у потпуности остао

Ордени су уведени код свих држава и народа. Код свих ордена у хришћанским државама основа ордена је крст, који је употпуњен другим амблемима, који симболизирају врсту ордена. Основни амблем је звезда са пет или шест кракова.

Крст и звезда код ордена у основи значе:

Код свих ордена у нехришћанским државама основа ордена је полумесец.

Ордени су почели да се модификују у последње време у свакој држави према циљу за који се дају и према обележју државе у погледу њенога државнога устројства.

— Медаље, реч италијанска за ознаку античкога новца. Доцније постала су као знак одликовања за заслуге мањег значаја.

*

Карађорђева Звезда с мачевима је највише одликовање у Краљевини Југославији. Она има две врсте ордена — официрски и војнички ред.

То одликовање даје се само онима официрима и војницима, који су активно учествовали у борби и у ватри, или онима који су непосредно припремали ратне операције.

Витезови Карађорђеве звезде с мачевима, то су:

веран своје хуманом раду и помагању сиромашних, бедних и болесних. Још и данас овај ред даје издашне новчане помоћи свим несрећним и беднима.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

— Они, који су међу Храбрима били најхрабрији и, међу Добрима били најбољи;

Они који су у бури смрти и мегдана у свима минулим догађајима, када се је градила Краљевина Југославија, свагда себе радо излагали и жртвовали;

— Они, који су носили славне и победне заставе Српске Војске из победе у победу...

Карађорђева Звезда с мачевима (иста је као и без мачева) облика је бело емаљиранога крста, чији су краци завршени лучно а исто се тако краци у луку сужавају ка месту укрштања. Између кракова крста утврђени су златни зраци.

На месту укрштања на плавој емаљираној таблици утврђено је црвено оцило са амблемом: „Само слога Србина спасава.“ Око тога на венцу од бела емаља написано је: „За веру и слободу — 1904“.

На другој је страни у црвеној емаљираној подлози у злату израђен двоглави бели орао, а око њега је на плавоме емаљу натпис „Петар I — 1904“.

Карађорђева Звезда с мачевима — официрски ред има четири реда:

I ред има црвену ленту, која се носи преко деснога рамена на леви бок. Звезда (плака) носи се на левој страни груди.

II ред носи се око врата са плаком на левој страни груди.

III ред носи се о врату.

IV ред носи се на рупици другога дугмета, односно окачен са пантљиком на левој страни груди.

Карађорђева Звезда с мачевима — војнички ред установљен уредбом од 28 маја 1915 год. за подофицире и војнике, има два реда:

Златни, по облику исти као и официрски само цео позлаћен, и

Сребрни, по облику исти као и златни само цео посребрен.

*

Карађорђева Звезда с мачевима, њен значај да би се боље истакао и схватио у односу на друга одликовања у Краљевини Југославији, као и на одликовања иста или слична у другим државама, при даљем третирању изнеће се ови одељци:

I — Историски преглед ордена, одликовања. Како су она цењена у свима вековима.

II — Карађорђева звезда с мачевима:

1) Ордени страних држава ранга Карађорђеве звезде с мачевима.

2) Југословенски ордени и медаље. Њихов ранг међу собом.

3) Постанак и развој Карађорђевог звезде с мачевима. Закони и уредбе, који се односе на Карађорђевог звезде с мачевима.

4) Списак одликаних Карађорђевог звезде с мачевима:

а) Странци,

б) Југословени.

III — Завршетак.

I — ИСТОРИСКИ ПРЕГЛЕД ОРДЕНА, ОДЛИКОВАЊА, КАКО СУ ОНА ЦЕЊЕНА У СВИМА ВЕКОВИМА.

Карађорђева звезда с мачевима је орден најновијег доба.

Историја нам пак показује, да су одликовања постојала код свих народа и у свима вековима. Тако:

Стари век:

Стари век, који је мењао повод за рат са напретком културе, има ове периоде:

1. — Период Источни, који обухвата време од XX до V столећа пре Христа, где су долазили: Индијанци, Мисирци, Асирци, Вавилонци, Јеврји, па доцније Картагинци, Феничани па Мало-Азијанци и после њих Миђани и Персијанци, који су сматрали се за једини народ, који има право да живи. Они су веровали, да је њима Бог Рата наређивао, да треба да униште све невернике.

Маршал Ж. Жофр

Верски узрок био је обично код њих повод рату.

Ханибал је се тада истакао међу Картагинцима као светски војсковођа и водио ратове (218—203 год. пре Христа).*

Код Картагинаца Ханибал, чувени војсковођа нарочито је обележавао своје најбоље старешине и војнике палмом и пером на капи.

2. — Период Јелински, који обухвата V и IV столеће пре Христа, у коме су:

а) Јелини сматрали да они као народ више интелигенције имају право да господаре другима ниже интелигенције. Они су стога увек и истицали као повод рату принцип господарства интелигенције.

Епаминонда је се тада међу њима истакао као светски војсковођа и водио ратове (371 год. Леуктра пре Христа).**

б) Македонци узимали су као повод рату принцип хуманитарности. Они нису хтели уништење непријатеља, већ су само тежили да натерају друге да приме њихову културу и њихово господарство.

* Читај: Graf von Schlieffen — „Cannae“, Берлин, 1922., Н. П. Михневич — „Историја рашне вешшине“, Петроград 1908., Egelhaaf — „Hannibal“, Берлин 1892.

** Читај: Droysen — „Heerwesen und Kriegsfuehrung der Griechen“, Freiburg 1889, Ж. Ранковић — „Epaminonda“, Београд 1936, („Домовина“ бр. 8 за 1936, ст. 63).

Александар Велики међу њима се тада истакао као светски војсковођа и водио ратове (336—323 год. пре Христа).***

Код Грка грађани који су служили у коњици самим тим били су повлашћена класа, племство, које је долазило по рангу и повластицама увек одмах после владајуће класе.

Старешине и војници Епаминонде и Александра Великог обично су одликовани за своје подвиге у рату лаворовим венцем, свечано пред купом.

3. — Период Римски, који обухвата три столећа пре и пет столећа после Христа, у коме су:

а) Римљани узимали као повод рату принцип господарства силе, па ма каква она била: физичка, интелектуална или морална, само ако је законита.

Јулије Цезар међу њима истакао се као светски војсковођа и водио ратове (50—45 године пре Христа).****

б) Ви'антинци, за време појаве Хришћанства а исто тако као и раније што је било код Браманаца и Буданаца, а и доцније за време појаве Мухамеданаца, узимали су за повод рату принцип опште љубави и братства и преображење у једноверно братство — једнобоштво.

Константин Велики истакао је се међу њима тада као велики верски поборник православља а и ратник, јер је и ратове водио (306—337).*****

Код Римљана грађани, почев од знаменитог краља Сервиуса Тулија (550-530), који је уредио уставом државу, који су најбогатији, служили су у коњици и тиме већ били неки витези са највише права, али и са највише терета и дужности.

Старешине и војници Каја Марија и Јулија Цезара добијали су племство за своје изванредне подвиге.

Код Византинаца, старешине и војници Константина Великог (306—337), који се родио и одрастао у Нишу, па је као неограничени римски цар 11-V-330 год. на обалама Босфора извршио свечано освећење своје нове престонице, Constantinopol-a (Цариград), добијали су племство а и лаворове венце са крстом (пошто је он први почео да штити хришћане).

*** Читај: Droysen — „Geschichte Alexanders des Grossen“ Берлин 1917., Fr. Коерр — „Alexander der Grosse“, Leipzig 1899., Ж. Петковић — „Александар Велики“, Београд 1929., Cochenhausen — „Fuehrertum“, Берлин 1936.

**** Читај: Auguste Bailly — „Jules Cesar“ Paris 1932., Jerome Carcopino — „Cesar“, Paris 1936., G. Veith — „Geschichte der Feldzuege C. Julius Caesar“, Wien 1906., Каз Јулије Цезар — „Галски раџ“, превео М. Живковић. Београд 1898., W. Warde Fowler — „Jules Cesar et la fondation du regime romain“, Paris 1931., Cochenhausen „Fuehrertum“, Берлин, 1936., Georges Brandes — „Julius Ceasar“, Берлин 1890.

***** Читај: М. Ђ. Милићевић — „Живои и дела великих људи“, Београд 1978., Ж. Ранковић — „Раџ“, чланак Београд 1931 (Календар Југословенске Матице).

Средњи век:

Средњи век мењао је повод за рат са наплетком друштвенога склопа. Он је имао ове периоде:

а) Период Феудализма, који обухвата VI век, па се закључује са XI веком. То је доба када је била превласт властеле (аристократије).

Одликовања у рату била су разна, пошто се и овај век истиче као доба витештва, када су заслужни одликовани оружјем, лаворовим венцима, док у доба феудализма (500—1100) заслужни и истакнути у рату добијали су као награду феуду, чак и поједине покрајине земље државне.

Старешине, па и војници ако су се нарочито истакли, добијали су веће и мање племство и звали се витези-племци.

— Период крсташки (XII и XIII век) који се приписује да је отпочео Француз папа Урбан II у Клермону 1095 год. имао је циљ код војске да ослободи Свети Гроб у Јерусалиму од неверника — нехришћана.

Као главни заповедник у првоме крсташкоме рату (1096—1099) помиње се јуначки војвода лотрингиски Готфрид Буљонац и с њим из Француске војвода нормандиски Роберто и гроф тулуски Рајмундо а из Италије кнез таренатски Бохемундо, који су се сви са својим војскама имали да скупе у Цариграду, одакле су почели да ратују.

У другоме крсташкоме рату (1145—1149) истичу се као главни заповедници над војском немачки цар Конрад III и француски краљ Људевит VII, као носиоци крста.

У трећем крсташком рату (1189—1192) предводили су војску немачки цар Фридрих Барбароса, краљ француске Филип Август и енглески краљ Ричардо Лавово Срце.

Крсташки ратови, који су доцније наступили: — четврти (1202—1204), који је предводио фландриски гроф Балдвин и млетачки дужд Дандоло;

— пети (1217—1218) у коме је био главни заповедник маџарски краљ Андрија II;

— шести (1227—1229) који је водио немачки цар Фридрих II више пријатељским преговарањем; — седми (1248—1254) који је водио француски краљ Људевит Свети и,

— осми, последњи, (1370) који је, пошто се спасао ропства, Људевит Свети завршио.

Крсташки ратови били су врело, из којих ниче кроз много проливане крви људске: напредак имовни и умни у свету.

Главни заповедници добијали су благослов папа а и ордене.

Период Свитања (XIV и XV век) потискује витештво на бојноме пољу, али се зато јавља наука и уметност (ренесанс). И најбољи на томе пољу почињу да се истичу, где треба споменути:

Бертолда Шварца, немачког калуђера, који је у почетку XIV века пронашао барут;

Јована Гутемберга немачког стругара, који је у половини XV века изумео штампу (типографију).

Жив. Ј. Ранковић

(Наставиће се)

Наша палата

Градско поглаварство Београд одлуком својом Обр. 13235 од 9 јуна 1937 расписало је специјални књижевни конкурс на основу чл. 7 Правилника о издавању и уређивању „Београдских општинских новина“.

На конкурс је стигло до одређеног рока, до 15 септембра о. г., укупно 39 радова: 15 приповедака, 4 есеја и 20 песама.

Оцењивачки суд, после прегледа свих приспелих радова, на седницама одржаним у току месеца октобра и новембра, а по свестраном претресу поднетих дела, установио је да с обзиром на чисто књижевну вредност и уметничку обраду целине и појединости заслужује награду од 2.000 динара приповетка „Наша палата“ поднета под шифром „Велика кућа, велика слобода“.

Према предвиђеним условима конкурса жири је нашао да, с погледом на задатак, циљ и дух уређивања општинског часописа „Београдске општинске новине“, могу под редовним условима бити штампане приповетка „Докула“, поднета под шифром „Прошлост“, и приповетка „Томбола“, поднета под шифром „Х-Х-Х“, а од песама: „Београду“, поднета под шифром „Рапсод“, „Београд“, поднета под шифром „Вера“, и „Док посут вечерњим златом блиста Београд“, поднета под иницијалима М. М. Ж.

Између дела одабраних за штампу под редовним условима жири је нашао да приповетка „Докула“ заслужује похвалу.

После одлуке жири је отворио запечаћене куверте, у којима су имена писаца чија су дела награђена или одабрана за штампу и констатовао је:

- 1) Да се у куверти писца награђене приче „Наша палата“, под шифром „Велика кућа, велика слобода“ — не налази име писца. Накнадно је утврђено да је писац те приче г. Драг. Илић Жејо;
- 2) Да је писац приче „Докула“, под шифром „Прошлост“ — Олга М. Бандић;
- 3) Да је писац приче „Томбола“, под шифром „Х-Х-Х“ — Јеврем Герасимовић;
- 4) Да је писац песме „Београду“, под шифром „Рапсод“ — Стеван П. Бешевић;
- 5) Да је писац песме „Београд“, под шифром „Вера“ — Вл. Т. Петковић;
- 6) Да је писац песме „Док посут вечерњим златом блиста Београд“... са иницијалима М. М. Ж. — д-р Милан Марковић.

Весела је наша палата, весела као распевана птица. Али кад духне поамна кошава, па почне трести њен метални кров са димњацима и свима прозорима и вратима, онда се узбулиле све веселе очи и сва насмејана лица, и уздах започне да навлачи на душу још већи терет уместо да га скида. Натмуре се чак и густе обрве пазикуће чика Тоше, и онда његова жена тетка Цана ништа друго не ради него стално трчкара онако у папучама преко пута у бифе „Код младог Шумадинца“, који уствари држи један стари пропали хотелијер, и доноси флашицу за флашицом шљивовице. Буни се она каткад на ова трчкарања, али ипак мора да слуша свог задртог мужа, код кога до друге флашице шљивовице још и може да буде неког објашњења, али кад се пређе на трећу онда се морају наредбе извршивати без говора.

Весела је наша палата као весело девојче. Али кад почне падати досадна и дуготрајна јесења киша, она сва утоне у чудан неки језиви мрак, да вас силан страх хвата да мињете њеним степеништима и доугим којекаквим ходницима и ходничкима. Поћете да тражите Мошу Сабетаја, продавца шиваћих машина, али кад се већ наћете дубоко међу степеницама

намах вас у оној тмини обузме нека изненадна nelaгодност и таштина, да сте принуђени да се одмах вратите натраг. Ако вас сретне чика Тоша запитаће вас веома учтиво шта сте желели, али ви ћете се једва усудити да му се поверите, јер вам и он личи на правог ђавола у оној полутами. Он са својом огромном шубаром (ово зими!), са својом великом брадом и растреситим брковима, са буљавим и дрским очима и зубима жутим и великим као напола пресечене домине. Па ако је зима, на њему је још и неки страшно загушљиви кожух који се осећа са трећег спрата на први. Велимо тако је само кад је зима, али додајемо још и ово: чика Тошино лето траје само два месеца, а то значи да овај кожух носи читавих десет месеца у години. Том приликом чика Тоша ће вам дати тачно обавештење и напоменуће вам да сте за исто требали да свратите у његову канцеларију, која је уствари једна обична рупа под степеништима, са малим шалтером као што су шалтери за продају улазница у споредним биоскопима. Унутра сточић и столица и уведена инсталација за телефон, али телефона нема да се појави ево већ читава деценија!

Тако се ето од чика Тоше још горе упла-

шите, и мистерија ове куће учини вам се тако грозна, да се надвоје натроје нађете уздисани на улици.

Весела је наша палата као весео амор. Али кад наступе велики снегови, па затрпају улазе у њу, и када стегне љута зима са својим језивим мразевима, онда вам срце пропишти и живот вам се учини грозна нека провалија у коју тонете неповратно из све већих невоља у све веће јаде. Снађе човека и нека тежа болест. Нарочито децу. Па вам дође да скачете озго, па макар то било и са мансарде!

Кад је весела наша палата она истински пева, и тада је прави славуј. Тада оживе њена степеништа и њени спратови, и свуда се чује весео говор и праскави смех. Жене су дарежљиве и од срца пружају просјацима свој удео. Радио трешти из неколико станова и одједном чујете музику из неколико европских градова. Кад је код куће агент радио-апарата г. Моша Сабетај, а то је онај што продаје и шиваће машине, онда се може чути и Америка. Али у овој кући станује и други агент радио-апарата г. Саватије Микић, па кад се он деси у кући може да се чује чак и Јоханесбург у Јужној Африци. Бар тако он тврди. Помера г. Саватије точкић на апарату, скаче из града у град, и тек одједном дрекне:

— Јоханесбург!

А можда је баш Љубљана! Свира неку егзотичну плочу.

Међутим, госпође које ово слушају нимало се не изненађују, јер данас се човек може надати сваком изненађењу од технике. Једнога дана могу и вас за трен ока пребацили у тај Јоханесбург, па што онда да не могу овамо пребацили музику из њега?

Весела је наша палата као насмејано небо. Али кад првог у месецу зађе чика Тоша са признаницама да скупља запукнину, онда настану разна објашњења, која се често претворе и у праву свађу. Том приликом станари нађу за веома потребно да скрену пажњу чика Тоши на разне недостатке у којима живе. Док се не појави признаница пред носем, свак некако сноси кућне невоље, али кад се она појави са својим замашним бројкама онда се сваки станар сети шта му све лежи на срцу, и то што му лежи одмах казује чика Тоши право у браду.

— Ама, то су ваше старе приче, госпођо! — одговара тако чика Тоша оним станаркама које су већ подуже ту на стану и које су га толико пута служиле кафом (ово кад одгоди плаћање закупнине до петог, па чак и до десетог у месецу). — То су ваше старе приче, госпођо, чим се појавим са признаницом. Што то нисте ономад казали, па да свршим са газдом? Како сад могу кад је човек на путу? Спомените ме молим вас сутра, прекосутра, па ћу му саопштити да тражите нов молерај.

Госпођа Дафина тражи нов паркет. Ра нији станари рибали четкама, па се упропа-

стио. Госпођа Симка тражи нова врата у трпезарији, јер се садашња сва расклиматала и прете да падну. Нова кућа, али та врата чудно некако пропала и расточила се као стара рабациска кола. Друга госпођа тражи неку другу немогућност; трећа тражи мужа. Муж јој побегао од куће због страшне лупњаве у партеру. Не може више да подноси улазна врата која целу ноћ раде, нарочито откада се у палату уселила Госпођа Икс, та тајанствена дама са плавим кученцем. Неко ће се зачудити откуд постоји на свету плаво куче. Постоји бело, молим вас; а бело може да се обоји којом год хоћете бојом. Нико не зна како се зове ова тајанствена жена и стога су је назвали Госпођа Икс. Чак јој ни чика Тоша не зна име. Али он је не зове Госпођа Икс, јер му то име дође страно, већ је зове Плаво куче. Она је попунила пријаву за полицију пред чика Тошом, и то неком веома замршеном латинцом, и чика Тоша није могао ништа да прочита. Госпођа Икс тутнула му том приликом у шаку неколико динара и он није хтео да се труди даље да решава јероглифе ове жене; ваљда је напојница учинила своје! Те ће јероглифе решити господа у полицији. Никаквом статистиком није утврђено да се улазна врата тако много отварају ноћу откад се у палату уселила ова незнанка, али жене су жене: оне тврде да је то тачно, ма да још нико никада није видео ни да јој ко долази, нити да од ње одлази.

*

* *

Наша палата налази се на углу и гледа у две улице, од којих је једна већа, а друга мања. Мања је узана, мрачна, побегла од сунца, и само је какав снажан земљотрес може извести из те тмине на сунце. Друга је велика, односно дуга, широка, права и сва трепери на сунцу. Пуна света, хучна. Из ове веће улице наша палата има четири спрата и мансарду; из мање пет спратова, али је пети спрат сличан мансарди. Зато је искоришћен искључиво за гарсонiere, које иначе траже строгу дискрецију, повученост, забрав. Сад рачунајте: четири спрата по пет станова; затим станове на мансарди, па оне у приземљу, и видећете да наша палата личи на Асторову кошницу са позорнице. Откад је Београд почео нагло да се изграђује и све више добија изглед американског велеграда, отада све више остаје да сиротиња станује у највећим палатама, јер новчани људи строго избегавају велики вашар и велике додире. То значи још и ово: палате су почеле полако да замењују застарела дворишта по славној нашој Палилули, Савамали, Дорћолу, и ко не зна где се склонила сиротиња после општег рушења београдских кућерака, ево сада и то зна. Неко је можда мислио да се сиротиња обогатила, али као што видимо, то није тачно. Она је још увек ту! Разуме се, та сиротиња почиње да

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

осваја палате оздо, од сутерена, и за ово неколико последњих година она је већ почела да мили као гусеница и уз горње спратове, и кроз једну деценију парајлије уопште неће штети ни да пригвире у те кућетине што имају триста деведесет и девет неких станова, станица и других којекаквих рупа у које се може завући сваки живи створ са танком кесом.

Али у овој деценији, у којој живимо сви ми што читамо ову причу, у такве се палате настањују још увек поред танких људи и они који имају нешто више од оних који немају ништа (и којима је место у сутерену или сличном месту). У те спадају мањи трговци, разни заступници страних и домаћих фирми, трговачки путници из бољих трговачких кућа, државни и приватни чиновници, ситнији рентјери који су продали очевину у унутрашњости, па се овде настанили да и сами на неки начин подигну нешто мало крова над главом, макар и са задужењем код Државне хипотекарне банке. Затим ту станују и они људи који ништа не раде, а лепо се носе и лепо живе. И они које тако понекад сретнете фотографисане у новинама са именом и презименом пред којим нема познато „г”, које се иначе меће испред свачијег имена из пристојности. Али ето, наспрам тога човека чак ни новинари неће да буду пристојни. Значи има разлога. А кад има разлога, имамо и ми право да посумљамо у ваљаност тога човека. Али тај се човек лепо сместио на први спрат, и то баш у пређашњи газдин стан, и заузео пет соба.

Неко ће сад с правом запитати: А шта је са газдом? Да он јадник није пропао као толики кућевласници? Или можда извршио самоубиство? О, не! Не бојте се! Здрав је и читав и богатији него што је икада био. Он се лепо преселио на Дедиње, на тај дражесни крај Београда, у којем нема приступа људима са сумњивом кесом и немирном савешћу. Ту је он сазидео прекрасну вилу коју је опколио благородним воћем и ту ужива далеко од вреве велеградске. Он је био задовољан и са станом у мрачној својој палати, али деца поодрасла, па желе више чистине, више ваздуха, више сунца, више прибраности, више мира и спокоја. Госпођица Каћа имала операцију деликатне природе у санаторијуму доктора Грашића и зажелела оправдано мира и тишине. Исто зажелело и млади господин Драган, јединац татин, сопственик најлуксузнијег пакарда. Он, опет, имао малер код суда: возио неку лакшу женскицу негде на Авалу и имао удес. Изврнула се кола на самој окуци и девојка остала на месту мртва, а он само мало нажумљено мекану крагну. Људи дошли, па доказали да то није била никаква лакша женска него поштена фабричка радница, кћи праље Анке Ристић из Прокопа број осам, ваљано и чедно дете, али које се као свако младо биће повело за тренутним уживањима, која може да пружи један пролетњи излет у природу, и тако сирото настрадало. Нешто сведоци, нешто ле-

карски налаз, елем, млади је господин упућен у нервну болницу на лечење, а затим се нашао у дивној вили на Дедињу, да ту настави поправку живаца. Изволите се ви изврнути на сред друма кад се вози сто двадесет километара на сат, па ћете видети како то изгледа и какви ће вам бити живци после тога!

Тај газда Илија Тришић има још и кћер Олгицу, која је тек навршила седамнаест година и засад се о њој нема рећи ништа нарочито, осим да се лане била заљубила у ујку своје другарице, али се умешала ујна и цела ствар пропала по обе стране. Она се уопште није мешала у питање пресељења на Дедиње, пошто је после другарициног ујке нашла другог љубавника и нерви су јој остали нетакнути. На овом пресељењу највише је радила сама госпођа Тришић, госпођа Полексија, која је у даљем останку у граду видела веома брзу пропаст своје јадне дечице, па чак и своју и свога мужа. Јер се на неки начин дознало да овај увек намрачени и натмурени и сасвим озбиљни кућевласник газда Илија стално нешто шуња око стана Госпође Икс, коју је, као што знамо, чика Тоша звао Плаво куче. Да ли је што уствари било нико не зна, осим, разуме се, Плавог кучета и маторог напасника, како је госпођа Полексија с правом стално називала свога мужа, јер је он већ и судски одговарао за сличне везе, и то са лицима под старатељством. Казали, патолошки случај; а кад је нешто патолошко, мора да се извини. Твој отац волео да насрће, па си тако и ти оптерећен том болешћу, и наука те извињава! Док је газда Илија био млађи и тањег стања, био је сасвим фини грађанин; али кад се најео и ушао дубље у године и такорећи насилно се обогатио, тада ушао ђаво у њега и сад стално тражи те опасне састанке!

Па ето, и због таквог мужа госпођа Полексија је одлучила да се бежи из града на Дедиње. Нико други него новац, него велико богатство почели да јој ремете домаћи мир и подрицају тридесетогодишњи брак. Новац је проклетство овога света и вероватно док је њега на свету биће и ових трагичних испада међу људима, јер кад имаш новац све можеш и све смеш! То је апсолутно тачно, и мислимо да би се оповргавањем ове истине сметало самој истини.

У нашој палати сви су станови увек заузети. Човек не може да се начуди кад се пре испуне сви станови у свима новоподигнутим кућама. Радници избацују последња колица отпадака од новоподигнуте куће, а ви већ видите како други радници уносе у собе нечије душеке. Па тако и у нашој палати никада празног стана, а већ о првом мају и првом новембру зна се: оне табле на улазним вратима на којима се врше објаве увек имају такозване цедуље на којима су изређани сви станови који се издају, изређани као јела на јеловнику, и то овако:

- 1 — Стан са четири собе на првом спрату цена динара 1850;
 2 — Стан са три собе на трећем спрату цена динара 1450;
 3 — Стан са две собе на четвртном спрату цена динара 1150;
 4 — Стан са две собе на мансарди цена динара 750.

Напомена. Сви станови имају купатило и собу за млађе; а стан на мансарди има заједничко купатило са станом број 2 у партеру. Стан под 1 има гаражу за коју је цена по споразуму. Ако закупац неће гаражу има то да каже приликом погодбе.

Као што се види, ту може бити и погодбе, а то значи да се можете понадати да вам се одбије оних пришљамчених педесет динара, који су ту зато и написани да се приликом погодбе скину, ако то јест салетите, а ако не салетите остаће вам на леђима и тих педесет динара. Кажемо на леђима, а то значи личиће вам као слово Р онима који га носе на леђима после изрицања пресуде. Ваша погодба то је ваша пресуда, и све нескинуте бројке после свршене погодбе морате савесно носити на својој грбачи. Али ако сте добро запослен човек све ћете то лепо поднети. Ако нисте запослени, онда треба да знате тајне ове куће, па ћете моћи да прођете много јевтиније и да закупнину уопште не плаћате. Наша палата има један стан који је породица Тришић назвала фаталним станом, јер или је празан или у њему станује неко ко редовно ни за трећи наредни месец није платио закупнину. Тај стан треба знати, па се уселити у њега, јер од њега су дигли руке и чика Тоша, и кућевласник, и кућевласников главни настојник г. Шљивић, који има за дужност да наджирава послове у газдиној палати за ренту, на дрвари, на стругари и на имању код Умке. Он има моторцикл, прописно одело са прописним наочарима, од којих се плаше деца, и сирановски нос; строг и opak човек, који је много силнији и од самога газда Илије. Питајте само чика Тошу!

Дакле, треба да знате који је то стан у овој великој кућетини, па у њега да се уселите чим се буде испразнио, и онда будите без бриге за тромесечно бесплатно становање. Само треба да дате мало већу капару, да ваша обест не би пала у очи још у почетку, а после штоно кажу накривите капу! Тада вам, кад се уселите, не може више ништа ни г. Сирано Шљивић. Тај се стан находи код главног улаза у партеру десно, тамо где се налази улаз у чика Тошин сутерен. Тај је стан оличење ћорбуцака, јер до њега никада не достиже Божје сунце, а скоро ни светлост сунчева, па је стога јадан и мрачан као најнеосветљенији део пакла. Ту је веома мало ваздуха, иако су собе врло простране, а нарочито кујна за коју важи оно наше „можеш по њој да трчиш коња“. Али би у њој и коњ ослепео. Он и пре него човек. Човек у тим

томруцима не ослепи, али добије вољу за самоубиством. Ну, пошто су такви људи обично без пара, то увек одложе самоубиство до бољих дана, то јест да сачекају још мало на свету, неће ли се њихово стање поправити. Али у том сачекивању пролази месец за месецом, а чика Тоша узалуд праска са признањем у руци.

— Зар због вас да изгубим парче хлеба?! — понавља он и вама своју стару песму, изговарану толико пута пред пређашњим станарима тога стана.

Ви изјављујете да бисте врло радо положили закупнину, али немате. Чика Тоша вас међутим лепо удеси преко газдиног адвоката и надлежна власт пошље пописивача да вам узме ствари у попис, после чега следује продаја на добош и наплата дуга. Али ви лепо покажете писмено потврђење од власти да су ствари својина госпође Ангелине и да их је она лично купила за свој новац, и тако властима не остане ништа друго него да се врате у своју канцеларију, а чика Тоша да вас избаци сутрадан на улицу. Ви се, разуме се, иселите и без избакивања и опет потражите неки фатални стан за који се не мора плаћати никаква закупнина. После се увело да прво изјавите чије су ствари што их усељавате у стан, и да поднесете доказе да су ствари ваше, и тек вас онда пусте у кућу. Али се нашли паметнији станари од газда Илије и његових пуномоћника, па већ на месец дана пред престојеће напуштање стана све ствари лепо извуку овда онда, и кад дођу пописивачи нађу само две три расклимане столице и некакве две разбуцане постеље. Ту и сам г. Шљивић слегне раменима и сложи се да ту нема шта да се попише.

„Фатални стан“ је увек плеснив и некако накисео, увек сумњивог ваздуха који би се пре могао назвати кужним, и чим уђете у њега падне вам на памет да помислите да су ту становали људи нечастивог духа, или у најбољем случају неки грозни прљавци. Међутим, није тако. Стан је напросто такав стога што у њега никада не допире сунце. Чика Тоша је међутим увек склон да верује да у том стану има трага од нечастивих. Он је староседелац тога краја, и зна многе легенде не само те улице, него и читавог кварта. Он тврди да је ваздух у томе стану тежак стога што је на том терену, разуме се само у другој старој кући, извршен тежак злочин. Извршено убиство за новац. Ноћу, тајанствено. Дувао јак ветар и тресла се расточена окна прозорска. Убица то искористио и убацио се кроз један од тих прозора. Затим извршио злочин. Ту је некада била стара трошна кућа са пиљарницом и станчићем иза ње. Тај станчић био је тачно ту где је сада овај модерни али мрачни стан. Пиљар се звао Срећко. Убица Гвозден. Заклао га и узео му новац. Гвоздена затим стрељали на Карабурми, али се он ни на Карабурми није скрасио, већ се стао виђати и даље у избици у

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

којој је извршен злочин, и то увек ноћу, са измахнутим ножем. Зато нико није хтео да станује у том кућерку, и он је затим био ограђен плотом, и све је то тако трајало док се није појавио газда Илија са својим наполеонима.

Ето, тај стан ако узмете можете се надати бесплатном закупу. Разуме се, треба унапред да знате да се убица Гвозден више не појављује, а што се тиче кужнога духа тога стана и тв можете бити потпуно безбрижни, нарочито ако будете стално држали отворене прозоре. Само за овај стан ваља пожурити чим се исели његов најновији закупац, јер газда стално прети да ће „фатални стан” претворити у дућан за бакалницу. Него, постоји извесна сметња у том погледу, а то је ова: и у овој београдској улици има на сваких пет кућа две бакалнице; а да се отвори каква друга радња није јој ту место.

Кад већ поменуемо да је чика Тоша староседелац овога краја, из чега може да се закључи да је зато и добио место пазикуће, није згорег да се овде наведе да чика Тоша воли необично радо да прича историју не ове куће, јер она је скорашњег порекла, него историју места, историју земљишта, на којем је та кућа подигнута. Он зна кад је овај плац био само једно обично прекопано турско гробље, јер су Турци увек подизали своја гробља у самој вароши, око својих џамија. Чика Тоша је био дете кад је то гробље раскопавано и вели да је лично везивао канап за људске лубање и онда јурио сокацима са друговима. Он веже једну лубању, други друг другу, и сви тако редом, па се онда упараде и праве трку. Они трче, а лубање скачу за њима као допте. И тако по цео дан док је трајало тих беговских, агинских и пашинских лубања, негда брижно чуваних и негованих. Затим чика Тоша зна кад је сазидана старинска кућа, па је запамтио и када је порушена и кад је наместо ње дошла ова огромна палата газда Илије Тришића. Све то догодило се у току последњих педесетак година.

Осим овог „фаталног стана”, наша палата може рећи да су јој сви остали станови на своме месту, а што је најважније то је, видите, ово: у овој огромној кући још нико није умро откад је сазидана. Напротив, она се чак може и подичити сјајним наталитетом, то јест приносама у новорођенчадима. Можете бити уверени да се у тој кући свакога месеца роди дете. За десет месеца десеторо деце, за десет година сто двадесеторо. Нека се четвртина отсели, остаје у палати увек на број просечно тридесеторо деце до десет година старости. А већ оне велике има тако много, да су дипломирани студенти филозофије Благо Максим и Данило Ратковић отворили у самој кући приватну гимназију у којој се изучавају слабији ученици, њих преко двадесет. Г. Ђира Терзић, закупац стана са три собе, издао је г.г. Максићу и Ратковићу највећу собу која има шест са шест,

те у њој држе предавања. Не мислите да је ово нешто ново за Београд и да је ова наша прича овим открила некакву Америку у којој се огледају наше просветне, нарочито средњошколске прилике; не, таквих је школа пуна наша престоница, и ако овако потраје свако ће двористице и свака ће палата добити по једну приватну гимназију за посрнуле ученике и недовољно школоване чиновнике.

* * *

Пева наша палата у сваком случају. Па чак и њене домаће животиње уживају све повластице које се могу добити од правде на овом свету, а без посредовања Друштва за заштиту животиња. Подруми су пуни крлетки за кокоши и пилиће. Безбедност ове живине потпуна је, јер се чика Тоша постарао за врло практичне кљусе за хватање пацова, који су дотле немилосрдно давили поменуту живину. Нападају надлежне што не тамане ове пацове, као да је то тако проста ствар. Енглези су успели да загосподаре са пет стотина милиона људи, али још никако нису кадри да се похвале човечанству да су утаманили огромне регimente пацова у самом Лондону, дакле у својој ужој породици! Пси су такође бројно заступљени у нашој палати. Сам Рус Николај Васиљевић Казински има три шепавца кучета, за које тврди да су неке особито племените крви, и да нису кучићи могли би се увртити у аристократију. Са овим животињама поступа се родитељски, пошто оне махом припадају брачним паровима без деце. Једна проседа дама, врло шик жена, иначе супруга г. Исидора Баука, банковног надравнатеља у миру, стално се виђа са своја два бела кученца како се пентра уз степенице или силази доле, па затим иде са њима у шетњу. Они на ланцу, али стално газе по општинском травњаку, а она на тротоару, затеже или попушта ланце, како кад устреба, и држи гордо главу као да је укротитељка лавова. Међутим, то нису никакви лавови, већ страховито размажена кучадија, која са својим родитељима, то јест са госпођом Гизелом и господином Исидором, и обедује, и ноћева, и проводи живот, дувајући једно у друго. Чика Тоша се куне да је сто пута затицао госпођу Гизелу како тим кучићима перезубе Сарговим калодонтом, док нека деца ни хлеба немају. Али кад се жена љуби с тим кучићима, е онда мора да им перезубе! То су они што вам стално истресају простирке и покривке на главу кад идете улицом, а овамо кажу да то чинимо ми Београђани, и кажу да тога нигде у свету нема. Тог нашег оријенталског мударлука! Чика Тоша баш вели да је госпођа Гизела права Бечлика. А ето каква је!

Тако с тим домаћим животињама. Али с јадним мачкама ствар никако не стоји добро. Оне су у нашој палати стално на белом хлебу, јер их ретко ко трпи, а чика Тоша их фор-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

мално и фактички прогони. Што је најжалосније то је ово: никако не може да се утврди коме припадају ове мачке. Сви од њих дижу руке. И што их се више одричу оне се све више коте. Пролетња кампања донела нам је безброј мачића, који су сви листом проглашени за илегалне, а то би значило нешто налик на ванбрачне. Највећи противник мачака сам је чика Тоша. Али њему су лепо ставили пример да је баш он тај који прави страшну мачју дреку у тескобном дворишту наше палате, које управо и није неко право двориште, већ један обичан узани трамвај, који се од правог трамваја разликује само по томе, што има висину до крова палате. Ето, у томе трамвају одигравају се најдраматичније сцене између мачака и чика Тошиног мачка Рајка. Кад су чика Тоши рекли да је он кривац за ту дреку, он се бранио врло појмљиво, како он мора да држи мачка баш зато да разгони мачке. И то је истина. Врло често може се чути у ноћ, како Тоша командује са свога прозора у тренутку кад се мачке највише објашњавају:

— Рајко, напред! Прикљешти! Прикљешти!

И збиља тешко тим јадним женским бићима у мачјим кожама кад се нађу у закључаном трамвају пред неумољивим Рајком, тим страшним мачором са једном веома рогобатном балканском главурдом и зриказим очима. Па још кад се ту нађе нека фина мачкица са црвеном свиленом пантљиком око врата, можда нека иностранка, која је допутовала из Париза или Берна, чак можда и у неком дипломатском пртљагу! Те сироте мачке драге би воље побегле из тога пакла, али како, како, кад су све четири стране света ограђене огромним високим зидовима, сивим и злокобним? Како да побегну кад и тај проклети чика Тоша стоји на самом прозору са ужасном мочагом у руци?

*

* *

Пева наша палата дан и ноћ. Весело је њено срце као у младе девојке која још никог не воли. Јер кад се заволи онда престају све радости. Онда збогом, срећни данци! Збогом, покојство! Збогом, слатки санче! Збогом, животе! Наша палата не љуби никог, она само трпи као што брачни друг трпи брачног друга. Она нас сноси, боље речено. А то чини зато што мора. Она нас прима у своје окриље зато што се сами утрпавамо, и чува нас при зими и другим непогодама, љушка нас у наручју као нежна мати, али не зато што је нежна, него зато што је несвесна какве опаке синове и зле кћери гаји и чува. А ти опаки синови и зле кћери, то смо ми њени станари. Ми неверници! Ми браколомници! Ми људи што стално кукамо што се оженисмо, што постадосмо супрузи. Ви матере што стално кукасте како се заробисте својом удајом! Како изродисте скотове (овде мислите на своју децу, и то мислите због неке најобичније ситни-

це). Ви матере што кунете небо што не удеси да сломите ногу пред полазак на венчање са „проклетим несрећником“, него вам нога остане здрава и тако дођоште пред олтар и венчасте се са тим грозним створењем без срца!

Јадна палата не уме да мисли, а да уме и да има снагу све би нас избацила напоље, нас размажене, сите и пресите, па би на наша места довела неке који би умели да поштују њене красне терасе, балконе, водоводе, електричне инсталације, њену раскошну кубатуру, светлост и све остало што је издваја од којеквих учерица и кућерака. Са колико само дрскости располажемо кад нападамо јаднога газду те за ово, те за оно, извољевајући све неке немогућности и неприхватљивости за ону тричаву месечну закупнину. Баш као да смо је дељали са леђа, па нам тако тешко пада да је предамо газди да је метне у касу! Као да сви људи на свету имају све те удобности без којих ми себе више не можемо да замислимо! Уместо да се сетимо дана када су само појединци у Европи имали оваква уређења каква данас имамо по кућама све ми који имамо могућности да плаћамо, па да само ћутимо, ми се још нешто и бунимо и свакодневно излазимо пред свога газду са све новијим и новијим лудостима.

Хучна је и распевана наша палата скоро увек, а нарочито кад се приме принадлежности које свакоме по нечему и однекуда припадају. Али има их у нашој палати којима је потаман сваки дан и сваку ноћ. Треба само бити увече пред нашом палатом кад се стану скупљати однекуда из мрака аутомобили, и кад се почну појављивати разнолики типови са три њена излаза, јер њени огромни пролази и ходници нису ништа друго него мале fine улице. Нарочито нам је елегантан женски свет, специјално Јеврејке, те слатке наше суграђанке, разуме се уколико их има у нашој палати, јер су оне за моду оно што су ласте за пролеће. Жене су нам изванредне, ма да постоји недоказано уверење да су мушкарци у Београду претежно лепши од женског света. Најбу тако понеке лепше мушке генерације, и тако то потраје по две три деценије. Стога се мушкарци данас могу бирати по вољи, и стога је права недаћа за нас који нисмо баш тако примамљиви лепотом. Ми се морамо задовољити што смо онако симпатични.

Ноћни женски свет из наше палате нарочито је дражесан. Ниједној дами не можете дознати ни име ни презиме, па чак ни коме управо припада. Зато можете слободно рећи за све: припадају све ноћном Београду. Ако бисте зашли кроз познатије монденске локале ноћног Београда нашли бисте понеку даму и из наше палате. О, што су то дивне женице! Праве заводнице! Праве курјачице! А изјутра као испребијане мачке! Алкохол, дуван, заморни флерт, ћаскање или бесна игра уз цаз смућкају човека толико да је сутрадан права изгужвана крпа. Али срећом оне се дању и не

виђају! И срећом, од њих не зависи пораст и опстанак наше нације!

А г. Моша Сабетај, који је навршио тачно педесет девет година, има обичај да се задржи мало пред нашом палатом и да мерка ко улази и ко излази. Пуши вирђинију и глетка. Инспектор г. Георгијевић с њим увелико присан, па га дирне по који пут кад се забечи у госпођицу Грос, једну дивну црнку од деветнаест година, и муне га нежно у слабину:

— Ехе, куд си зишуо, Мошо?! Ти у тим годинама! Човече, па тебе и мене неће ни да погледа чељаде од реда!

— Море, ко зна! — каже г. Сабетај силовито, па се све више испршава што девојка долази ближе; а она ни да се окрене, да да бар какав знак. — Не зна се, брате, шта носи дан шта ноћ! Шта ти знаш шта све може да буде! Падне јабука ко зна са ког дрвета на стотине километара даљине, па се докотрља на мој сто да је ја поједем!... Докотрља се, брате, докотрља! Деси се, ето!

Али кад би га чула госпођа Мазал провео би се г. Сабетај невероватно лоше. Ну, он то тако говори само са најинтимнијим пријатељима. И тако је говорио док га једнога дана госпођица Грос није поздравила са „љубим руке“. Тиме га је повила прво врелом, па онда леденом водом, и г. Георгијевић је уверен да је она то учинила хотимично, јер је много патила због г. Мошиних сладострасних погледа из којих се увек видело да би имао и нешто да каже! Овај виц госпођице Грос могао би да послужи као отрован мач у рукама госпођица које желе да стрмоглаве маторе будале који још тако могу да се усуђују да мисле на глупости. Али ипак, иако г. Сабетај више не гледа онако слатко ову цуру, ипак остаје при својој причи о јабуци која може да се докотрља!

* * *

Наша је палата амбициозна, славољубива, горда, поносна, самоуверена, силна и бесна. Бар таква она изгледа по доброј половини својих становника. И добро је што тако изгледа. Боље него да је утучена, смалаксала, прегажена, потиштена. Зна се у целој улици да пет становника наше палате имају своје аутомобиле, од којих три гаражирају негде у вароши, а два у гаражи наше палате. Али овде је реч само о аутоу о којем има нешто занимљивије да се каже. То је ауто породице Периф, једна грозна олупина, која је позната саобраћајној полицији под злокобним именом „Ауто дар-мар“. Може да га тера најискуснији и најрезвенији шофер, па ће опет Дармар да начини скандал чим се нађе у вароши или негде на излету. Право гура на излог или на волујска кола. Породици Периф повређено је досад с једно на друго пет пари руку и три пара ногу због војње у овом аутоу, па ипак г. Микица Периф узалуд салеће своју жену да

се растану и са том крнтијом кад већ не могу да набаве боља кола. Али госпођа Периф одмах дречи:

— Не, не, не! Ми морамо да имамо ауто по сваку цену

— Али, жено, погубићемо и остатак ногу и руку ако овако наставимо!

— Макар и главе погубили, али моја деца морају да имају ауто! Какав си ти то отац, срам те било?!

Кад кажемо да је наша палата горда и поносна, онда мислимо на госпођу Раду, која је већ интервенисала код кварта против поступака г. Сташе Николића, незапосленог дипломираног правника, старог тридесет година, који стално пева, чим се она појави, познату песму „Кћери Радо“. Она га тужила зато, што не жели да се ово његово певање протумачи ко зна како пред духовним судом када се буде расправљала њена бракоразводна парница са г. Мајсторовићем, вишим саветником, њеним бившим мужем, који има обичај да и дању и ноћу уходи са сведоцима њен стан и њено владање. Г. Николић се бранио да апсолутно није имао намеру да пева ту песму због ње, него је ту песму певао просто зато што га тих дана спопала жеђ за том песмом. Понекад нека песма зарази свих пет континената и сви је певају.

А кад кажемо да је наша палата силна и бесна, онда мислимо на госпођу Анкицу, такозвану „Пречанку“, ту витку зебру, која гази баш као зебра и држи главу високо као жиrafa. Па иако је држи тако високо ипак сте у стању да из њених очију прочитате неумитно тешко питање: „Имаш ли паре?“ Она као да је сва састављена из тога питања, и ако немаш паре, уопште јој не прилази!

Имаш ли паре, имаш ли части, имаш ли поноса, о јадни човече, који тако неуморно јуриш за женама?! Имаш ли мужанства кад се спушташ до прашине не пред Јулијем Цезарем него пред Анкицом Пречанком, која осим педесет килограма тела нема ништа друго до то једно једино питање „Имаш ли паре?“?!

* * *

Наша је палата скривалиште свакојаким невоља, незгода, мрачних и светлих карактера, среће и несреће. И туге за изгубљеним изгубљеностима, у које долази првенствено младост. Ту страшну горчину осетите најбоље кад видите брачни пар Живковић, који је већ давно престао да се зове млад брачни пар. То су уједно и најстарији становници наше палате, јер су се уселили у њу кад су три собе са припадностима плаћане троструко више него сада, а то је било пре деценије и нешто мало више. Онда су они били медени брачни пар, па затим млади брачни пар, а данас већ као и сви други смртни брачни парови: муж и жена са другог спрата, и ништа више. Ту се уселили као две веселе птичице; данас

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

се већ оптеретили стомацима и подваљцима на лицу, добили дубоке боре и замршене веће. Она се још држи како тако, мушкарац је, али она отежала као каква шкартирана филмска звезда, и ништа друго не ради само мисли у коју ће посласличарницу свратити по обилатој вечери код куће или у неком ресторану у који наврне када се враћа с мужем из неке шетње.

Госпођа Живковић је већ знатно похабана матрона, са мирним погледом личности која је све рачуне пречистила, јер јој је и муж ушао у трећу групу; тата јој умро и оставио им оба винограда и неке дућане у провинцији, које ће можда продати, па овде подићи себи дом. Дом само за себе, пошто немају деце. Катастрофа старења показа се на овом брачном пару немилосрдније него катастрофа која је снашла у своје време Помпеју, и све то у току непуне једне и по деценије. Дође човеку, кад почне добијати боре, да поразбија сва огледала по кући, а кад се брије да замоли берберина да га брије пред застртим огледалом, да не гледа ужас пред собом. А жене тако да поступе код својих фризера. Лорфу пропала да не гледају пред собом! Једино што човеку остаје као утеха јесте то, да се у свако доба може у очи поругати и најсвежијој шипарици да ће и она ускоро тим путем! Старост и смрт су два неумитна разбојника који нас несумњиво морају пресрести. Смрт бар узима одједном, али старост, старост нам реже лице својим тупим ножем, који оставља ужасне и грозне ожилке! Она нас касапи, она нас мрцвари!

Ту скоро палата нам се поновила, односно добила крпача старих ципела. По одобрењу газде уступио му чика Тоша велику собу у своме сутерену. Избили и рупу за врата са оне мање улице и наместили прописне излоге и врата са прописном закупнином од осам стотина динара на месец. То је неки мајстор Љуба, ужасно вредан човек, јер цео дан некуда трчкара, а у радионици ни чекић да узме. Два помоћника и три ученика раде неуморно и никада да сврше силни посао. Не могу да стигну да оправе све ципеле ни у нашој палати, а камоли да услуже и суседе. Мајстор Љуба је туберкулозан, али је и као мајстор и као сведок у сваком случају одличан. Велимо као сведок, јер да се није ту скоро показао као такав не бисмо га уопште ни поменули у овој причи о нашој палати. Реч је о оним заједничким купатилима за мансарду и приземље. Дакле, питање купатила за станове на мансарди газда је решио на један већ застарео начин. Купатила у приземљу преправио је и одвојио од станова којима су припадали и прогласио их за заједничка са станарима са мансарде. Зато је станарима у приземљу снизио закупнину, али је утолико повисио онима на мансарди, и тако нико није био у губитку. Сви су понешто добили, па и он. Тако је госпођа Јелка са мансарде добила право да се купа у купатилу г. Јанићијевића у приземљу.

Овај г. Јанићијевић има веома незгодну жену, која понеки пут каже да види и оно што се не види. Тако она једном изишла у варош послом, а госпођи Јелки наспело да се баш тада купа, али никако није могла да нађе кључ од купатила. Зато послала своју малу Тотицу код Јанићијевићевих да замоли за њихов кључ, али јој се није нико јавио из стана. Тада је госпођа Јелка отишла тамо. Отворио јој лично г. Јанићијевић. Шта су разговарали нико не зна да каже; али кад се госпођа Јанићијевић вратила из вароши дознала је за историју о кључу и одмах надала велику вику. Затекала је врелу воду у казану и веома пријатан мирис, по чему је закључила да се купала госпођа Јелка. Запитала мужа како то да госпођа Јелка потриви да се купа у заједничком купатилу кад она није код куће. Муж, знајући каква му је жена, и да би прекратио даља објашњавања, рекао напросто, да се он купао, и тек се тиме упропастио

— Али откуда ти овако фини мирис? Ти ме лажеш, несрећнице!

— Та зашто бих те лагао, Марице?! Па то је мирис нашег сапуна!

— Не, не! Овде се купала она аспида са мансарде! Признај! Изгубила је бајаги свој кључ, и ти си јој лично откључао! Говори!

Човек се уплашио и поновио своју лаж. Жена се оправдано нашла у веома критичном положају, јер јој је било јасно да се купала госпођа Јелка; а било јој је јасно и да муж не говори истину; а кад не говори истину, онда је ту апсолутно реч о грозном неверству дотле највернијег мужа. Изјурила напоље, и кога да прво сретне, — сретне Љубу обућара, и одмах га запита пријатељски да ли је видео да је неко долазио у њен стан док је била у вароши. Била је узбуђена, а Љуба видећи то, није имао разлога да крије да је видео из своје радионице и када је ушла и када је изишла из њеног стана госпођа Јелка. Прозор његове радионице гледа право на њен излаз и тако је био у могућности да види поменуто госпођу. То је било довољно да госпођа Јанићијевић спреми свој пртљак, који је већ био упола спремљен, па је само чекала прву згодну прилику да напусти мужа с којим никако није била задовољна.

Заједничко купатило решено на начин како га је решио сопственик наше палате, одиста незгодна ствар; али свакако већ ова деценија заувек ће избацити из употребе та заједничка купатила.

Па и гарсониере код газда Илије принуђене су да се служе заједничким купатилом. Нарочито је за гарсониере незгодно што немају своје купатило. Но, дао Бог, само једна гарсониера полаже право да користи купатило по уговору, док су оне три стално закључане, и велика је тајна ко су им закупци. За средњу помиње се једна госпођа из специјалне породице. Гарсониере, то су вам тајанства.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Скоро свака друга у Београду стално је под кливцем, али споља. Неко се служи њима, али ко? То осим газде и пазикѹће нико не зна. Наше три тајанствене гарсонiere изгледа да су ноћнице. Не подносе светлост, нити сусрет са људима. Чика Тоша неће ни у шали о томе ни речи да каже. Само дода ово:

— Боље је примати и непоштене напојнице, него издавати поштене тајне! Је ли вам то доста?

— Исувише!

Гарсонiera је заштитница образа и части, препредена патронеса интимних забава. Она је, истина, одузела хлеб мамама које се баве сумњивим пословима, али је спасла јавност сиљних скандала, и увек ће је спасавати. Као што ће телефон спасавати људе на умору да не умру без присуства лекара, јер данас је постало у моди да нико не умре без присуства лекара, док му лекар не опипа било! Ако имате телефон у нашој палати, десиће вам се да вас неко од многобројних сродника њених станара позове ноћу и замоли за неку услугу. Зазвони баш у поноћ, а некад и касније, тако после пола два. Звон телефона у дубокој ноћи ужасно потреса. Зове неко, и то тако касно! О, то се без сумње догодило нешто веома незгодно! За веселе ствари ко би вас будио тако позно? Онда је несумњиво велика невоља. Чини вам се да сте се потпуно уштапили кад вам зазвони тако касно, али ви стресете штапове са себе и журите скоро смушено по слушалицу, готови да се свађате ако је нека бесмислица.

— Ало! Ало!

— Ко је, молим? Шта желите?

— Опростите, господине! Ох, извините! Знамо да имате телефон, па смо се усудили! Љубазно вас молимо за доброту да одмах јавите у стан број осам да је мами нагло позлило и да очекујемо њену смрт сваког часа! Господине, учините доброту!

— О, како не?! Одмах ћу!

— Хвала! Хвала!

Слушалица је спуштена. Ви одлазите у стан број осам и звоните. Излази некаква баба налик на Хекату, царицу свих вештица, и вели да нико није код куће. Сви су отишли на бал. Како то сад да јавите онима што им је мама на умору? Питате бабу има ли телефон та њихова родбина. Она одговара да нема. Значи говорили су са туђег телефона. Зато беспомоћно лежете и дуго мислите на трагедију породице која игра на балу док њена драга мама умире.

Али таман сте легли, деси се нешто слично томе, као што се ту скоро десило код нас. Палата се најзад мало смирила после поноћи. Више се не чује ни сирена пред кућом, ни тресак врата, који је ужасан нарочито кад се враћа из вароши г. Перовић, који тим треском хоће да заплаши своју жену која га редовно чека са спремљеним језиком. Прође он. Затим прође и г. Симић, царински посредник,

који такође много треска кад се враћа, ваљда да покаже како је он поштен посредник, који никада не шверцује. И најзад се кућа умири и заспи. Они уреднији становници скупе се пре поноћи; они мало лењи скупе се после поноћи, а они од којих су и њихови укућани дигли руке долазе после сванућа; — па се може рећи да у два после поноћи наша кућа спава мртвилом својих темеља.

Али сад нас одједном буди снажан глас сирене са неког необичног аута. Мотор дућка у месту, што значи да је машина стала пред нашу кућу. Да није Марица, познати ауто за скупљање криваца? Мутна Марица! Шта смо могли да мислимо друго? Али ипак, колико је нама познато, сви су наши суседи веома озбиљни и пословни људи. Ако је неко од њих извео рецимо злонамеран пожар у својој радњи, зашто би га баш ноћас вукли? Друштво које му је осигурало робу имаће милости да не хапси свога клијента тако позно, а ни сама власт не би тако што учинила. Осигураш се, па идеш после у хапс зато што си то учинио! Помишљали смо и на тако неке конфиленде, на анационалне елементе, али хвала Богу ни таквих нема у нашој палати. Што да будеш анационалан у земљи у којој од ништице преко ноћ постанеш славан човек? Просто се запрепастиш кад тебе, једно сасвим споредно ништавило, стану обасипати почастима и положајима! И зар све то да издаш?!

Наједном смо чули велику пометњу на степеницама. Неки прозвукли гласови миле уз степенице и пужу се све више нагоре. И с њима удари потпетица и ђонова са неких тешких чизама. Изгледа да је неко од тих људи поткован, јер се чује удар поткова о камен. Један се накашља. Други учини „пст“. Али сви иду напред без задржавања. Затим треснуше нека врата.

— Шта је, људи? Шта тражите ноћас овде?

Нама лакну. То је нама тако познати глас.

— Стој, бре! Стој кад питам! Не може се тек тако без пријаве навраћати гомилама у ову кућу! Ко сте ви?

— Људи!

— Не познајем брилијанте, а људе познајем, и видим да сте то; него питам, што сте се скупили толики?

— Ми смо болничари.

Људи су стали. Чика Тоша их стигао и зверу у њих кроз своје разбуктале наочари, које су се разбуктале зато што је један из поворке уперио цепну лампицу право у чика Тошу.

— Спусти ту светлост, ниси ваљда гангстер! — рече чика Тоша мало срдито. — Шта желите? Ко ме идете?

— На четврти спрат. Позвани смо. Ми смо из Станице за брзу помоћ.

Нешто касније неко јечи у носилима. Један оштар глас добацује:

— Полако, људи!

— Не бојте се, госпођо, — додаје други глас.

Лежимо у постељи и питамо се, шта ли се десило? Да није неки изненадни напад на супарника? Или је можда неко убијен? Или се неко родио? Рођење и смрт по ужурбаности присутних личе једно на друго. Добили смо ваљда двеста петог становника. Или жена ударила мужа? Да није већ једном и тај г. Перовић добио своје, да више не мучи ону жену? Примакни, измакни вечеру, и тако сваку ноћ до поноћи. Онда господин изволи доћи добро напит, цандрљив, сав изгужван, и одмах прелази у напад. Жени се смркло, и наплатила се! Жене на селу сврше то ушицама од велике секире!... Да није некеме онако позлило, као оној мами за коју су јавили телефоном? Годинама ждереш ђевапчиће, разна печења, дебеле гибанице, пите, буреке, сарме, крезле, телеће главе са реном, шкембиће, цревца, и све то залеваш добрим црним вином, па како да ти не позли једне страшне ноћи? Толики се елементи побуне у твојој утроби и мораш да експлодираш!... Али можда то није овде случај. Можда неко напрасно оболео од слепог црева? Пре медицина тврдила да обољење слепог црева долази отуда што у њега западне неки мали предмет, кошчица или слично, па се тако загноји и наступи запаљење. После тврдила да је то наследна болест. Сада све пориче и мисли да та болест долази од нечистоће која се ту некако изручи, у то цревце. Али ни са тим није начисто, јер наука је и паприку прогонила са наших трпеза кроз све векове, а сад пронашла да је она прави извор ЦЕ витамина, и слави је као спасиоца човечанства...

И тако нагађате непрекидно шта ли се то могло десити у вашој палати, као што смо и ми нагађали ове ноћи, али нас мрзело да устајемо из своје постеље. Можда је и каква заразна болест, па зашто да се излажемо опасностима? Али је главно ово: наша је палата овим догађајем веома обузета, узбуђена, и редак је становник њен који није чуо да се догодило нешто тешко. Копрена неке туге пада на нашу палату и виси озго с њенога крова као дуга црна застава, и под њом се сви будимо. Тек чујемо како неко пита негде на стеништима шта се то догодило. Онај одговара и завршава кратко:

— Саклони, Боже! Далеко од нас!

Тек се раздањило, а ево уличних певача, односно дворишних. Њих се не тиче какву смо ми муку ноћас мучили, нити они имају појма о томе, већ прелази на ствар и одмах певају. Двојица, тројица, како кад. Гитар, хармоника, тамбурица. Неки певају без музичке пратње. Такве називају изазивачима, јер они вас изазивају да их избаците напоље кад своју лошу песму не прате бар добром музиком. Тога јутра кад смо имали у кући Станицу за брзу помоћ наш сусед г. Исић сувише се узбудио кад је чуо песму у нашем дворишту

које толико потсећа на београдски трамвај број 2. Ови певачи удесили баш да певају ону чувену песму „Да зна зора шта је миловање, не б' сванула за годину дана“, и то га је највише пецнуло, јер се он борио не само са оним силама са којима смо се сви борили те ноћи, него се борио и са незваним гостима у својој постељи, и једва је чекао да сване. Како се онда може сложити са таквом песмом? Само његов стан нису чистили тога лета, и стога је целе ноћи водио прави рат.

Али таман што су мајстори певачи били избачени напоље, појавила се друга лица, још опаснија од певача. Појавили се бубњари, али који не лупају у бубњеве него у тепихе. Појавиле се четири служавке, које се из учтивости називају девојкама, јер су београдске госпође пронашле однекуд да је увреда рећи некеме да је служавка. Званично се та послуга назива кућним помоћницама, као да је срамота бити служавка, слуга. Не срамота, него није лако! Ми мислимо да би ваљало повести рачуна о поступању извесних милостивих са служавкама, и да буду милостивије наспрам њих, а како ћемо их звати то пре спада у у граматику нашег језика, у кухињску терминологију, па и у обичај; односно имамо право да називамо послугу како је уобичајено.

Можете сад замислити како нам је свако јутро кад се у једном узаном трамвају око којег смо окупљени и ми са својим отвореним прозорима истреса неколико тепиха из домова који воле честе госте, а и сами имају доста дечурлије и осталог народа! Људи су, истина, пронашли справе за усисавање прашине, али како неко може бити цивилизован и културан кад нема новца? То се само напамет тако каже да човек све може кад хоће, али то никако није тачно. Доказ нам је баш овај пример који овде истакосмо. Па ипак, све те невоље морају да се трпе кад неко хоће да живи у великом граду и да у њему изиграва тако неку величину и важност. Морали смо брзо да затварамо прозоре и да опет уложимо протест, али не ми лично него преко једног господина, који претставља извесног дипломатског претставника за све нас станаре. Он је тај који се бори са газдом и са чика Тошом за све нас који сматрамо да нам не личи да се прегонимо са такозваним хаузмајсторима. Наш дипломатски претставник тражио је да се што пре реши то болно питање око истресања тепиха.

— На пример?! — зачудио се Тоша сасвим оправдано, што смо одмах и ми са својих прозора увидели.

Пред њим наш опуномоћени, па нам личе на бика и тореадора, јер је наш претставник имао на себи црвену пиџаму и исту такву капицу, а чика Тоша онај свој кожух.

— На пример, да се напросто најми један теретни ауто, па сви теписи натоваре на њега и одвуку на Дунав, па тамо да се истресу. Пет-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.KG

наестодневно или месечно то би стало сваког станара само по десетак динара.

Тако је рекао наш претставник г. Гојко Станковић, који је стално себе називао маторим момком, на шта, мислимо, није имао право, иако је био нежењен, јер је имао већ преко шездесет година. То значи сувише себе мазити у тим годинама, па иако се неко није женио. Чика Тоша увек би слегао раменима на овај предлог. У главном, није на одмет што помену смо и овога г. Гојка, јер је то једна веома карактеристична личност. Вегетаријанац. Скида се наг и стоји код прозора где врши разне гимнастичке вежбе. Они са горњих спратова стално протестују због тога и траже или да иде даље од прозора, или да буде у оделу, или да спусти завесе. Он неће ни једно, ни друго, ни треће, него просто каже:

— Изволите се ви склонити са свога прозора, и нећете ме видети! Ја вршим дужност наспрам отаџбине: негујем своје тело у интересу нације и њене будућности!

Увек је нешто трагично замишљен и чим вас сретне одмах вас издваја настрану, стеже вам руку и гледа вас тајанствено право у очи.

— Дакле, шта има ново? — пита скоро шапатам. — Како, како, нисте ништа чули? Чудновато!

Ви, као личност, који сте разуме се свакако нешто морали чути, пошто хвала Богу имате уши, такође се мало уозбиљите да бисте дознали шта ли му је то тако важно о чему вас пита г. Гојко. Он одмах запази то ваше уозбиљено лице, види да је наишао на благородан терен и одмах додаје:

— Мућка се нешто! Облаци су пуни електрицитета! Пст!... И осврне се два три пута, па дода вама право у прслук: Треба кидати: или — или!

А не каже ни с ким, ни зашто, ни како. Тресне само руком кроз ваздух, па се удаљава подижући руке до рамена као да хоће да се нечега отресе или да каже „Саклони, Боже!“ Ако га не познајете, ви се на све то мало зачудите, па се чисто мало и уплашите; али кад га сасвим упознате, онда вам буде јасно да је г. Гојко само по изгледу трагичан, као и све његове мрачне речи, и да се уствари све те његове црне слутње никада не обистињавају, нити им уопште има места. Другом неком приликом, после свих тајанствених питања и наслућивања неке грозне несреће, добаци вам на растанку још и ово:

— Поштено сам остарио, и сад нека буде што хоће! Само простаци воле дуг живот!

А да га видите како се свако јутро онако матор цилита са неким справама у свом самачком стану, чиме свакако жели да настави живот до Метузалемових година. Ту су нека ђулад, па неки конопци, затим нека копча, мачеви, штитови, боксерске справе којима ми небоксери не знамо име, и шта ти ту све нема. Стан му је увек широм отворен кад је

у њему, што значи да се та ала не боји ни промаје, ни прехладе. Једном речју, прави се правим младићем, и био би можда лично на младића да није тако замишљен и некако мученички расположен. Ми смо се једном усудили да га запитамо како је могућна његова таква двостурка природа. Одговорио нам је искрено:

— Оно трагично у мени, господо, то су моја политичка схватања ситуације у свету! Сада имам само по две боре на сваком образу, али знајте да нећу умрети док ми се лице не претвори у трореду хармонику! На страх врагам, господо! Још неколико деценија не мислим да умрем. И не мислите да ми је време дуго. Под старост кад је човек снажан пролазе му брзо деценије као младићу месеци.

И ми дубоко верујемо да наша палата гаји у себи будућег Зоро агу, односно двестогодишњака. Само да му видети собу! Пуна врећа са купусом, шаргарепом, цвеклом, паприком, патлиџанима, крушкама, јабукама. То је његова искључива храна. Пружа руку на то своје стовариште и каже поносно:

— Све то чиним у интересу нације! И у интересу њене будућности, господо!

*
* * *

Шта је још ново у нашој палати?

Инжењер г. Трифуновић отселио се са својим пртљагом као какав принц кад се засити плебејског тела у браку са обичном грађанком. Чуо се само јецај озго са трећег спрата; али из суседног стана чуо се смех и веселје. Мирковићеви крстили бебу. Сад имају седморо деце. Још двоје, па ће бити ослобођени пререза.

А горњи спратови?

Михаило Симић није хтео да добије љубав из милосрђа, и био је у праву. Он, убоги, заљубљени несрећник! Своју је драгу волео као што се воли у првој љубави, јер она му је била прва љубав. Он њој такође. Али је она ту скоро започела и другу љубав, и тај се љубавник почео врзати око њених врата. Она се звала лепим, старинским именом: Маргита. Била чиста, свежа девојка, отсијавала светлошћу као сунце кад личи на сребро, јер ваља знати да сунце бива каткада и крваво. И увек мирисала на свежину. Око црно, црно, и пуно као маслина. Насмеши ли се, мушкарац се мора замислити. Тај други звао се Марјановић, веома коректан, сасвим пристојан дечко. Породица ове девојке била је танког стања, па се удружила са другом рођачком породицом и с њом узела заједнички стан. Симић је био помоћник у некој великој радњи; Марјановић млад књиговођа.

Јуче у сумрак, кад се заљубљене речи највише просипају и када љубавници имају разлога да се пришуњавају, срели су се Симић и Марјановић на самим степеницама. Симић

је био кратак и одлучан и рекао је нежељеном пролазнику:

— Слушај! Ако те још једном нађем овде, заломићу нож у твојим грудима!

Марјановић мирисао на ђурђевак, био свеж, читак, дотле и одушевљен, и као крилима ношен испео се на четврти спрат у неколико хитрих скокова. Сад се запрепасти, јер уопште овај му је човек био право изненађење. Никада га дотле није видео. Замуцао је и хтео нешто да пита, али га Симић предухитрио:

— Слушај! Ако ти почнем тражити врхом ножа срце међу ребрима, неће ти бити лако!

И сјурио се низ степенице. Маргита чула вику и истрачала напоље. Увела Марјановића у стан и објашњавали се...

О, како нам је драго да овде прекинемо саопштење о сукобљеним љубавницима! За зло нећемо да се интересујемо.

Па ипак, једно нас зло није могло мимоићи. Јутрос рано, док је на улици сипала хладна измаглица и отежавала дисање, нагло се почео купити свет пред нашом палатом. Ми у кућани нисмо приметили ништа што би скренуло нашу пажњу. Али доле су се чули многи гласови и светина се све више и више скупљала. Ускоро, и кроз наша степеништа чуше се узвици и стрчавање у приземље. Извесни улични пролазници нису имали живце и безобзирно су бежали од наше палате као од куге. Јамачно се догодила нека велика несрећа!

Свет се и даље скупљао и посматрао некакав приказ.

Видесмо и ми ту страшну слику са својих прозора. Дивно сунчано тело Маргитино уносили су у кола Станице за брзу помоћ. Испила камену соду; али је оближњи лекар изјавио да ће остати у животу. Ако се не деси какво погоршање!

* * *

Да, да, у многим којечему наша палата личи на праву лудницу. Али она није то. Она

је што и овај свет: рађање, живот и смрт. Она је свет.

Драг. Илић Јејо

Стијовић Риста: „Буљина“
(са X јесење изложбе)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

WWW
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Други дан, нови животи, други људи...

— Дневник једној инвалида —

(Роман из београдској живоји — награђен на књижевном конкурс

Градској библиотекари Београд)

(Наставак)

9 — ОБЛАЦИ

Јелисавета је, срећно, постала мати једног здравог дечка. Миша га је крстио. Добио је име Воја. Добри Миша! Али писао је у писму да је Јелисавета тако хтела. Стеван, који је отпутовао у Зајечар да види свог сина, намеравао је да му да неко друго име, али је Јелисавета остала упорна у својој жељи. Као кум, Миша је задржао за себе право да крсти дете како он хоће, и тако је најмлађи члан наше породице добио име Воја. Желим му бољу егзистенцију и више среће него што је пала у део мени, његовом деди.

Нека ми удес препуни пехар горчином, — ако се тако мали може сачувати од тешке судбине. — Између људи повучене су невидљиве траке које животе два бића везују још много пре него што се она сретну у стварности. Знам, онако као што се сазнаје једна унутрашња истина, која се ничим спољним не може доказати, да смо Јелисаветино дете и ја везани тим невидљивим тракама удеса. И ја ћу радо жртвовати себе, само да други Воја постане човек здравога тела, оштрога разума и топлога срца, — онакав какав сам ја био у младости, — и да те особине сачува неокрњене до своје смрти.

Природа црпи своје снаге сама из себе; она се служи чудесним средствима која ми људи, нашим веома slabим унутрашњим пипцима, не можемо домашити. Зашто се природа не би могла послужити мојом личношћу, из које се може црпсти још доста невидљиве и fine супстанције, да би једнога новог створа обдарила сувишком неких снага? Како би била могућа „чуда од деце“ која, као Моцарт, Бах, Рафаел, Паскал и Ниче, у својим младим годинама стварају дела чудне зрелости, — кад она не би живу способност једнога зрелога човека — било музичара, научника, филозофа или сликара, — за кога су везана невидљивим концима природе, усисавала у себе, као што њихова мала видљива уста сисају мајчино млеко.

На сличан начин привезан сам и за малага Воју; знам то и осећам. Мој живот постепено копни у мени. Нешто из дубине моје унутрашњости иде од мене детету, које сад вегетира непробуђене душе, још несвесно свога постојања. Оно што ја још у овоме свету претпостављам, лагано се клони заходу. Остали то не примећују, јер се ја не жалим на болове, и на изглед сам весело и прилично добро.

А, ипак, остављају ме снаге: прво оне најфиније, невидљиве, унутрашње, а потом спољне, телесне. Тако нисам више у стању да лутам кроз кућу, двориште и башту. Ноге ми потпуно одричу полушност. Али ја ништа више и не желим. Моје земаљске силе не нападају више мени, већ прелазе на Јелисаветино дете, на малага Воју. Стеван ће бити само његов телесни отац; духовно завештање добиће оно од свога деде. Сигуран сам да ће од њега постати исправан човек, достојан да носи часно име наше породице. Јер, кад се моја братаница разведе, — а она ће морати то да учини — ја ћу га усвојити. Дечко ће се звати Николић, — неће носити име оног варалице. Не бојим се да ће Стеван око овога правити тешкоће. За новац он ће све учинити; продаће и свога сина. А срећу његовог детета испунићу ја својим животом. Још никад се једна жртва није узалуд догодила, онако исто као што између неба и земље никад не може нешто да се изгуби. Природа, тај велики мешалац елемената, зна из свега да извуче нешто нужно и целисходно. У крилу њеноме ниједна ствар није толико рђава, да се не би могла употребити за какву добру сврху. Стеван, тај човек покварене душе, послужио је природи за стварање спољњег облика једнога земаљскога бића. А Бог, више силе, или провиђење, — сасвим свеједно који ће се израз употребити — даје језгро његовоме бићу и одлучује о његовој даљој судбини. Јелисаветино дете било би бедни црвић, да није саздано према тим законима високе увиђавности. Зато ће Стеван, чија се мисија овде свршава, оставити кућу, као што ћу и ја напустити овај дом, кад мој час дође. Духовно рођење малага Воје може да почне. Ја сам спреман, — нека буде како Бог хоће! —

Ово што пишем, не произлази из фантазије једнога болесника, него је то јасно зрење човека намењенога скорој смрти. —

Догађаји се развијају муњевитом брзином. Изгледа као да време жури циновским корацима, и као да прикупља немир и пропаст из свих крајева васељене, да би их сручило на нашу кућу. Тешко ми је да мирно и по реду унесем у овај дневник последње догађаје. Разуме се, њихов виновник је Стеван. Његова рђавштина достигла је своју пуну меру. Ових дана он се налази на једној турнеји, на свом спортском аутомобилу... Да, он има аутомо-

бил, који вреди скоро колико Мишина лимузина. Добио га је на поклон од деде! Ко познаје мога ујака Павла, разумеће какву необичну ствар значи добити од њега такав један скуп поклон. Али овај успех Стеванов не би још био никаква несрећа.

Кад се буде вратио, разрачунаћу се са њим дефинитивно. Само Јелисавета у неколико још кочи моју намеру. Она тек што се вратила кући, после њеног — како сама каже — четворомесечног одмора код Здравковићевих. Њен синчић дивно се развија. Јелисавета нешто намерава. Каже да још чека на Стеванов последњи подвиг, на његов мајсторски подвиг. Она има начина да му то осујети. Тада би Стеван изгубио сва права која би имао над својим дететом, кад би био честит човек. Ништа даље од ње не могу да дознам. Моли ме да се стрпим, и да сваку размирицу са Стеваном избегавам, само још неколико дана, највише једну недељу. Али тада ће она и њено дете за увек бити слободни од њега, и неће више имати потребе да га се боје. А он ће морати неповратно да се изгуби из наше земље.

Веома узнемирен и обеспокојен због ових загонетних речи Јелисаветиних, наваљивао сам на њу да ми, најзад, каже о чему се ради; говорио сам јој да ћу се наљутити ако ми се не повери... али све је било узалуд.

Она се ограђивала:

— То не могу и не смем никоме говорити, чико. До мене једине стоји да овога покваренога човека начиним безопасним. А ја сам дужна да то учиним, — ради мога детета... Мојом кривицом дошао је у кућу тај гавран несреће... Сећаш ли се онога нашег поверљивог разговора, у почетку мога брака? Ти си без речи разумео да ја већ испаштам свој погрешан корак. А ти си ми дао савет да проучавам тога човека, пажљиво и са бескрајно много стрпљења. Ја сам тако чинила, и радим на своје потпуном ослобођењу, које ми сад претстоји... А морално ослобођење дао си ми ти још онда, и ја ти на томе сад захваљујем, чика Војо.

— Да, дете... али да је он један тако израђени нитков, то нисмо могли знати ми поштени људи. Тврдоглаво си хтела тај брак, а сад, исто тако тврдоглаво, желиш да начиниш један експеримент, од кога ја стрепим... За сваки случај, зваћу Мишу... Пиши му. А чим се Стеван врати са пута, телеграфираћу Миши у Зајечар, да одмах дође.

— То је била и моја идеја, чико, заврши Јелисавета.

Па онда, историја са Костом. Она је кратка, да се лако испричати, а садржи крај лепе песме о безбрижном животу једнога нерадника.

Мој братанац потпуно је материјално пропао; изгубио је читаво своје имање на картама, рулету, бакари, шмен де феру — и већ како се све зову те врашке коцкарске игре... Стеван га је увео у разне ноћне клубове, по-

што због моје забране, није више смео да жари и пали по нашој кући. Три четвртине Костинога готовца новца прешло је у Стеванове џепове. Остало му је да измири још дуг од 80.000 дин. неком другом типу.

Косту нисам често виђао. Гонио сам га непрестано да већ једном нађе какво запослење; зато ме је избегавао. Није ми остало скривено да се коцка. Али мислио сам да ће моје прекоре узети срцу, и да ће се опаметити. Питао сам његову мајку шта он ради. Она ме је уверавала да са њом и са Бобом излази често у друштво, и да на њему не примећује ништа што би јој нарочито задавало бригае. А ја, привезан за стару кућу и за моју покретну столицу, могао сам врло мало или, тако рећи, никако, да пазим на Косту. *Међутим, Стеван је непрекидно вршио свој разорни посао, и, за годину дана, поткопао је у кући Николића све што није било чврсто и непоколебљиво.*

Изненада, нашао се Коста преда мном: блед, беднога држања, оборених очију... с њиме је било свршено. Пустио сам га да говори. А после сам га упитао:

— Шта мислиш сад да чиниш?

— Не бој се, нећу се убити, — одговорио је он цинично.

Тај одговор довео ме је до беса, и умало му нисам изразио своје жаљење што... али сам се уздржао, и питао сам, на изглед миран, даље:

— А шта од мене очекујеш?

На ово се младић у беспрекорном тамном оделу јако збунио, и, скоро плачући, изјадао ми се да његов дуг учињен у коцкању мора пре свега бити исплаћен. Ради овога, отишао је прво Боби, и затражио од ње потребну суму. Али његова сестра га је једноставно одбила; остала је хладна и несавитљива чак и онда, кад јој је признао да је све изгубио, и да никад више не може узети карте у руке, све кад би за то и имао још воље, после овога што га је снашло. Бобина тврдоћа као да је горко дирнула Костино иначе неосетљиво срце. Од Десе ништа више није могао тражити; она га је помагала сувише често, а никад свој новац није натраг ни тражила ни добила. Саша није имао ничега свога, јер је према новцу био сасвим равнодушан. *Иправи идеалист*, он уопште није тражио свој део имања, потпуно је зависио од мајке, и, према томе, био је у немогућности да помогне брату. Тако Кости није остало ништа друго него да сам потражи своју мајку. Али снаја Зага викала је, беснила и јадиковала над лепим новцем који је он неразумно проиграо, и засула га прекорима. А кад јој је, најзад, изложио циљ свога доласка, тада је његова узбуђена мати на једном занемала, погледала га оштро, неумољивим погледом, и не губећи више ниједну реч, показала му је прстом врата. Кад Коста још увек није схватио да од своје мајке нема више ничему да се нада, она му је довикнула

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNI...

једно „напоље”, које, као што је признао, неће моћи да заборави ни на самртном часу. И одједном овај младић, препун снаге, заплака као дете.

„Да, да, снаја Заго, а и ти, Десо, ви сте рђаве мајке. Ви сте донеле децу на свет, и мислите да сте тиме испуниле своју дужност. Кад су ваша деца била накинђурена као мајмуни, уводили сте их у салон, да би се напудроване и нашминкане даме дивиле њиховом оделу и на памет набубаним песмама које су она декламовала. Али ви своју децу нисте васпитавале, нити сте водиле рачуна о њиховој спољној чистоти. О томе се бринула њихова тетка, наше „Матијанче”.

А сад Коста плаче, јер је сазнао да никад није имао мајку, — сем оне коју, далеко од нас, борави у свом срећном дому у Зајечару. И он је завршио у сузама:

— Али ти, чика Војо, несумњиво разумеш да се мора платити дуг начињен у коцкању. Са оним „напоље” моје мајке ствар ни најмање није свршена... А ни овде не могу остати... Хтео бих да одем одавде, по могућству далеко; желео бих да радим и зарађујем новац... Ја ћу ти поштно вратити целу своту, ако тако мора бити, — рече, пружајући у правцу мене своје фино маникиране руке. —

— Требало је да са радом одмах почнеш, младићу мој; тада би ти били уштеђени ови бедни часови самоунижења... Пропустио си своје најлепше године. Већ одавно ваљљало је да мућнеш са оно мало мозга које имаш, и да увидиш како твој живот ничем не води. Али... сад, после свега што се десило, нећу ти накнадно држати предике. Но, с друге стране, чуваћу се и тога да једном тако лакомисленом створу као што си ти ставим на расположење своје имање. Право је што си изгубио све што си имао. Само у сиромаштву може још од тебе постати поштен човек. Даћу ти 80.000 динара... Гледај да одмах ту ствар уредиш... Али мораш отићи одавде, а суму феш ми, од своје зараде, месечно отплаћивати... Не... твој потпис ми није потребан. Довољна ми је твоја часна реч.

После овога ушло је мало руменила у обрале овога још неизграђенога човека. Мој братанац није био рђав, него само претерано разнежен и потпуно отупео од провода са својим богатим друговима, нерадницима као и он. Са њима је страшио своју снажну и самоуверену младост. Од какве му је користи била његова добро завршена техника, кад је он без циља, управо супротно свакоме циљу, живота рио, и у разним ноћним клубовима убијао своју досаду? Тиме је самога себе најтеже погодио... Сад ће му помоћи да опет стане на своје ноге старомодни инвалид из прошлог часнога времена. Јер у своме братанцу осећа

он нешто од Николића, што ни сва младићска лудост није могла упропастити; због тога има он у њему поверења сад, кад су га сви оставили.

Потом смо дуго разговарали о могућностима једне нове егзистенције. Између осталог, поменуо сам му, најзад, мога ратнога друга, Енглеза Џона Краула, инжењера, који је запослен у свом техничком предузећу у Источној Африци, — како ми је прошле недеље писао:

Рекао сам Кости:

— Држим сигурно да ће те Краул примити за свога сарадника. Имао би код њега добру плату, а, сем тога, посао са њиме зацело би те интересовао.

Сложили смо се да је мој последњи предлог најбољи. Коста ме је молио да своме прјатељу одмах пишем. И кад је ускоро дошао од њега повољан одговор, мој братанац је био вољан да омдах крене на пут.

Нико од Костиних пријатеља није ни слутио шта је он одлучио, и нико није знао да је младић стресао са себе лакомисленост и страст за коцкањем, као змије своју кошуљицу. За те монденске типове Коста је одлазио на Ривијеру, из досаде, из снобизма, или што је сматрао да је то отмено. Остале су у незнању чак и оне које су требале да буду обавештене о Костиној великој одлуци. Боба и његова мати избегавале су га, из стрепње за свој део имовине, као што је раније Коста мене избегавао, зато што се осећао крив предатном. Али Саша, Дуда и Јелисавета отпратиле су га на жељезничку станицу, и њихова топла срца просула су искрене жеље на његов нови пут.

— Слушај, рекао сам Кости, кад је од мене узео збогом, и већ на вратима стајао, — у случају моје смрти, ти ми ништа више не дугујеш, запамти то.

Он ме погледа зачуђено, и рече тихо:

— Зашто то кажеш? Надам се да се добро осећаш?

— Савршено добро... То је само моја педатност.

И са том невином лажи послао сам најстаријег Николића младе генерације у далеки свет, да се тамо духовно препороди.

Али снаја Зага и Боба неће остати некажњене. Ради тога није потребно дочаравати Немезиду, богињу судбине. Саможивост и незазитна грабљивост ових двеју дама биће мојом руком осетно погођене. Имам обичај да извесних датума у години поклањам члановима наше породице лепе суме новаца. Овога пута Зага и њена кћи остаће празних шака, — овога пута, и све дотле док не скупим 80.000 динара. А тај новац припастиће Кости, — ако се покаже достојан тога поклона, у шта ја не сумњам.

Зора Ђорђевић

(Наставиће се)

Прилози за историју Београда

Стари водоводи, чесме и бунари у Београду

IV Булбулдерски водовод

Овај водовод је добијао воду из Булбулдерске долине — испод Новог гробља и Лаудановог Шанца. Било је неколико извора, од којих је један постојао на углу ул. Димитрија Туцовића (Славујске) и Шарпланинске, а остали су сви били у тој околини. Вода из тих извора долазила је у резервоар на некадањем тркалишту, а одатле је спровођена у чесме. Из тог резервоара, који је порушен 1926 као непотребан, вода је ишла улицама: Краљице Марије, Вашингтоновом (Видинском) и Душановом. Код Бајлонове пиваре тај водовод се је спајао са Варошким.

Цеви по улицама биле су ливене, пречника 12,5 см.

Извори овог водовода давали су у секунди грамова воде и то:

1) У њиви Марјановића	800	500	350
2) У њиви Марјановића други	250	120	60
3) У њиви Дојчиновића	300	150	50
4) На општин. земљишту	3000	400	40
5) Код Суточнице, у близини Бурићевог имања	300	150	90
Свега:	4650	1320	590

Највећа количина воде била је 4650, средња 1320, а најмања 590 грама у секунди.

Извор у Марјановића њиви био је у округло озиданој глави, пречника 2 м. и засведен бетонским сводом од 4 м. Из те главе и извора под бр. 2 вода се одводила земљаним цевима до трећег извора у њиви Дојчиновића, у један ауз, пречника 1 м. Четврти извор је на општинском земљишту, купљеном од Настаса Јовановића. Вода из свих тих извора ишла је земљаним цевима у суточницу код Бурићевог имања, у коју се уливао и пети извор, удаљен 20 м. од те суточнице. Вода из тог извора била је најхладнија.

Од те суточнице вода је ишла гвозденим ливеним цевима од 12,5 см. долином до чесме код моста, пресекала је пут и левом страном његовом ишла је у резервоар на тркалишту.

Од свих извора овог водовода данас се само један искоришћава. То је онај који даје воду чесми Трећепозиваца. Вода осталих извора спроведена је у канализацију.

Овај водовод је давао: 1902 г. 86, а 1903 свега 50 м³ воде.

Булбулдерски водовод подигли су Турци. То се изводи из тога што је Чукур-чесма, која је постојала још у 17 веку, добијала воду из тог водовода.

Доцније смо и ми тај водовод проширивали. Засведен бетонски свод на извору у њиви Марјановића јесте из доба око 1890 г.

Чесме које су припадале овом водоводу јесу следеће:

1) Сака чесма. — То име добила је зато што су се на њој пуниле саке. Давала је у секунди 314 грама воде.

Чесма се је налазила на „Зереку“, некада најживљем крају Београда. „Зереком“ се називао крај који је обухватао: улицу Краља Петра од Узун-Миркове до Душанове, као и део Јованове пијаце. „Зерек“ значи „узбрдо“.

Од Сака чесме данас нема никаква трага, али се њено место ипак зна. На Јовановој пијаци, у ул. Косачиној, поред капије куће Драгутина Петровића, судије у пензији, било је место те чесме. Та кућа, турског типа, врло стара, и данас постоји позади кафане „Ресавац“. У тој улици још постоје неколико добро очуваних старих кућа.

Негде око те чесме био је и један празан плац који је општина уступила бесплатно гимнастичком друштву „Соко“ 27 маја 1904. г.

Сака чесма спадала је у ред најстаријих чесама. Направили су је Турци.

У близини ове чесме била је и турска болница, која је срушена 1872. Њени зидови били су метар дебели. У општинском одбору из 1882 протестовано је што се због регулације немилице руше све старе зграде, па се између осталих и ова зграда помиње.

Недалеко од чесме је и стари Лицеј Доситејев. У њему је 1876 било једно одељење полиције.

2) Чесма у Далматинској улици постојала је на средини исте улице, између доње капије данашње основне школе и Ботаничке баште. Давала је 319 гр. воде у секунди, а вишак је ишао у поменуто багњу.

На ову чесму долазили су и војници из Палилулске касарне, због чега је често долазило до сукоба између њих и грађана, а нарочито зато што су војници и коње на њу доводили.

3) *Чукур чесма*. — Налазила се је на доњој раскрсници Добрачине и Јевремове ул., у непосредној близини споменика детету које је погинуло за време бомбардовања 1862 год.

Чесма је врло стара. Евлија Челебија је помиње у свом путопису 1660 год., као и Чукур хан поред ње. Не зна се ко ју је подигао. Свакако Турци.

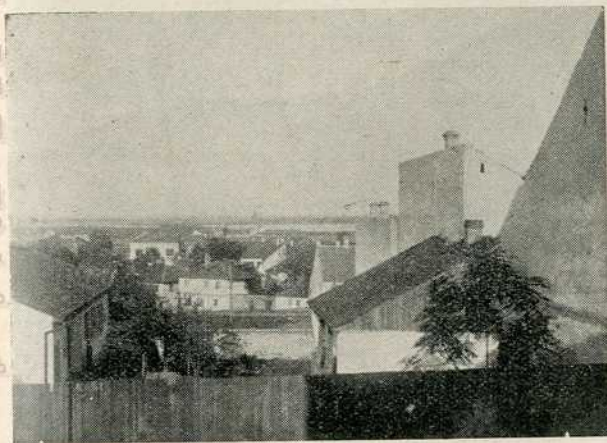
Чукур чесма значи: „Дубока чесма“. Тако се је звала зато што је била у рупи; ради узимања воде морало се је силазити.

Давала је 319 грама воде у секунди.

4) *Скадарска чесма*. — Налазила се је до леве капије куће бр. 36 у улици Скадарској, која се је до 1870 звала Циганска Мала. У кући бр. 36 живео је и умро Ђура Јакшић. О томе постоји и спомен плоча на кући, али се слова већ тешко читају.

Чесма је давала 313 грама воде у секунди.

Више чесме је била *Скадар капија*. То у ствари и није била капија, него свод, преко кога је ишла водоводна цев Булбулдерског водова.

Крај око мале чесме у улици Страхињића Бана 41
(чесма бр. 9 из 1903 год.)

До 1892 пивара Бајлонова снабдевала се је водом са те чесме и плаћала општини за сиротињски фонд 10 дуката годишње.

И на овој чесми било је много навале за воду. Према једној белешци у *Београдском дневнику* од 13 маја 1883 год. „На тој чесми се редовно туку, и долази чак дотле да разбијеним судовима секу руке један другоме, а полицијских органа нигде нема“.

5) *Доња чесма*, зв. *Мајор Мишина* и *Авизова* била је у дворишту куће бр. 47 у Далматинској улици. У доба кад је постојала, цео простор око ње био је пољана. На ту чесму довођени су ради појења коњи из поштанске мезулане, која је заједно са поштом била на месту где је данас Телефонска централа.

Чесма је имала једну лулу, из које је вода стално текла и отицала у баштовану испод чесме. Поред ње су били намештени и алови за појење стоке.

Чесма се првобитно звала *Авизова* по Митру Ристићу, земљ. зв. „Авиз“ Доцније, кад је све земљиште од чесме па до Гробљанске улице прешло у својину Мише Анастасијевића, онда је и чесма названа његовим именом.

6) *Горња чесма*. — Била је на почетку подвожњака из улице Димитрија Туцовића, и то кад се озго иде с десне стране. Имала је једну лулу.

7) *Стојанчетова чесма*. — Била је у садањој улици Кнеза Павла (раније Кнез Милетиној) пред кућом бр. 39, сасвим у доњем крају. Од ове чесме и приватни су каналима спроводили воду у своја имања, услед чега чесма није могла да подмирује потребе грађанства. Општина је често покушавала да уништи одводе са те чесме, али, због разних утицаја, у томе је слабо успевала. У данашњој Дринчићевој улици, која се пре тога звала Вишњичка, постојало је неколико ђериза (канала) по кућама. Ти канали били су зидани и на једном месту имали отвор са капком на њему. Ти канали били су спроведени у баштоване које су се налазиле испод Дринчићеве улице. Пре 45 год. из те улице, која је и до пре 15–20 год., имала само горњи ред кућа, видео се је Дунав.

О овој чесми постоји следећи податак:

На седници општинског одбора од 18 новембра 1882 претседник изјављује: „Од дужег времена постоји спор између општине и г. Ђуре Љочића, инжињера, о тако званој Стојанчетовој чесми. Г. Љочић тражи од општине да она дигне ову чесму, јер вели да постоји на његовом имању, на шта наравно општина не може да пристане, јер чесма ова постоји на том земљишту од пре толико година“.

Из овога се види да је и онда чесма била стара. То потврђује и оглас проф. Јанковића, штампан 1858 у „Срп. новинама“:

„Отвара се 1 маја о. г. башта професора Јанковића, као ладовита шетница у Палилули, код нове чесме с леве стране до баште г. Митрополита.“

Башта Јанковића, то је доњи део улице Ђуре Даничића до Шафарикове. Изнад ње, до ул. Хилендарске, била је Митрополитова башта. Јанковића башта обухватала је и леву страну улице Кнеза Павла, рачунајући оздо јер у оно доба, на тој страни, уопште није било кућа.

Из једног огласа у „Срп. новинама“ од 21 јула 1855 види се да је та чесма постојала на плацу Мише Стојановића, сапунџије.

У близини чесме постојала је и башта Кнеза Александра.

Цео тај крај био је у баштама. По причању г. Димитрија Боди-а, данашња Хилендарска улица била је сва у баштама, које су највише биле засађене марелама, необично крупним и одличног квалитета.

Стојанчетова чесма давала је 319 грама воде у секунди. Да нису приватни одводили

воду на своја имања, а нарочито баштоване, та количина воде за пиће је могла бити довољна за онај крај, пошто су у близини постојале још две чесме: у Скадарској и Далматинској улици.

8) Чесма у Душановој улици, спроћу Светосавског дома, давала је 750 гр. воде у секунди.

Више те чесме, где је сада Зоолошки врт и ул. Маршала Пилсудског, била је турска махала.

Пре 90 год. на месту, где је сада Светосавски дом, сађен је дуван.

9) У улици Страхинића Бана бр. 13, позади кафане „Хаџи Јања“, постојала је чесма, која је давала 394 гр. воде у секунди.

10) Пред купатилом у Душановој улици била је чесма, која је давала 314 гр. воде у секунди.

Г. Дим. Боди друкчије говори о овој чесми. Он каже да је та чесма заиста била пред купатилом, али из улице Скендер-бегове. То тврди и г. Мих. Грујић, фактор Државне штампарије, с тим да су око чесме били разни украси од мермера — ликорези.

Пре садањег купатила на том месту постојали су: турски амам и џамија.

11) Чесма код „Бакше“ била је испод кафане „Гргеч“, пред бив. Возни парком. Давала је 155 гр. воде у секунди.

12) Чесма у Палилулској касарни била је озидана и имала облик Чукур чесме. За потребе војске била је недовољна, те су војници ишли и на ону у Далматинској ул., позади основне школе.

13) Чесма у Битољској улици, испод нове зграде Пожарне команде, на улазу у Ташмајдан. Чесма је била зидана и имала две луле, из којих је вода стално текла. До чесме се долазило силазећи низ степенице.

14) Мала чесма била је у једном сокачету које је од кафане „Црни орао“ ишло косо десно на улицу Страхинића Бана. То сокаче ушло је доцније у састав дворишта куће под бр. 41 у ул. Страх. Бана.

Мала чесма добијала је воду од Сака чесме. Имала је цев, из које је вода стално текла, док је на Сака чесми била славина са затварачем.

Мала чесма је била зидана и имала висину око 1.20 м.

Интересантна је кућа у ул. Страх. Бана 41. То је мала турска кућа са доксом и ве-

ликим двориштем. Грађена је сигурно пре 100 год. Кад се уђе у оне мале и чисте собе, где све мирише на старине и босиљак, човек се и нехотице пренесе у оно старо, симпатично и интимно доба. Сопственици те куће су: г-це Милица, Љубица и Ангелина, кћери поч. Јелене и Николе Стефановића, бив. пекара.

На Малу чесму увек је много света долазило за воду и морало се чекати на ред.

Ова чесма се је 1868 звала и „Билалагина“.

15) Чесма једна била је у ул. Скендербеговој, позади данашње основне школе. Била је у рупи, зидана и имала две луле из којих је вода стално текла.

16) Гузоњина чесма. — О тој чесми Милићевић пише у „Кнежевини Србији“ 1876: „На дорћолу ваљда стоји и сад једна чешма, која је пресушила, али носи име „Гузоњина чешма“.

То име чесма је носила по Ђорђу Миловановићу „Гузоњи“ који је од 1811 па до пропасти Србије 1813 био управник београдског града.

Штета је, што Милићевић, кад је ово писао, није сишао на Дорћол да ту чесму види и ближе опише. Зато ми данас не знамо ни место те чесме, као ни да ли је била изворска, или у вези са водоводом.

*

Још неколико појединости. Због свог ниског положаја, Дорћол је подводан. Падина која се спушта од Васине ул., има доста и подземне воде. Пре канализације, а приликом копања темеља, врло често је било толико воде да се је зидање морало обустављати. Тај случај је био и са црквом, која се је првобитно почела градити на углу Душанове и Кнегиње Љубице. Исти случај био је пр. год. и са зградом у Душановој бр. 72 Наишло се на извор бистре, хладне и добре воде, и да би се могло радити, спроведена је у канализацију.

Стари људи тврде да је вода на углу Душанове и Кнегиње Љубице била минерална.

На простору од ул. Доситејеве до Кн. Љубице, била је, по причању г.г. Исидора Николића и Мих. Каракашевића, т. звана Петраћева башта, у којој је постојао извор са добром водом. Та башта горе се пружала до ул. Страх. Бана.

Драг. Ј. Ранковић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Друштвена хроника

Њ. В. бугарски Краљ Борис посетио је Београд

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле дочекао је Њ. В. Краља Бориса

При повратку из иностранства за Софију, задржао се у Београду, 26 новембра, бугарски Краљ Њ. В. Борис.

На тојчидерској железничкој станици дочекао је бугарској Суверена, у 9 часова пре подне, Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле са вишим чиновницима Двора. Дочеку је присуствовао и бугарски ојунемоћени министар на нашем Двору г. И. Појов са вишим чиновницима бугарској посланства.

У подне је Њ. В. Краљ Борис учинио посету Њ. В. Краљици Марији.

После подне је благоизволео примити у аудијенцију г. д-ра Милана Стојадиновића, Претседника Министарској савета и Министра иностраних послова.

Истога дана у 11 часова пре подне посетили су Њ. В. бугарски Краљ Борис и Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле градски зоолошки врт, где Их је дочекао шеф отсека за паркове инж. г. Крстић, који Им је показао зоолошку башту, а затим је Високе госте провео кроз стари Калемејдански парк и показао Им рестаурисану калемејданску тврђаву. Високи гост

задржали су се при разгледању зоолошке баште и калемејданске тврђаве преко 1 час.

Њ. В. Краљ Борис путовао је у стројом инкоћниту.

Њ. В. Краљ Борис и Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле на улазу у Зоолошки врт

Прослава Дана мира у Београду

И ове године прослављен је у Београду дан мира, 11 новембар, одавањем поште погинулим херојима на војничким гробљима и у црквама и приређивањем манифестација за мир.

Југословенска женска секција Фидака приредила је тога дана на војничким гробљима помен. Овим поменима на свима војним гробљима присуствовали су изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Владимир Петровић; Претседник општине града Београда г. Влада Илић са госпођом; градски већници, француски посланик на нашем Двору г. Брижер са госпођом и госпођицом Брижер и са војним аташеом г. Бетоаром; претставници италијанског, чехословачког и румунског посланства; ректор Београдског универзитета г. д-р Драгољуб Јовановић; претставници Удружења четника, Удружења бранилаца Београда, удружења ратних инвалида, Удружења резервних официра и ратника, југословенске женске секције Фидака; претставници наше вој-

штине и Удружења резервних официра и ратника на костурници.

Отслужен је затим помен на италијанском гробљу и положени венци на споменик италијанских ратника.

После 11 часова отслужен је помен на француском гробљу и положени венци на споменик француских ратника.

Том приликом је француски посланик г. Брижер одржао леп и значајан говор у коме је нагласио да ће, по примеру својих претходника, водити у Београду отворену политику лојалности и мира, а исто тако и верности према великом југословенском народу. Време неће никада успети да пољуља дубоке везе и карактер француско-југословенског пријатељства. Оно је интимно повезано за остварење сталних несебичних и најплеменитијих човечанских циљева, — завршио је свој говор г. Брижер.

Помен на француском војничком гробљу

ске и морнарице; претставници свих националних и културних организација и велики број грађанства.

Најпре је, у 10 сати пре подне, отслужен помен пред спомеником бранилаца Београда. Викарни епископ Сава, после заупокојне литургије, одржао је говор о значају и потреби мира, нагласивши да мира међу људима не може бити док се не оствари општа правда и истина. Претседник општине г. Влада Илић и француски посланик г. Брижер положили су први венце на споменик бранилаца Београда, а затим су положени венци италијанског, чехословачког, белгијског и румунског посланства, па венци разних удружења.

После тога отслужен је помен пред костурницом руских ратника и положени су венци Београдске оп-

Одржан је затим помен на јеврејском гробљу и одана почаст палим српским јеврејским ратницима пред спомеником овим ратницима.

У подне је отслужен помен на немачком ратном гробљу на Бановом Брду и положени венци на споменик немачким ратницима.

У англиканској цркви отслужена је служба поводом дана примирја, којој су присуствовали енглески посланик г. Камбел, амерички посланик г. Блислејн, чланови енглеско-американске колоније у Београду и претставници наших власти, удружења и грађанства. За време службе певало је Прво београдско певачко друштво.

У пољском посланству прослављен је тога дана државни пољски празник, дан обнове независности

пољске државе. Отслужена је служба у католичкој Крунској улици, којој су присуствовали пољски посланик са госпођом и особље пољског посланства. Приређен је затим пријем у пољском по-

низацији мира баш данас када се у Европи и Азији воде ратови без објаве рата.

Госпођа Даринка Јовановић, у име Југословенског женског савеза, каже да подиже глас у одбрану мира у име 400 југословенских женских друштава, уверена да тиме тумачи жеље милиона и милиона жена.

После говора г. Андре Николића, претставника Ротари клуба, и још неколико говорника, свечаност је завршена песмом мешовитог хора Академског певачког друштва „Обилић”.

Удружење пријатеља Велике Британије и Америке прославило је дан мира у недељу 14 новембра као знак захвалности свима Британцима и Американцима који су погинули у светском рату за нашу националну слободу. Пред одабраним гостима потпретседник удружења г. Јован Јовановић и почасни секретар г. Владета Поповић изнели су значај веза нашег народа са Англо-саксонцима.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић и претседник Удружења резервних официра и ратника г. Н. Богдановић полажу венце на споменик француским херојима. У средини француски посланик г. Брижер

сланству. Претставници цивилних и војних власти југословенских, преставници националних организација и велики број угледних Београђана посетио је тога дана пољско посланство. Посету су учинили и претставници страних посланстава у Београду.

У вече је у сали Радничке коморе одржана Академија културних радничких организација, посвећена пропаганди међународног мира.

У недељу 14 новембра организовала је Лига жена за мир и слободу прославу Дана мира на Коларчевом универзитету, којој су присуствовали и на којој су говорили претставник Бугарске г. Петар Пампоров и Чехословачке г. д-р Александар Куноши, секретар чехословачке организације за Друштво народа.

Претседница Лиге жена за мир и слободу г-ђа Даница Зечевић отворила је састанак говором, у коме је повукла да се велика будућа ратна катастрофа може отклонити само ако се створи чврста фаланга свих појединаца и организација које се боре за идеал мира, ширећи свест о неопходности друштвене правде, о потреби привредне сарадње и о чувању свачијих права и интереса.

Г. д-р Милан Милојевић, бивши министар на страни, претседник пријатеља Велике Британије и Америке, истакао је у свом говору потребу рада на орга-

Претседник Београдске општине г. Влада Илић полаже венац на споменик руским херојима

Комеморација великом добротвору Џону Фронтингхаму

У свечаној сали Дома ратних инвалида одржана је у недељу 21 новембра комеморација Џону Фронтингхаму, великом пријатељу и добротвору нашег народа. Комеморацији је присуствовао изасланик Њ. В. Краља капетан г. Ајдарић, претседник Академије наука г. д-р Александар Белић, и многе друге угледне личности.

Претседник Инвалидског удружења г. Божидар Неђић, претставник Црвеног крста г. Васа Лазаре-

вић, претставник Друштва за упознавање англосаксонске културе г. Петар Миливојевић, претставник ратне сирочади г. Душан Колобић и претставник Сокола г. д-р Милорад Драгић, истакали су у својим говорима велике заслуге племенитог Џона Фронтингхама за наш народ. Он је у најтежим часовима притицао у помоћ нашем народу огромним сумама. Дао је у року од 20 година само за наш народ преко 250 милиона динара.

Армијски генерал г. Петар В. Косић — нови командант Београда

Арм. генерал
г. Пејар Косић

За команданта града Београда одређен је Указом армијски генерал г. Петар В. Косић, командант Прве армијске области.

Г. Косић је као официр припадао кору генералштабне струке. Командовао је пешадијом Дравске дивизијске области и другом коњичком дивизијом. На положају првог помоћника начелника Главног генералштаба провео је 6 година. За време рата био је начелник штаба Тимочке дивизије, а кратко време командовао је одредом у операцијама код Шапца 1914. За армијског генерала унапређен је 6 септембра о. г.

Г. Косић је на свима положајима које је заузимао показао високу војничку спремност, широку културу и ванредне организаторске способности.

Освећење заставе хуманог служитељског удружења

7 новембра пре подне у 11 часова извршено је у просторијама удружења, у улици Орловића Павла, освећење заставе Хуманог служитељског удружења у Београду, коју је поклатио Претседник Општине г. Влада Илић. Овој лепој свечаности присуствовали су изасланик Њ. В. Краља, изасланик Св. Арх. Синода, Претседник београдске општине г. Влада Илић, који је кумовао застави, претставници и чланови Црвеног крста, изасланик министра Социјалне политике и народ-

ГОСПОДИНЕ ИЗАСЛАНИЧЕ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАСТВА КРАЉА, ГОСПОЂЕ И ГОСПОДО,

Када сам се из правила Општег хуманог служитељског удружења детаљно упознао са његовим циљевима, ја сам се врло радо одазвао молби Управе да кумујем њиховој застави. Обрадовала ме је њихова замисао да на случај беде, болести или смрти кога од њихових чланова потраже на првом месту помоћ у

Претседник Београдске општине г. В. Илић на освећењу заставе хуманог Удружења државних служитеља

ног здравља, претставници разних хуманих и социјалних удружења као и велики број чланова удружења.

Верски обред извршио је прота Савиначке цркве г. Александар Лазаревић.

После црквене литургије, предајући заставу претставнику Хуманог служитељског удружења, Претседник Београдске општине г. Влада Илић одржао је овај пригодан говор:

Претседник Београдске општине г. Влада Илић предаје освећену заставу хуманом удружењу државних служитеља

својим сопственим сретствима. Свидело ми се да се међу правима чланова, побројаних у друштвеним Правилима, налазе и многобројне обавезе чланова према своме Удружењу и према угледу и части друштвеног реда коме они припадају. Чланови Општег хуманог служитељског удружења правилано су схватили да је одлика цивилизованог човека, да се путем штедње, удруживања и развијања духа друштвене солидарности обез-

обезбеђује од несрећа које га у току живота могу снаћи.

ГОСПОДИНЕ ПРЕТСЕДНИЧЕ,

Предајем вам сада заставу вашег удружења. Нека она увек буде символ оних хуманих осећања која ваши чланови гаје и нека у духу тих осећања окупља око себе све чланове вашег реда. Под окриљем своје заставе наставите и даље да доприносите свој удео у изграђивању једног хуманог друштва, у коме влада дух друштвене солидарности и у коме ће се и сваки од вас појединачно осећати срећним и сигурним.

Молим вас да своју заставу чувате као највећу светињу и да никад не губите из вида речи које сте на њој написали:

„Са вером у Бога, за Краља и Отаџбину”.

После говора Претседника Београдске општине г. Владе Илића говорио је у име Хуманог служитељског удружења члан управе и заменик претседника г. Станоје Гојковић који је у своме говору истакао досадашњи рад удружења и позитивне резултате које је оно за кратко време постигло.

Освећена је Музичка академија и Средња музичка школа

У недељу 21 новембра извршено је освећење Музичке академије и Средње музичке школе у Београду и откривање биста и рељефа наших заслужних композитора. Овом важном културном догађају присуствовали су: Изасланик Њ. В. Краља г. Сондермајер, изасланик Св. архијерејског синода, Министар грађевина г. Стошовић, помоћник Министра просвете г. Ђока Ковачевић, изасланик Министра војске генерал г. Љуба Максимовић, делегат Претседника општине градски већник г. Ђура Бајаловић, претставници универзитета, београдског и загребачког позоришта, бугарског и албанског посланства и велики број уметника.

После завршеног црквеног обреда, поздравио је госте у име Министра просвете г. Ђока Ковачевић,

Нова зграда Државне штампарије на Сењаку

У суботу 27 новембра пре подне извршено је освећење темеља нове палате Државне штампарије на Сењаку. Свечаности су присуствовали: изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Миливоје Дурбешић; министри г. г. Димитрије Магарашевић, Милан Симоновић, Добривоје Стошовић и Светозар Станковић; претставници Сената и Скупштине; изасланик Претседника Београдске општине г. Божа Павловић, директор Општег одељења; претставници свих културних и многих националних и хуманих установа.

После црквеног обреда прочитана је повеља, коју је министар просвете г. Димитрије Магарашевић спустио лично у темеље, у које је затим узидана.

Управник државне штампарије г. Момчило Милошевић одржао је говор у коме је изнео историју Државне штампарије и истакао њену активност. Основана је 1831 г. под именом „Књажевско српска књигопечатња”. Њен први управник био је г. Димитрије Исаиловић.

Дуго времена државна штампарија није имала своју сталну зграду, него се често пресељавала. Неке

После ове лепе свечаности приређена је гостима уобичајена закуска.

Чланови хуманог удружења државних служитеља са заставом

помоћник Министра просвете, истакао значај ове прославе и изразио захвалност свима онима који су помогли Министарство просвете на стварању ове важне уметничке установе.

Ректор Музичке академије г. Коста Манојловић изнео је историјски преглед музичког стварања код нас од прве половине XIX века до данас. Апелује на грађане да приложима омогуће стварање једне библиотеке која би садржавала музичка дела свих нација и изражава жељу да се у Академији створи архив у коме ће се сакупити сви оригинални рукописи свих наших композитора, музички музеј у коме ће бити сакупљене све ствари и успомене везане за наше музичке раднике.

две године била је и у Крагујевцу. 1847 године закупљена је кућа Штајнлехнера, на самом прилазу за данашњи мост Краља Александра, где се и данас налази главни део њених радионица. Доцније је закупљено неколико суседних зграда, тако да данас Државна штампарија ради у 8 старих зграда на разним странама Варош-Кације.

Поред свих тих тешкоћа са којима се морала борити за ових 106 година свога опстанка, — каже г. Милошевић, — Државна штампарија је била прави расадник добре књиге, а самим тим и важан фактор просвете и стварања наше културе.

Поред службених новина, Државна штампарија издала је досад велики број дела из лепе књижевности и науке, многобројне законе, разна упутства, школске књиге, црквене књиге и друге штампарске израђевине.

Г. Милошевић је, у име 700 радника и службеника овог завода, захвалио свима онима који су допринели да се приступи подизању нове зграде Државне штампарије.

Друштво за приређивање сајма одаје нарочиту захвалносг г. Влади Илићу, претседнику општине, за подизање сајмишта

Приликом отварања Првог београдског међународног Сајма узорака 11 септембра ов. г. изнео је претседник Друштва за приређивање Сајма г. Милан Стојановић у свом говору детаљно све шта је учинила Општина града Београда и Општинска штедионица и Заложни завод града Београда за подизање Сајмишта, па је том приликом истакао да је г. Влада Илић, Претседник Београдске општине, био у Оп-

Претседник Београдске општине - Влада Илић

штине главни иницијатор и носилац целокупне општинске активности да се изврши ово дело.

У знак признања и захвалности за ову потпору, Скупштина Друштва за приређивање Сајма одлучила је да у павиљону Задужбине Николе Спасића подигне једну мраморну плочу на којој ће се урезати све оно шта су Београдска општина и Штедионица учиниле за подизање и уређење Сајмишта.

Г. Влада Илић, у својству Претседника Београдске општине, продужио је да се интересује и за проширење и усавршавање Сајмишта и осигурао је и даље обилну финансиску и моралну потпору Београдске општине и Општинске штедионице за ту сврху, као и сарадњу стручног чиновништва ОГБ.

Да би ову захвалност још више нагласио, Претседник Друштва за приређивање изложио је у четвртак 18 новембра увече свечани банкет у част Претседника Београдске општине и Претседника Индустријске коморе г. Владе Илића. На банкету су били присутни сви чланови Управе Друштва за Сајам, претставници Задужбине Николе Спасића и многи претставници београдских привредника и привредних установа.

Г. Милан Стојановић у својој здравици нарочито је нагласио да је главна заслуга г. Владе Илића што је благовремено довршено Сајмиште. Г. Илић је уложио све своје снаге и ангажовао цео технички персонал Београдске општине да би се на време завршило Сајмиште и Сајам отворио у тачно заказани рок. Услови за рад били су најнеповољнији, али то није обесхрабрило г. Владу Илића, — рекао је г. Стојановић.

Г. Влада Илић, одговарајући на здравицу, на здравио је најпре Њ. В. Краљу Петру II и Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу, као врховном покровитељу Сајма. Истакао је да је за Сајам радио само по дужности и да је срећан што је дело успело и задивило свет. Али заслуга за то не припада само њему, него још више целокупном персоналу Београдске општине који је необично и даноноћно радио на довршењу Сајмишта. Тако исто г. Илић је одао хвалу и свима запосленим радницима на Сајмишту, који су, не штедећи своју снагу и не гледајући на радно време, без одмора вршили све што је било потребно.

Ово што је сада учињено, — рекао је г. Илић, — није још довољно, Сајмиште има тек да се проширује. Београдска општина уложиће, он то свечано изјављује, нове напоре да престонички Сајам буде оно што одговара Београду и читавој земљи.

Претседник Београдске трговачке коморе г. Милан Стојановић у својој здравици износи заслуге Претседника општине г. Владе Илића за изградњу Сајмишта. Каже да је г. Илић био човек који је умео да пресече Гордијев чвор Београдског сајма у време када је све запињало, и да је једним замахом решио основна питања додељивањем земљишта и финансирањем грађева.

Директор Општинске штедионице г. д-р Драг. Новаковић говорио је у својој здравици о финансирању Сајма од стране Општинске штедионице. Истиче потребу да се Сајмиште прошири и апелује на све привредне корпорације да најактивније узму учешћа у даљем изграђивању Сајма. За прва проширења Бео-

градска задруга одобрила је Друштву за сајам новчани кредит од милион и по динара.

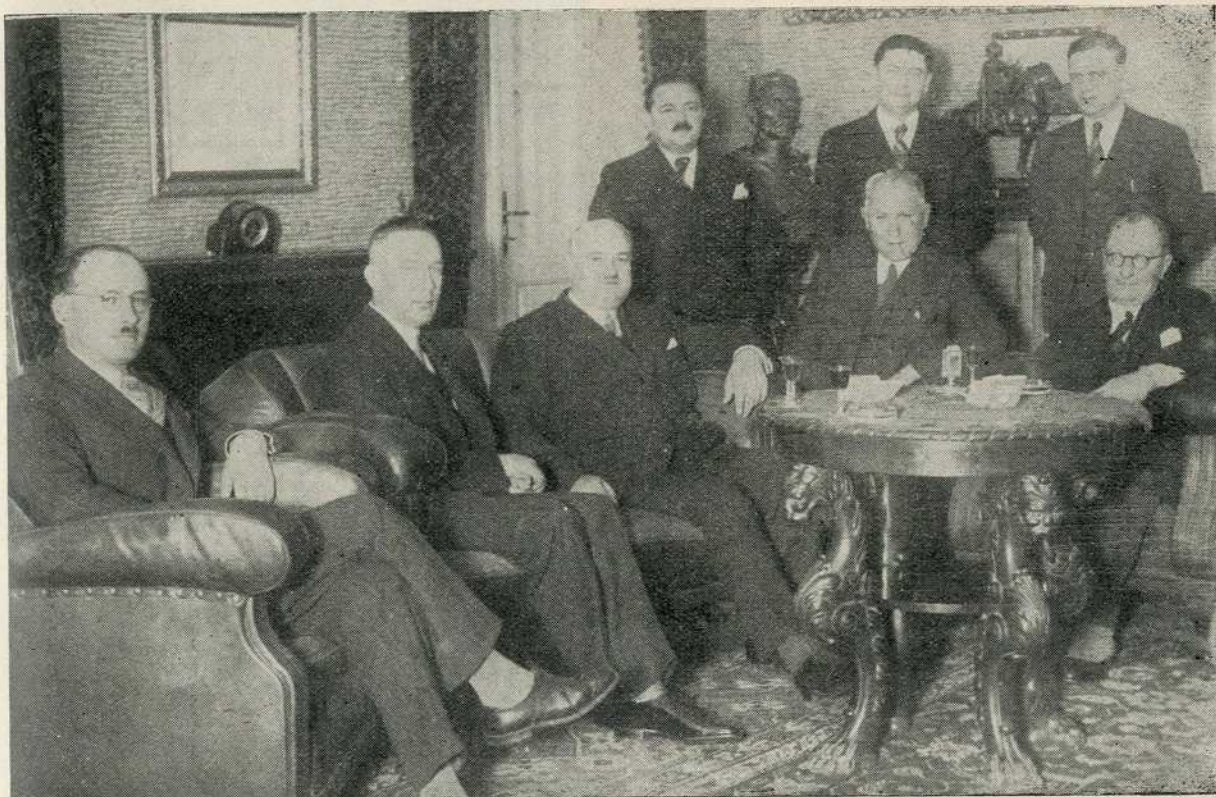
Г. Недељко Савић, Претседник Савеза трговачких удружења, истиче у својој здравици значај Сајма за нашу привреду и наглашава да Сајмиште треба проширити и усавршити.

Претседник Општине града Бреславе у Београду, као гост Београдске општине

— Сарадња између Београдског и Бреславског сајма. —

Претседник Општине града Бреславе г. д-р Ханс Фридрих боравио је 12 и 13 новембра у Београду у друштву директора сајма из Бреславе г. Хезела и за то време, по жељи Претседника г. Владе Илића, био је гост Београдске општине.

Истог дана у подне Претседник г. Влада Илић у присуству градских већника примио је г. Др. Фридриха и г. Хезела, Претседник Бреславске општине захвалио је г. Илићу на срдачном дочеку који му је указан, а г. Илић пожелео је добродошлицу гостима.

Пријем претседника општине и директора сајмишта из Бреславе у кабинету претседника Београдске општине г. Владе Илића

Циљ путовања г. д-р Фридриха био је упознавање Београда и истакнутих личности из београдског привредног живота. Нарочито је пак жеља његова била да дође у додир са претставницима Управе Београдског сајма ради успостављања сарадње са претставницима Управе београдске сајма ради успостављања сарадње са бреславским сајмом.

На станици су госте, који су допутовали изјутра 12 новембра, дочекали неколико градских већника са претставницима Београдског сајма, пожелели им добродошлицу у име Претседника г. Владе Илића и допртали их до хотела „Српски Краљ”, где су за њих биле резервисане собе.

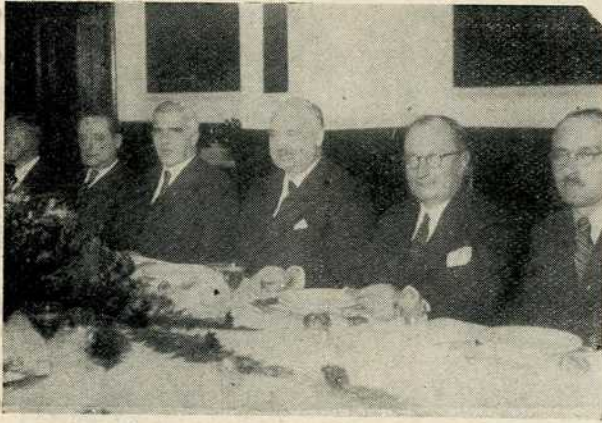
Пошто је извршено узајамно претстављање, развио се врло жив пријатељски разговор. Г. др. Фридрих је говорио о значају Бреславског сајма о гостопримству које Управа сајма и Бреславска општина указују посетиоцима, позивајући том приликом Претседника г. Илића да изволи посетити први наредни сајам. Г. Др. Фридрих изразио је жељу за што тешњу сарадњу Београдског и Бреславског сајма.

У један и по час немачки посланик г. Фон Херен дао је у посланству ручак у част г. др. Фридриха.

После подне, у друштву чланова Управе београдског сајма, гости су разгледали павиљоне Бео-

градског сајма интересујући се за успех прве приредбе. Они су изразили том приликом своје дивљење на ономе што су видели, а што је урађено за једно невероватно кратко време. У хотелу „Српски Краљ” Управа сајма приредила им је истог дана вечеру.

Други дан свога бављења у Београду немачки гости употребили су за разгледање Београда и разних комуналних установа: Зоолошког врта, Градске болнице, Електричне централе и т. д. Претседник г. Влада Илић приредио им је свечани ручак у хотелу „Српски Краљ”. Ручак су удостојили својим присуством: Министар трговине и индустрије г. др. Милан Врбанић, немачки посланик на нашем Двору г. Фон Херен, Претседник Југословенско-Немачке трговачке коморе г. Ж. Нешић, Шеф централног пресбиороа г. др. Коста Луковић, Начелник Министарства трговине г. Лазаревић, градски већници, особље Немачког посланства и претставници штампе.

Са банкета претставницима немачких општина

Сутрадан, 14 новембра, г. др. Фридрих и г. Хезел отпутовали су симпломом за Софију.

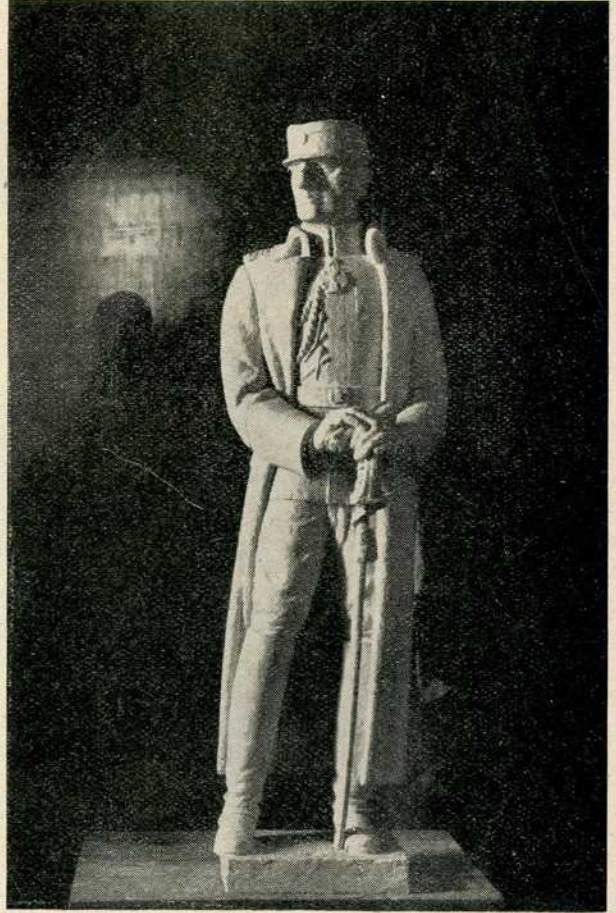
По својој доласку у Софију г. др. Фридрих упутио је Претседнику г. Влади Илићу писмо у коме између осталог каже:

„Пошто ће проћи више дана док се ја и г. директор Хезел вратимо својој кући, не могу а да Вам без одлагања још једном не изразим најсрдачнију захвалност на веома пријатељском пријему који нам је указан приликом наше посете Београду. Ви сте нам са својим сарадницима на све могуће начине учинили боравак у Београду пријатним и угодним, тако да се

бављења у вашем лепом граду сећамо са највећом благодарношћу.

Ми смо понели са собом утисак да се ваш град налази у нечувеном замаху и у срећном развоју и ми изражавамо још једном Вама и вашем граду најлепше жеље за вашу будућност.

Нарочито нас је интересовала и обрадовала посета коју смо учинили Зоолошком врту, за који мислимо да је један од најлепших који су нам познати. Управо је генијално како су терен и прастаре зидине тврђаве искоришћене за нову намену”.

Сретен Стојановић: Фигура Краља Александра I Ујединитеља за споменик у Охриду

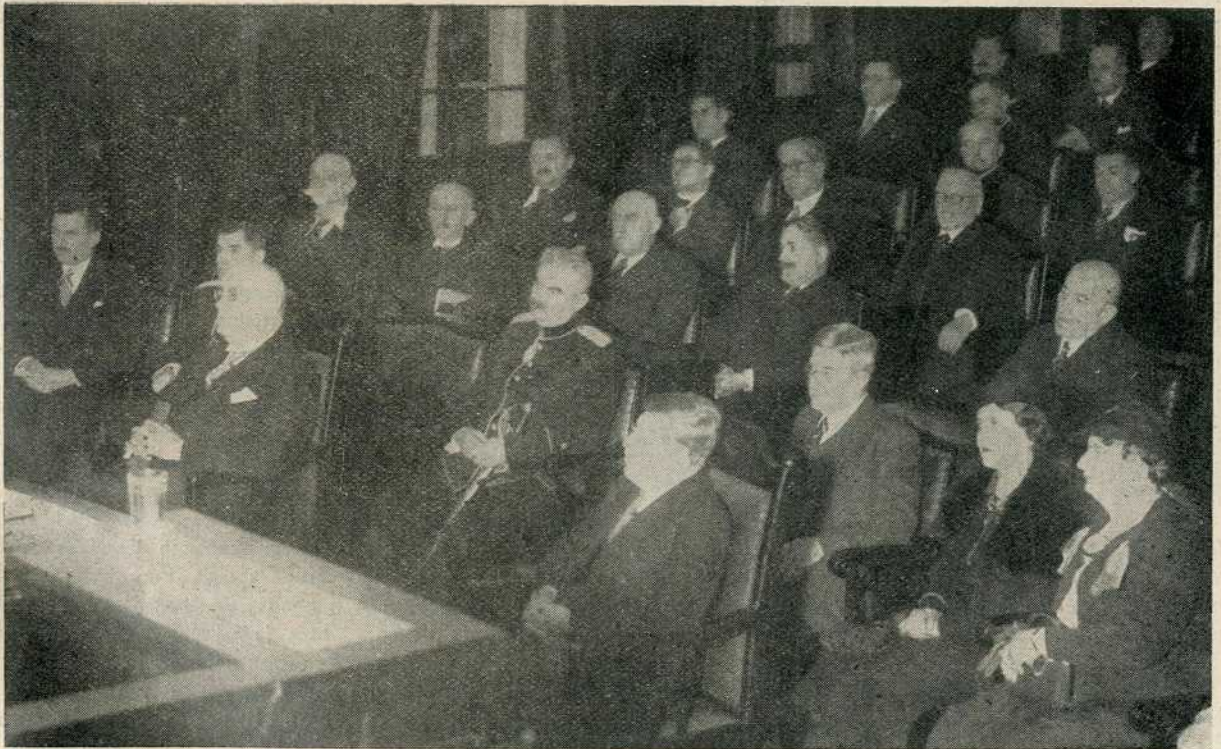
Културна хроника

Свечана седница Градског већа посвећена успомени Вука Караџића

У суботу 6 новембра у 18 часова одржана је свечана седница Градског већа посвећена успомени Вука Караџића, поводом стопедесетогодишњице његовог рођења.

Седници су присуствовали Министар просвете г. Димитрије Магарашевић, претседник Краљевске академије наука г. д-р Александар Белић, претседник Српске књижевне задруге г. Павле Поповић, бригадни

„Данас, када се навршава сто педесет година од његова рођења, ми, његови захвални потомци, у престоном граду некадашње Србије, а данас велике Југославије, морамо се наћи окупљени, да овако јавно истакнемо огромне заслуге Вука Караџића за српску књигу, српску науку, за Србију и за све нас уопште. Морамо то учинити због тога, што је његово дело заиста епохално, што је оно учинило великим не само

Са свечане седнице у част рођења Вука Караџића у свечаној дворани Градског већа. Седници присуствују: Министар просвете г. Магарашевић и претседник Српске књижевне задруге г. Павле Поповић

генерал г. Љубомир Максимовић, инспектор команде жандармерије генерал г. Милутин Стефановић, претставници установа, сви градски већници, виши чиновници Општине града Београда и многобројно грађанство.

ПРЕТСЕДНИК ОПШТИНЕ Г. ВЛАДА ИЛИЋ О ЗАСЛУГАМА ВУКА КАРАЈИЋА

Претседник Општине г. Влада Илић отворио је свечану седницу овим говором:

Вука већ и све нас, јер нас је ставило одмах у ред културних и цивилизованих нација. Морали бисмо даље то учинити из обзира према будућим нараштајима, којима велики Вуков пример треба да буде потстрек за наше опште национално усавршавање и препород. Треба те младе генерације да се напајују примером великог реформатора Вука Караџића да судбину наше нације воде смело и неустрашиво узвишеним циљевима и идеалима, као што је Вук без страха и предаха улагао напоре и водио непомирљиву борбу за победу своје реформе српског језика.

И као што је потпуно успела борба за прву — политичку независност, коју су извели Карађорђе и Милош у обновљеној и ослобођеној Србији, тако је потпуно успела и Вукова борба за наш чист народни језик, правопис и граматику. Политичке борбе су биле и дуге и тешке, али њих је водио цео српски народ, и успех је био стога знатно олакшан. Књижевне пак борбе водио је Вук сам и тек у доцније доба њему су почеле пристизати присталице да борбу прихвате онда, када је он почео под теретом година, многих недаћа и непријатности да малаксава.

Ми се данас можемо поносити и бити горди, што је из средине нашег народа поникао један велики његов син, један велики човек, који је за сва времена задужио свој род, и омогућио му да се попне до великих висина и славе. Србија је ослобођена из ропства. Слободне су постале и остале покрајине у којима живе Јужни Словени, и ми данас, славећи успомену на Вука Караџића, слаavimo у ствари највећег борца и претечу ослобођеног Српства и Југословенства.

Претседник Београдске општине г. В. Илић говори на свечаној седници у част Вуку Караџићу. Лево претседник г. Драг. Тодоровић, десно директор Општег одељења и деловођа Град. већа г. Б. Павловић

Престоница ће сутра добити достојан споменик, који ће ликом Вука Караџића красити парк у Универзитетском крају Београда. На првој редовној седници Градског већа ја ћу бити слободан да поднесем предлог да се тај парк од сада зове: Парк Вука Караџића. Тако ће Београд, поред већ постојеће улице Вукове, још јаче истаћи своју велику захвалност и своје дубоко поштовање творцу народног српског језика и књижевности.

Верујем да ћу бити ваш тумач, ако из осећања дубоког поштовања и захвалности на дан стопедесетогодишњице узвикнем:

Нека је вечна слава и хвала Вуку Караџићу”.

ГОВОР Г. МИЛАНА КОСТИЋА, ГРАДСКОГ
ВЕЋНИКА

Затим је г. Милан Костић, градски већник, одржао овај говор:

Почетак XIX века обележен је не само политичком и националном борбом за ослобођење нашег народа од туђинске власти, већ и борбом за културно ослобођење и препорођај. На челу оне прве борбе стоје Карађорђе и кнез Милош Обреновић, а на челу друге борбе, за културни препорођај, стоји Вук Стефановић Караџић. Вође те борбе били су прави претставници народа, јер су поникли из народа, управо, из сељачких колиба. Они су били запојени оним националним духом, који су стекли, не у школама, већ у сељачким кућама, где се знање добивало од старијих и искуснијих, где се историја учила из старих славних задужбина и из народних песама уз звуке гусала, где се машта развијала под утицајем народних прича, које су се преносиле с колена на колена, и где се философија сазнавала из пословица и загонетака, које је народна мудрост остварила и испољавала.

Вук Стефановић Караџић не припада само једној епохи. Он припада и онима који су били његови савременици, и нама у садашњици, и будућим покољењима. Прошло је од његове смрти преко седамдесет година, и за све то време Вуково име све се више популарисало, његове заслуге све су се више цениле и уважавале. У нашем народу, може се с правом рећи, створио се Вуков култ. Човек који није учио скоро никакве школе, постао је отац нове српске књижевности и нема данас ђака, од основца до студента, коме није познат Вуков рад и који се за своје образовање није користио творевинама Вуковим.

Вук Караџић је изврсно познавао књижевне прилике свога доба. Тадашња наша књижевност није имала народно обележје. По својој здравој сељачкој логици и урођеном инстинкту, Вук је сматрао да се књижевност, а с њом и цео културни живот, може развијати само ако је израз народног духа и осећања. Откако је, као дечко, у свом родном месту Тршићу почео читати часловац и псалтир, Вук је заволео књигу и та је љубав све више јачала и развијала се. Може бити, да се његов таленат не би могао тако испољити, да га политичке прилике у Србији, које су настале после несрећне 1813 године, нису довеле у Беч, где се упознао с чувеним књижевником Словенцем Копитаром. Ова два човека одмах су се разумела и зближила. Чим је упознао Вука, Копитар је рекао: „Овде је неки Вук који прекрасно пише српски”. Сам Вук признаје да је Копитар имао великог утицаја на њега: „Главни узрок да сам ја данас списатељ — вели Вук — остаће до вијека Копитар”.

Под утицајем Копитаревим Вук се стварао и изграђивао. Иако није имао школске спреме, он је као самоук, успео да се упозна с научним методама и да стекне знања, која су му била потребна за даљи рад. Поред тога, научио је да говори и пише и немачки и руски, што му је дало могућности, да се служи богатом немачком и руском науком и литературом, а преко њих и наукама и књижевношћу других културних народа.

Боравак у Бечу, великом културном центру, био је од великога значаја за његов рад и усавршавање. Исто тако његова путовања у Русију и Немачку проширивала су његово знање, а у исто време довела га у везу с највећим претставницима науке и књижевности тога доба у тим земљама.

Поље Вукова рада било је разноврсно и про-
страно, али увек у вези с народним животом и на-
родним потребама. Кад је Копитар, као књижевни
цензор у Бечу, први пут упознао Вука 1814 године,
читајући његов чланак о паду Србије 1813 године,
одмах је увидео да је то прави српски језик који он
дотле није могао наћи ни код једног српског књи-
жевника. По наговору Копитареву Вук је почео скуп-
љати и објављивати народно благо: наше народне
песме, што је требало да буде основа за сваки даљи
његов књижевни рад, а затим је почео спремати гра-
матику српскога језика, коју је издао 1814 године.
Према томе Вуков рад у Бечу почео се развијати у
правцу проучавања и објављивања правог народног
језика и народних умотворина, што је одговарало та-
дашњем романтизму у књижевности свих европских
народа. Као претставник тога правца у српској књи-
жевности, пође Вук у своме раду најприроднијим
путем.

И пре Вука било је скупљача народних песама,
али је Вук умео да нађе људе, као што су Тјешан
Подруговић и Филип Вишњић, који су му дали нај-
боље узоре наших народних песама. Он је умео да
одабере оне песме које имају књижевне, и естетске и
етичке вредности. После народних песама дошле су
на ред и остале народне умотворине: приповетке, по-
словице и загонетке. Тада се тек могло видети какво
драгоценно благо има наш народ. А кад је, помоћу
Копитара, Вук успео да се те песме преведу и на
немачки језик, онда су и туђи народи видели какве
се вредности налазе у нашем народу.

Јуначка борба српскога народа под Карађор-
ђем учинила је да се у Европи сазнало за српски
народ, па је сад дошла и ова народна тековина да
још више уздигне српско име. С правом је рекао
Ђура Даничић: „Народне су умотворине сјеме: из
тога сјемена треба да нам никне књижевност. Вук
нам је тијем сјеменом њиву посајао“. Тако је и било.
Народне умотворине, поглавито песме, изнеле су ле-
поту народнога језика, а тај народни језик убрзо је
створио и лепу уметничку поезију, која је добила
своје одличне претставнике у Бранку Радичевићу, Ње-
гошу, Змају и Ђури Јакшићу.

Велика је заслуга Вукова што је, у вези с објав-
љивањем народних песама и других народних умо-
творина, издао Рјечник српскога језика. Вредност Ву-
кова Рјечника и сад је врло велика, иако је он обу-
хватио углавном речи које се налазе у народном
говору.

Упоредо са објављивањем народних умотворина,
Вук је извео реформу језика и правописа. Вук је
устао против „славенско-српског“ језика, који је тада
употребљаван у књижевности и који је био туђ народу.
Вук је сматрао да између народног и књижевног је-
зика не сме бити разлике, и да само народни језик
треба да се употребљава у књижевности. Он је од-
лучно устао против оних слова у нашој азбуци која
су излишна и непотребна или немају никаквог из-
говора. Тако је он саставио српску азбуку од триде-
сет слова, основану на раније изнесеном начелу, да
ваља писати како се говори, т. ј. да сваки засебан
глас треба да има и свој писмени знак и да треба
читати онако како је написано. Ова реформа задала
му је највише муке и тешкоће, нарочито због тога

што је он увео у азбуку слово ј из латинске като-
личке азбуке. И дотле је Вук нападан, да је његов
рад штетан за православну цркву, која је чувала цр-
квено-словенски језик у књижевности. Сада су га још
више сумњичили, говорећи, да хоће народ да пока-
толичи. Али је Вук остао упоран и неуморан у свом
раду, а будућност је показала да изношења његових
противника нису била тачна и истинита.

У борби за своје реформе провео је Вук скоро
четрдесет година. Као што су и други реформатори,
политички и верски, морали да спроводе своје идеје
и реформе с великим тешкоћама, и Вук је морао
да издржи тешку борбу. За ту борбу требало је имати
и спреме, и одлучности, и истрајности. Све те осо-
бине Вук је имао у највећој мери. Поред тога он је у
свом раду показивао необичну вредноћу. Међутим ње-
гови противници били су многобројни. Сем цркве-
них претставника, који су сматрали да ће очувати пра-
вославну веру ако устану против увођења народног
језика и правописа у књижевности, били су и књи-
жевници старога кова, који су сматрали да је народни
језик говедарски језик и да се на њему не могу пи-
сати научне књиге. Требало је издржати борбу с тим
људима. Захваљујући Вуковом борбеном и отворе-
ном карактеру, у тој борби Вук је победио. Уз њега
је затим пристала омладина, која је била одушевљена
лепотата народнога језика и народне културе, коју је
Вук обелоданио. Помоћу ње Вук је издржао борбу
која се завршила увођењем у књижевност Вукова пра-
вописа и народнога језика (1868). Вук то није до-
чекао, али је могао мирно склопити очи 1864 го-
дине, јер је био уверен да ће ускоро победа бити на
његовој страни.

Да би се оценила величина Вукова треба истаћи
да је он радио у врло тешким материјалним прили-
кама. Вук се виноу у туђи свет као сиромаш човек.
Тамо је основао своју породицу, те је требало и њу
издржавати својим књижевним радом, а од књижев-
ности ни онда, као ни сада, није се могло живети.
У прво време Вук је издавао књиге уз помоћ неких сво-
јих мецена и од скупљања претплата. Али то није
било довољно за живот. Сам Вук пише у једном писму
Лукијану Мушицком 1825 године о себи ово: „Не
могу вам казати у каквој сам ја сада невољи. Вје-
рујте ми да на Божић нијесам имао зашто купити
фунте меса, а камо ли печенице! Мислећи који је
онда дан и гледајући на ћецу моју, плакао сам као
лудо дијете! Зимно доба, а дрва нема, љеба нема.
Ја једнако мислим да сам боље што заслужио и да
ће срамота бити народу српскоме што ја овако жи-
вим!“ Доцније, кад се у целоме свету његово име
прочуло и кад је постао ауторитет за српски језик,
добио је Вук помоћ најпре од руске владе, а затим
му је и Кнез Милош одредио извесну помоћ, која је
чешће пута зависила од личнога расположења кне-
жева. Тек син Милошев, просвећени кнез Михаило,
одредио му је сталну помоћ, са којом је могао жи-
вети до краја свога живота.

Стало место живљења Вукова био је Беч. За
Беч је Вук био везан женидбом, али је за то било
и других разлога. Ту је живео његов пријатељ Ко-
питар, а сем тога у Бечу су биле повољније при-
лике за његов научни и књижевни рад. Из Беча
је Вук чешће путовао по разним крајевима, а највише

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilj.rs

је долазио у Србију и у Београд. За Београд су га везивале и успомене из младости. Ту је он 1808 године учио у Југовићевој школи, а 1810 године био је учитељ основне школе. Од 1828 до 1831 био је Вук судија Великог суда, а затим претседник магистрата (суда) у Београду. Али у Београду Вук није дуго остао. С једне стране његова жена Бечлика није хтела доћи у Србију, а с друге стране ни самоме Вуку није се свиђао бирократски положај који је заузимао у Београду, а још више нису му се свиђали људи из околине кнеза Милоша, који нису умели, ни хтели, да цене његов научни и књижевни рад.

Вук има великих заслуга за буђење и одржавање националне свести нашега народа. Не само издавањем и објављивањем народних умотворина и народнога живота, него и нарочитим радом на новијој историји, Вук је задужио цео наш народ. Да није било Вука и проте Матеје Ненадовића, ми данас не бисмо имали најаутентичнијих података о догађајима из Првог устанка. У овом свом раду Вук је претстављао догађаје реално и правично. Он је изнео све оне тешкоће с којима су се морали борити наши стари, отпочињући борбу за своје ослобођење и за стварање нове државе.

Исто тако Вук нам је дао и прву и најбољу слику уређења тек ослобођене Србије у своје спису „Правителствујуши Совјет србски“. Његове биографије знатнијих личности из Првог устанка дају нам најлепшу карактеристику ове славне епохе наше историје и људи, који су у њој учествовали. Његовим трагом у проучавању наше новије историје, народнога живота, народних обичаја, навика, веровања, пошли су доцније и други наши књижевници.

За јединство нашег троименог народа Вукови радови били су од великог значаја. Илирски покрет и рад Људевита Гаја заснивају се на Вукову раду. И што је постигнуто књижевно и духовно јединство Срба и Хрвата, Вукова је заслуга, јер су Хрвати усвојили књижевни језик којим је Вук писао. На темељу тога језичног јединства, заснивали су свој рад Штротсмајер, Рачки, и други поборници народнога јединства Срба и Хрвата.

Још за живота Вукова 1841 године написао је о њему чувени научник Срезњевски ове речи: „Нека би Свевишњи дао живота и здравља овоме трудбенику на научном пољу! Нека би му дао снаге да доврши све што је започео! А Срби и сви Словени морају му бити захвални; он је један од оно мало савремених писаца словенских, којим се без замерке Словени могу дичити пред странцима“. А оглашујући Вукову смрт, Ђура Даничић га је назвао „оцем српске књижевности“. Несумњиво је да је Вук био велики реформатор књижевног језика и да је својим радом много учинио за народно јединство и за нашу националну културу. Кад данас погледамо културне тековине у нашој великој Отаџбини потребно је окренути се прошлости и замислити како је тешко било радити у ондашњим приликама, када је материјална и духовна култура нашега народа била на тако ниском ступњу. Требало је изграђивати ту културу, требало је ударити основе научном и књижевном раду. Требало је борити се са незнањем и предрасудама. У свему томе највеће заслуге има Вук Караџић. Он је утро пут изучавању српскога језика, књижевности, историје, етнографије, на којим пољима има данас велики број посленика.

С правом се може рећи, да је наша држава стварана мачем и пером. То перо у рукама Вука Караџића јачало је националну мисао, стварало народно јединство, проповедало величину и снагу народну. На темељима тога народнога јединства створено је и државно јединство. У томе стварању Вук је учествовао својим дубоким умом, својим великим духом и својим дивним родољубљем.

Нека му је за то вечита слава и хвала!

*

* *

Сви присутни су се уписали у свечану књигу пријема Београдске општине. Тиме је свечаност завршена.

Прослава стопедесетогодишњице рођења Вука Стеф. Караџића

Велики реформатор нашег књижевног језика и творац наше народне културе Вук Стеф. Караџић рођен је у Тршићу на Митровдан, 26 октобра 1787 године, а умро је у Бечу 26 јануара 1864 године. Његове кости пренесене су из Беча у Београд 1888 године и сахрањене пред Саборном црквом поред Доситеја Обрадовића.

Поводом стопедесетогодишњице од његова рођења, иницијативом претседника Српске Краљевске академије г. д-ра Александра Белића, професора Универзитета, образован је Одбор за прославу Вукова дана рођења. У тај Одбор ушли су претставници београдских научних културних установа и удружења. У томе Одбору била је заступљена и Београдска општина. Претседник Градског поглаварства одредио је за општинског делегата у томе Одбору градског већника и претседника Културног одбора г. Милана Костића.

На првој седници тога Одбора истакнут је предлог, да се приликом ове прославе подигне споменик Вуку Караџићу у престоници. Као што је познато, пре неколико година, иницијативом Српске књижевне задруге упућен је нашем народу позив за скупљање прилога, којим би се подигао споменик Вуку Караџићу. Чим су прилози прикупљени, поверено је академику г. Ђоки Јовановићу, вајару, да изради Вукову статуу. Статуа је била израђена, али се још није знало место где ће се поставити. Она је неколико година остала у дворишту Српске књижевне задруге. Како је ово питање зависило од Градског поглаварства у Београду, Одбор за Вукову прославу обратио се тада претседнику г. Влади Илићу с молбом да поглаварство одреди место где би се споменик подигао. Претседник је поверио једној комисији избор земљишта на коме ће споменик бити постављен. У ову комисију

ушли су од стране поглаварства већници г. Ђура Бајаловић и г. Милан Костић и директор Техничке дирекције. После тога ова је комисија одржала зајед-

цима Српске књижевне задруге г. Павлом Поповићем и г. д-р Владимиром Ђоровићем. На тој седници, која је одржана 5 јула 1937 године у Техничкој дирек-

Споменик Вуку Караџићу (Уметнички рад вајара г. Ђ. Јовановића)

ничку седницу са претседником Вукова одбора за прославу г. д-р Александром Белићем и претставни-

цији Градског поглаварства, донета је ова одлука: „Пошто су чланови одбора упознати са тешкоћама за

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.uns.rs

остварење предлога о подизању споменика пред зградом старог Универзитета и пошто су проучена друга места која би могла доћи у обзир за постављање споменика Вуку Караџићу, који је израђен трудом Српске књижевне задруге, споразумно је одлучено да је овај споменик најбоље поставити на углу улице Краља Александра и Гетеове, у парку Ђирила и Методија”.

Овај је предлог усвојило и Градско веће и одредило 80.000 динара за подизање постоља за Вуков споменик, поред 20.000, динара које је дала Српска књижевна задруга. После тога приступило се раду: израђен је план за постоље и отпочело је рашишћавање терена на коме се имао подићи споменик.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић, Министар просвете г. Магарашевић, претседник Народне скупштине г. Стеван Ђирић и претседник Српске књижевне задруге г. Павле Поповић присуствују откривању споменика Вуку Караџићу

На месту одређеном за споменик, а које је саставни део парка код Студентског Дома, подигнута је тераса. На њу се долази степеницама. Пред том терасом налази се велики празан простор, који је сада асфалтиран. Око самог споменика на тераси засађено је цвеће и трава. Постоље је обложено плочама од јошаничког мрамора.

Одбор за прославу стопедесетогодишњице рођења Вука Караџића утврдио је распоред прославе у дане 6, 7 и 8 новембра ове године.

На неколико дана пред прославу

ПРЕТСЕДНИК ГРАДСКОГ ПОГЛАВАРСТВА Г. ВЛАДА ИЛИЋ УПУТИО ЈЕ ГРАЂАНСТВУ БЕОГРАДА ОВАЈ ПРОГЛАС:

„Београђани! Ове године, на Митровдан, навршује се 150 година од рођења неумрлог реформатора наше књижевности и оца наше народне културе Вука Стеф. Караџића. Његов рад не припада само његовој ужој постојбини него и целом нашем народу од Триглава до Балкана и од Суботице до Дубровника.

Београд, престоница Југославије, у коме данас живе грађани са свих страна наше велике Отаџбине, поноси се што му је пала велика част да се у њему, као средишту целе земље, прославља успомена Ву-

кова и што се у његовој средини, на једном од најлепших градских места, подиже први споменик великоме Вуку.

Београђани! Ви сте увек показивали своју културну свест, своје родољубље и поштовање успомене на оне наше великани који су радили на стварању наше националне културе. Уверен да ћете и у прослави стопедесете годишњице Вукова рођења узети достојно учешће, позивам вас да присуствујете откривању споменика, који је Српска књижевна задруга подигла прилозима нашега народа, уз учешће Београдске општине, у Студентском парку, у улици Краља Александра. Откривање ће бити у недељу, 7 новембра, у 11.30 часова пре подне.

Београђани! Посведочите своје поштовање и захвалност бесмртном Вуку и на тај начин што ћете тога дана окитити своје домове државним заставама”.

Прослава Вукове стопедесетогодишњице отпочела је свечаном комеморативном седницом Градског већа, која је одржана у суботу, 6 новембра, у 18 часова у великој дворани Градског поглаварства. Седници су присуствовали, поред претседника, потпретседника и градских већника, министар просвете г. Димитрије Магарашевић, претседник Вукова Одбора и Српске краљевске академије г. д-р Александар Белић, претседник Српске књижевне задруге г. Павле Поповић и многи други претставници просветних и културних установа и друштава. Седницу је отворио претседник г. Влада Илић и у краћем говору изнео значај Вуков за нашу науку и културу. На крају свога говора претседник је саопштио да ће поднети предлог Градском већу да се садашњи парк код Студентског дома назове „Вуковом градином”. Затим је градски већник г. Милан А. Костић одржао говор о раду Вука Караџића, дотакнувши се и његова борава у Београду.

Истог дана у Народном позоришту у 20.30 часова изведено је свечано вече, које је отпочело говором г. д-р Влад. Ђоровића, професора Универзитета, о Вуку Караџићу. Затим је Прво београдско певачко друштво отпевало Мокрањчеву Пету руковет. Директор драме г. Радослав Веснић прочитао је три народне песме: „Свети Саво”, „Зидане Раванице” и „Смрт Мајке Југовића”, а чланови Народног позоришта извели су три драматизоване народне песме: „Женидба Душанова”, „Кнежева вечера” и „Дахије”. Сем тога оперски оркестар извео је неколико арија из опере Петра Коњевећа „Кнез од Зете”, у којима су певали солисти г-ђа Ђунђенац — Гавела и г. Милан Пихлер. Затим је изведена апотеоза у три слике: „Вук и његово доба”, коју је написао г. Божидар Ковачевић, књижевник. Свечано вече завршено је сликом коју су извели чланови Народног позоришта, а у којој је претстављен гуслар, који пева народну песму уз гусле, а поред њега седи Вук и бележи стихове. Око њих је сакупљен народ из свих крајева наше државе. Над Вуковом главом три девојке држе лаворов венац.

Други дан прославе, 7 новембар, отпочео је свечаном архијерејском службом и поменом Вуку Кара-

цију у цркви Св. Александра Невског у 10,30 часова. Том приликом у цркви је одржао говор о Вуку јеромонах проф. г. Рајић.

После одржаног помена у цркви извршено је откривање Вукова споменика у Студентском парку. Око споменика биле су извешане државне заставе, а споменик покривен тробојним платном. Још од 10 часова многобројне и дуге поворке ученика разних престониичких средњих школа кретале су се ка Студентском парку и заузимале места, почев од Народне Скупштине па све до Вукова парка пред Студентским домом. Са рукама пуним јесењег цвећа школска омладина давала је још свечанији изглед овој прослави. У колико се ближило подне, пространи тротоари око Техничког факултета и Вукова парка били су прекривени светом. Око 11 часова сваки саобраћај био је обустављен. Чекало се на почетак свечаности, која је одређена за 11,30 часова. До тога времена стигли су пред споменик: изасланик Њ. В. Краља, претседник Народне Скупштине г. Стеван Ђирић, претседник Оп-

Средњешколска омладина приликом дефилеа
баца цвеће на Вуков споменик

штине г. Влада Илић, министар просвете г. Димитрије Магарашевић, претседник Одбора за Вукову прославу г. д-р Александар Белић, ректор Универзитета г. Драгослав Јовановић, и други изасланици грађанских и војних власти, чланови Одбора за прославу, градски већници и претставници разних културних друштава и установа.

На степеницама пред Вуковим спомеником с обе стране биле су девојке у народној ношњи из свих крајева Југославије.

Тачно у једанаест и по часова свечаност је отпочела верским обредом, који је обавио викарни епископ г. Викентије Проданов са православним свештеником уз присуство поглавара старо-католичке цркве г. д-р Ника Калођере.

ГОВОР Г. ПАВЛА ПОПОВИЋА

После верског обреда претседник Српске књижевне задруге г. Павле Поповић одржао је овај говор: „У овом свечаном тренутку наша прва мисао иде са захвалношћу онима који су помогли да се Вуков споменик подигне. Српска књижевна задруга

кренула је мисао о томе, скупљала прилоге и брижљиво настојала о свему потребном. Наш одличан вајар г. Ђорђе Јовановић израдио је красно дело које претставља Вука са изразитим лицем у мирном ставу човека од књиге, дело достојно и уметника и онога коме је посвећено. Београдска општина одредила је лепо место, уредила га још лепше и дала постоље уметничком делу. Напослетку српски народ има ту свој удео и тај је удео највећи. На први Задругин позив, он се одазвао свесрдно, обилато и брзо, као ретко кад у оваквим приликама. Он је дао сва средства да се Задругина мисао оствари. Српски народ подигао је споменик Вуку.

Имао је и зашто. Наш народ има синова којима се може поносити. У њему се рађало људи изузетних способности или високих дарова уопште који су у појединим областима — у песништву, у науци, у уметности, државништву, ратништву, цркви — допирали до врло високог степена, знатно унапредили своју науку и област и оставили видна трага у њој. Сви су ти људи заслужни, сваки за свој ужи круг, и они ће у њему наћи признање и благодарност. Али има људи који задуже не само свој ужи круг него цео народ, који стеку признања не само просвећених него опште; таква су срећна времена у којима се они роде да дела њихова имају општу важност за целину народну. Вук је један од тих веома ретких људи.

Три су велике заслуге његове. Он је створио српски књижевни језик и правопис. Он је скупио и издао српске народне песме. Он је дао народно обележје српској књижевности. Сви знамо шта за једну књижевност значи стварање књижевног језика и правописа. Сви знамо коју лепоту претстављају и какав утицај имају наше народне песме. Сви знамо колика је то слава и снага имати једну књижевност с правим народним обележјем. Сви, дакле, можемо одмах разумети да су те три заслуге довољне да обесмрте Вуково име.

Додајте томе да је Вуково дело имало утицаја и у целом нашем троименом народу. Књижевност наше браће Хрвата осетила је тај утицај и велики покрет хрватског препорода, један од најблагороднијих покрета хрватске повести, усвојио је Вуков језик, на тај се начин извело духовно јединство Срба и Хрвата. Ни Словенци нису остали ван утицаја нашега Вука. Они су још и сами сарађивали на његову делу. Копитар је био анђео хранитељ његов. Уз Вука, дакле, и око њега настала је једна благородна духовна заједница Срба, Хрвата и Словенаца, претеча данашње државне заједнице.

То су заслуге великог човека којег данас слави. У знак свога сећања и трајне благодарности српски народ подиже му овај споменик.

Господине претседниче! У име Српске књижевне задруге, ја вам предајем споменик и поверавам га родољубивом старању вашем”.

Завршивши свој говор, г. Поповић је повукао за врвцу, којом је била завезана тробојка око Вукова споменика. Врвца се прекинула, тробојка је спала са споменика. Пред присутнима се указао споменик Вуков од туча, на високом постољу од мрамора, са натписом: „Вуку — српски народ”. — Слава му! одјекнуло је са свих страна.

Затим је

* *

WWW ПРЕТСЕДНИК БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ Г. ВЛАДА ИЛИЋ ОДРЖАО ОВАЈ ГОВОР:

„Господо! У овом часу, када у име Београда, примам на чување од Одбора споменик Вуку Караџићу, не могу пропустити прилику да не изразим искрену захвалност Београђана члановима одбора чијом заслугом и благодарећи чијим напорима ми данас освећујемо овај достојан споменик који ће отсада красити универзитетски крај наше престонице. Та захвалност Београда припада и свима оним јавним радницима, који су на било који начин допринели да ова лепа и племенита мисао буде у дело приведена.

Наша је прошлост пуна борби, страдања и славе. Она је исто тако пуна имена великана, који су стварали историју нашега народа, ударили темеље наше данашње државе и изградили данашњу снажну југословенску државу. Заузет радом на своме економском опорављању и на лечењу из минулих ратова, Београд још није стигао да према тим светлим вођама нашег народа испуни свој дуг захвалности на један достојан начин, како то велика дела њихова заслужују. Али тај дуг према њима није заборављен. Ако се чекало са испуњењем тога дуга, то је само зато да би израз наше захвалности био достојан великих дела њихових. Ја се надам да ћемо се ми ускоро

Претседник Београдске општине г. В. Илић говори за време откривања споменика Вуку Караџићу

иницијативом захвалног потомства, достојно одужити њиховој успомени, као што то данас чинимо према Вуку Караџићу.

Општина града Београда са највећим пијететом чуваће овај споменик, као успомену на бесмртног Вука Караџића”.

После говора г. Владе Илића пред Вуков споменик положено је седам венаца: Српске Краљевске академије наука, Матице српске из Новог Сада, Државне штампарије, Савеза српских земљорадничких задруга, Савеза Сокола, Кола српских сестара и венац Подриња и Јадра, на коме пише: „Нашем бесмртном Подринцу”.

Неколико тренутака затим, у узбудљивој тишини, ученици свих школа почели су да дефилију испред споменика и да подножје споменика засипају свежим јесењим цвећем.

* *

Истога дана у 16 часова одржана је свечана Академија на Коларчевом Универзитету. Академију је отворио кратким говором претседник Одбора г. д-р Александар Белић, претседник Српске краљевске академије наука. Затим је говорио о значају Вукова рада г. Д. Магарашевић, министар просвете. После тога г. д-р А. Белић у дугом говору изнео је живот и рад Вука Караџића, од првих дана његове младости до смрти. Госпођа Исидора Секулић, књижевник, говорила је о нашој народној песми и њеном утицају. Затим су изасланици Универзитета, Академија и других научних, књижевних и културних друштава у кратким поздравима одали признање и захвалност Вукову раду. Напоследку Академско певачко друштво „Обилић” отпевало је песму „Апотеоза Вуку” од Јосифа Маринковића, која је певана још пре педесет година, приликом преноса Вукових костију у Београд.

*

Вукова прослава у Београду завршена је банкетом који је одбор приредио у хотелу „Српски Краљ” у 20 часова изасланицима који су узели учешћа на прослави.

На банкету је претседник Одбора г. д-р Александар Белић у својој здравици изјавио захвалност Краљевској влади и министру просвете г. Магарашевићу, као и Општини београдској и њеном претседнику и већницима, што су припомогли да ова прослава добије пуно народно обележје и широке размере. На овај поздрав одговорио је у име Краљевске владе министар г. Магарашевић, а у име одсутнога претседника општине г. В. Илића, градски већник г. Милан Костић.

Тако је Београд, престоница Југославије, одао и овом приликом захвалност великим заслугама Вука Стефановића Караџића.

*

Трећи дан прославе стопедесетогодишњице Вукова рођења изведен је у Лозници освећењем Вукова Дома Културе и у месту Вукова рођења, у Тршићу.

М. А. К.

Социјална хроника

Дом слепих у Земуну

— Поводом двадесетогодишњице хуманитарног рада —

Ове године навршило се пуних двадесет година од оснивања једне од најхуманитарних установа — Дома слепих у Земуну.

За време светског рата многи наши дивјунаци у окршају са непријатељем остадоше слепи, без једног од најпотребнијих чула, чула вида. Тим јунацима требало је некако и помоћи. У туђини, у Бизерти, на иницијативу нашег познатог стручњака г. Вељка Рамадановића, управника Дома слепих, прикупили су се сви наши слепи ратници, да им се у овој тешкој судбини нађе прво кров над главом. Без пара, без икакве помоћи, тешко је било овим странцима — нашим најбољим синовима — помоћи. Али, г. Рамадановићева енергија и пожртвованост успела је да се ипак овим јунацима за прво време доста помогне.

Г. Вељко Рамадановић, као стручњак за слепе и глуве, предложио је Министарству војске на Крфу да се отвори завод за слепе и глуве наше ратнике у Бизерти. Министарство је овај хумани предлог усвојило, па је већ 13 децембра 1917 године отпочео рад у Заводу за слепе и глуве ратнике у Бизерти.

Пошто није било зграде за ову сврху у Бизерти, то је прва школа за слепе и глуве ратнике смештена у штали касарне „Ламберт“ добијеној од француских војних власти. Може се замислити колико је тешко било радити у просторијама где су били коњи.

Материјална средства су била очајна. Завод никакву помоћ није примао. Тек доцније у овој тешкој ситуацији притекла је у помоћ г. Вељку Рамадановићу г-ђица Маргарет Мс. Фие, која је била у Бизерти у својству секретара „Енглеског потпорног фонда“. Госпођица Маргарет Мс. Фие ступила је у везу у Бизерти са хуманитарним установама *Permanet blind relief fund* „American Braille press“ које су се примиле да издржавају Завод за слепе и глуве наше хероје.

Требало је одмах израдити и буквар за наше слепе. Тај први српски буквар за слепе израдио је још у Бизерти г. Вељко Рамадановић, управник Завода, и назвао га „Моје прво радовање“. Исти је

одобрен од стране Министарства просвете на Крфу 6 јула 1918 год. Израђен је по Брајевом систему. Касније, када је Завод за слепе и глуве до-

В. Рамадановић, д-р Хелен Келер, г-ђа Суливан, г-ца Томсон и д-р Занела

био потребна сретства за изучавање занатства, прешло се на обуку четкарског заната и других, тако да су се наши слепи ратници још у Бизерти, у Африци, спремали за самосталан живот, да буду корисни себи, друштву и држави.

После пробоја солунског фронта 1918 године, ор-

ганизован је и повратак наших инвалида милим и драгим у домовину. Остварен је био најлепши сан. У пролеће 1919 године извршен је транспорт Завода и преношење слепих и глувих инвалида у ослобођену домовину. Са француском лађом, којом су стигли наши јунаци у Дубровник, пренет је и потребан материјал за школу, разна учила, писаће машине и много других потребних ствари за Завод — управо за питомце истог.

У време кад су наши слепи ратници стигли, у ослобођеној домовини, владала је страшна економска криза и недаћа. На све стране рушевине и пустош. Тешко је било наћи погодну зграду у порушеној Престоници, у Београду, за смештај Завода за слепе и глуве наше хероје са Солунског фронта, Кајмакчалане и других бојишта. У оваквој ситуацији морало се тражити друго место у близини Београда. Енглеско хуманитарно друштво „Permanent blind relief fund, које је у Бизерти много учинило овом Заводу, и у овој прилици омогућило је материјалним средствима Заводу да узме под закуп зграду у Земуну. Тако је Завод за слепе инвалиде пресељен из Бизерте у Земун.

Када је Завод оспособљен да може примити већи број инвалида, г. Вељко Рамадановић, управник Завода, обишао је лично све веће градове и тамо сакупио све наше слепе и глуве инвалиде који су били растурени по целој земљи живећи од обичне прошње или уличне продаје пертли, шиблица и других ствари. Све их је довео у Земун.

Чим су остали инвалиди чули за ову установу, пријављивали су се сами Заводу у Земуну, где су тражили оспособљење за самосталан рад, како би могли издржавати своју породицу.

Још у самоме почетку рада, увидело се да је закупљена зграда недовољна за потребе Завода, јер су се у Завод примали не само слепи и глуви ратници него и остали слепи и глуви. Требало је свим тим људима ублажити невољу и оспособити их за бољу и срећнију будућност, за самосталан рад.

Доцније, на молбу управе Дома слепих, Министарство социјалне политике и народног здравља издејствовало је од Краљевске владе да се недовршене зграде коњичке касарне у Земуну уступе „Инвалидском заводу“ — Дому слепих. Много материјалних жртава и моралних подршки требало је па да се те недовршене зграде доведу у ред, да се потпуно изграде и допуне са уређајима који одговарају хигијенско-здравственим условима, тако да Завод може да служи сврси за коју је намењен.

Тако је, потпуним разумевањем надлежних фактора, подигнуто једанаест великих зграда на земљишту које је пре рата било пусто. Домови данас представљају један од најбољих и највећих Завода за слепе у целој Европи. Техничко-хигијенски уређаји, педагошко-стручни рад и обука претстављају савршенство.

Дом слепих у Земуну почео је нарочито да напредује од дана када га је 12 септембра 1920 год. Витешки Краљ Александар I Ујединитељ, тадашњи Престолонаследник, примио под своје покровитељство. Овај гест Блаженопочившег Краља пријатно је деловао на све штићенике-ратнике. Они су били пресретни кад су чули да су постали питомци великог

војсковође који се са њима храбро у борбеним редовима борио за ослобођење и уједињење Југословена. Од тада Блаженопочивши Краљ очински се бринуо и старао за своје слепе и глуве штићенике. Обилазио их је често, чинио им све што им је било пријатно, материјално их помагао и слао сваког већег пратника пакете са вешом и другим потребним стварима. Од 1921 године, када је Краљ Александар ступио на престо, Дом слепих назива се Његовим Именом.

Домови слепих у Земуну су државна установа Министарства социјалне политике и народног здравља. Поменуто министарство издржава домове из свога буџета, а исто тако за издржавање домова постоје фондови легата, добровољни прилози као и друге помоћи.

Домовима управља управник, који се поставља из редова стручњака за рад у школи за дефектна лица. У дому су постављени лекари, наставници, мајстори, болничари и друго потребно особље. Врховни надзор над радом домова врши Министар социјалне политике и народног здравља. У Дому слепих постоје одељења: окулистичка поликлиника, школе, радионице и управа.

Сваки питомцац, чим ступи у Дом, обавезан је да учи школу и занат, на који се претходно определио својом вољом или по савету управника. У дому се изучавају опанчарски, четкарски, корпарско-плетарски, трикотажа и други занати. За обучавање питомаца у овим занатима постављени су стручни наставници-мајстори, већином слепи, јер они највише осећају тежину живота својих другова, те се до максимума труде да им ојачају вољу за рад.

У четкарској радионици израђују се четке за обућу, одело, мазалице, блатарице, портфиши, четке за косу и друге. У опанчарској радионици израђују се опанци тако звани „капилари“, које много носе наши пољопривредници, нарочито у Дунавској бановини. Квалитет ових опанака ниучему се не разликује од продуката мајстора који виде. Опанчарски занат слепи специјално брзо и успешно изуче. У корпарско-плетарској радионици израђују се разни производи од прућа и рогозе. У трикотажи израђују се чарапе, трикои, блузе, капе и др.

Распоред рада по радионицама предвиђен је Правилником о уређењу, васпитном пословању и издржавању Дома слепих у Земуну.

Школа за слепе по Брајевом систему, која је основана првих дана постојања Завода, даје потпуну интелектуалну спрему. Слепи увек налазе себи забаву и пријатно разонођење у читању књига.

У школи се добија не само школско образовање него и породично и друштвено васпитање. Треба напоменути да се у школи и ван школе обраћа велика пажња на моралне особине питомаца. Дом у коме живе питомци није само интернат и школа за живот већ прави родитељски дом.

У дому постоји музичка школа, која има одељења за клавирску наставу, за виолинске, дувачке и тамбурашке оркестре. Школа располаже са неколико клавира, комплетним инструментима за дување, комплетним тамбурашким инструментима, виолинским и другим.

Од ученика основне школе, гимназије, музичке и занатске школе, образовани су певачки хорови. Чланови хорова су већином питомци који похађају му-

зичку школу и знају ноте и нотни систем. Интелектуално напреднији питомци по завршетку основне школе иду у гимназију и уче музику у Заводу, а кад заврше те две школе иду и у више музичке академије те се тиме оспособљавају за наставнике музике.

Слепи ученици при крају сваке школске године полагају испите пред својим учитељима и комисијом, коју делегира Министарство просвете. Та комисија одређује који питомац прелази у виши разред, а по положеном испиту он добија сведочанство, као и друга деца са нормалним видом. После тога уписују се у виши курс музичке школе, који такође траје четири године. Ови ученици који су свршили виши курс и положили завршни испит, ако иду у државну службу, добијају исти ранг као и учитељи који су свршили учитељску школу. И они, као и сви остали чиновници, кад испуне потребне услове стичу право на пензију.

Међу овим ратним инвалидима било је 99 Руса, остали су били из свих крајева Југославије и то: 627 из Србије, 58 из Далмације, 131 из Војводине и 5 из Словеније.

Сваки од ових инвалида имао је у Заводу стан, храну, зимско и летње одело, зимски капут и обућу. Приликом изласка из Завода, сваки је добио ново одело и обућу. А уз то добили су за алат по 3.500.— динара. 80% инвалида свршених питомаца Инвалидског дома у Земуну обављају своје занате као самосталне занатлије.

Управник дома слепих г. Вељко Рамадановић, увидевши потребу за оснивање једне колоније специјално за слепе инвалиде, успео је код надлежних да ову замисао приведе и у дело. Још одмах по завршетку рата г. Рамадановић обишао је имање које је за време Аустро-угарске монархије припадало грофу

Слепи дактилографи

Слепих учитељица за основну школу има три; две су учитељску школу свршиле као слепе, а једна је доцније обневидела. Слепих наставница и наставника за музику има четири, а уз то и два слепа мајстора за занате. Сви су они свршени питомци ове установе, јер су се у самом овом Дому спремали за тај позив.

Дом слепих од 1920 године добио је и своју штампарију. Сви уџбеници који су потребни Заводу за слепе штампају се у заводској штампарији „Нова светлост“. У њој се штампају уџбеници за основну школу, гимназију и музичку школу.

Ратни инвалиди од 1921 до 1928 године изучили су ове занате: кројачки 111 инвалида, абаџијски 212, столарски 70, ковачки 41, коларски 41, браварски 28, молерски 10, берберски 72, обућарски 199, сарачки 51, трикотажу 69, дактилографију 14, пекарски 8, лимарски 1, ћурчијски 2, пинтерски 2, месарски 4, четкарски 3, јорганџијски 1, ливачки 1; укупно 1.116 ратних инвалида.

г. Котеку. То је имање врло плодно, а удаљено је свега 7 километара од Новог Сада, тако да се пољопривредни производ могао лако уновчити. Имање бившег грофа Котека, које је одговарало свим условима за подизање једне инвалидске колоније, потпало је под аграрну реформу, те је г. Рамадановићу било лако да заинтересује Највишу Личност, Краља Александра, који је са великим разумевањем прихватио ову лепу замисао, тако да је то имање дефинитивно добијено за слепе инвалиде 8 фебруара 1932 године. На том су се имању населили 50 слепих ратника. Сваки слепи инвалид добио је 8 јутара плодне земље и још по 3 јутра земљишта за двориште, окућницу и подизање господарских зграда. Исто тако сваки слепи инвалид добио је једну зграду за становање, која се састоји из 2 собе и кухиње, као и све земљорадничке справе. Вредност овакве куће чини око 26.000.— дин.

Слепи инвалиди на овом насељу, — које је добило име „Ветерник“ зато што је 11 инвалида-насе-

љеника остало слепи на том положају, — мирно живе и раде на своме имању, исто као и они који виде. Да би им живот био лакши и да би пољске радове боље и спретније обављали, готово сви су се слепи инвалиди на овоме насељу поженили и створили породицу. Вредне сељанке из општине Стари Футог и околине, у чији атар спада ово имање, радо су се

Добра жетва на „Ветернику“

удавале за ове слепе ратне инвалиде јер су инвалиди материјално обезбеђени, а нарочито од 1929 године кад је новим Инвалидским Законом сваки слепи ратник добио по 1.400.— динара месечно инвалиде, а поред тога и по 90.— динара месечно за жену и свако дете. Данас многи слепи инвалиди на „Ветернику“ имају пристојан живот са готовим и уштеђеним новцем.

Слепи инвалиди на насељу „Ветерник“ изучили су раније по неки занат у Дому слепих, али се стицајем прилика сви сада баве земљорадњом. Они обрађују земљу помоћу своје породице, рођака, плаћене радне снаге или узајамне комшијске помоћи. А сами слепи режу дрва, чисте и хране мирну стоку, музу мирне краве, раде на круњачи, на тријеру, иду за плугом на пољу при орању, копају шећерну репу, преносе пашу и друго.

Слепи инвалиди на „Ветернику“ имају сада 24 коња, 60 крава, 80 оваца, велики број живине, доста плугова и пољопривредних справа.

Колонизирано насеље „Ветерник“ има заједнички велики пашњак од 50 јутара, који им је од велике користи.

Насеље има своју основну школу, жељезничку и аутобуску станицу. У пројекту је довођење електричне мреже из Новог Сада, као и изградња једног великог купатила.

За све ове благодети слепи добровољци и инвалиди захвални су свима који су макако и мачим

допринели за остварење и подизање овог насеља а специјално су благодарни и вечито захвални највећем пријатељу и оцу свом г. Вељку Рамадановићу, у правнику Дома слепих.

Сада се у Дому примају слепа деца, мушка и женска, стара од 6 до 14 година. Пријем се врши по Правилнику о пријави и пријему следе деце. Пријем слепих младића и девојака од 14 до 18 година врши се према годишњем распису и условима управе Дома, када има слободних места.

Месечни принос за сваког питомца одређује на почетку сваке године Управник Дома и саопштава родитељима или старатељима. Сиromашни питоци школују се о трошку државе, бановине, општине или других лица.

Питоци остају у Дому док заврше школовање и изуче занат. Школско образовање питомаца траје 8 година, а професионално 4 године. Ученици који наврше 14 годину живота упућују се у занатску школу. Питоци са више од 18 година остају у Дому док не заврше своје образовање.

Сви се занати изучавају у заводским радионицама. По свршеној школској и занатској обуци питоци полажу помоћнички испит пред комисијом, како то предвиђа Закон о радњама. Помоћнички испити полажу се под Претседништвом управника у Дому слепих. После положеног помоћничког испита питоци се отпуштају из Завода, добијају новчану помоћ за набавку алата и материјала за почетак рада и за одлазак својим кућама, према расположивим материјалним сретствима и потреби из нарочито установљеног фонда.

Да би се слепе питомице Дома што боље упутиле у домаћинство, поред редовног пословања и школовања, оне помажу при кувању у кухињи, постављају столове и спремају трлезарију. Тако исто крпе чарапе, хаљине и остало рубље. Спремају спаваће собе, чисте их и перу. Све то раде под надзором и упутствима својих васпитачица и надзорница.

У Заводу слепих био је смештен и Завод за богаљасту децу — ратну сирочад. Од 1921 до 1928 године било је у Заводу 313 богаљасте ратне сирочади. Они су у Заводу изучили школу и ове занате: кројачки 76 питомаца, абацијски 30, обућарски 55, опанчарски 20, столарски 13, браварски 35, ковачки 8, коларски 5, плетарски 10, трикотажу 31, дактилографију 1, сарачки 28 и сајдијски 1 питомац.

Из Србије било је 199 богаљастих питомаца, из Црне Горе 20, из Босне и Херцеговине 13, из Хрватске 33, из Далмације 17, из Војводине 31.

Кад се 1928 године Завод за богаљасту децу преселио у Суботицу отишло је тамо 54 питомца.

У Заводу за следе налазио се раније и завод за глувонеме, под управом г. Вељка Рамадановића. У томе је заводу 77 глуво-немих питомаца изучило ове занате: кројачки 17 питомаца, обућарски 22, столарски 13, браварски 23 и штампарски 2.

Сви глувонеме питоци полагали су помоћнички испит пред комисијом и добили помоћничка писма и радничке књижице. Сви су они доказали да су добри радници, те се радо примају у посао. Већина се од њих оженила и има породицу. Завод се за глувонеме 1928 године преселио у Јагодину, где је отишло 86

глувонемих питаоца са својим стручним наставницима и мајсторима.

У Дому слепих је уведен, поред стручног и школског образовања, и друштвени живот. Питомцима је забрањена употреба алкохолних пића. А да би се слепа деца удаљила што више од тог друштвеног зала, основано је у Дому Удружење трезвене младежи. Домски наставници држе предавања питаоца о потреби апстиненције од пића и пушења. Питомци су упознати са циљевима Црвеног крста, где су такође у Подмлатку учлањени. Они су и соколи. Њихово се учешће у разним соколским и другим националним манифестацијама често запажа са њиховим соколским дувачким оркестром и соколским одорама.

Такође у Дому слепих постоји и Удружење слепих есперантиста „Нова светлост“, тако да се сада питомци на овом језику дописују са својим слепим друговима из свију крајева света.

Иницијативом г. Вељка Рамадановића основано је ове године и Удружење слепих интелектуалаца Краљевине Југославије, на дан 20-годишњице Дома.

*
* *

Поводом двадесетогодишњице постојања и рада Дома слепих у Земуну, изашла је из штампе „Споменица — 1917—1927 — Домова слепих Витешког Краља Александра I Ујединитеља“, врло лепо опремљена и по садржини врло занимљива.

Уводну реч о слепима са гледишта савременог васпитања и заштите слепих дао је г. Антон Скала, референт Министарства просвете и уредник овог дела. О историјском развоју Дома слепих у Земуну од 1917—1937, о уређењу домова слепих, о фонду добротвора и пријатеља слепих, о питомцима и слави слепих писао је језгровито, лако и стручно у неколико чланака Управник дома слепих г. Вељко Рамадановић, Г. д-р Фрања Јеж, бивши инспектор Министарства социјалне политике и народног здравља и публициста, описао је успомене на грађење Завода за слепе у Земуну. Г. Љубомир Хофмановић, начелник Министарства социјалне политике и народног здравља, изнео је утиске и запажања из домова слепих у Земуну, као и о врлинама управника г. Вељка Рамадановића, за кога између осталог каже, да га краси упорна истрајност, гвоздена воља, неограничена несепичност, љубав према невољнима. Г. Рамадановић је слепу дечицу изводио из таме и незнања у светлост-знање; био им је увек звезда водиља, као анђеол чувар. Он их је најбоље могао да разуме. Био им је и остао Татица, како га сви питомци називају, који уме да буде строг, али увек и правичан, који истином зрачи, љубављу греје, срчанашћу штити, речју васпитава и подиже, а благим и нежним миловањем саосећа бол, тугу, невољу и уме да их ублажи и отклони. На крају г. Љубомир Хофмановић каже за г. Рамадановића да је слепима био и остао око, глувومه ухо, хромоме ногу а сиромуху отац и мајка.

Затим су дали своје прилоге: г. г. Душан Ј. Николић: „Реч једног бившег сарадника“; Миодраг В. Матић, управник дома глувонемих: „Домови слепих у Земуну средиште Удружења наставника школа за дефектну децу у Југославији“; Милић Ђ. Раковић: „Вељко Рамадановић и остварење помоћне школе у Земуну“; Велимир Спасић: „Однос домова слепих према Заводу за образовање и васпитање глувонеме деце „Друштва Краљ Дечански“ у Београду; Рајко Негрешић: „Вељко Рамадановић и његов однос према Заводу за одгој глувонеме деце у Београду“; г. Милорад Чортановић, специјалиста за очне болести, о узроцима слепоће; Софија Дивчић, управитељ школе за лечење говорних мана, и Петар Пешић, административни чиновник Дома слепих.

Споменица садржи и интересантне прилоге бивших питаоца дома слепих који живе самостално ван Завода или су у заводу као наставници или мајстори и то: слепи наставници музике гг. Иван Одабашић, Димитрије Илић, Стојан Алчев; г-це Десанка Крајован, Ана Буковац, Борка Јовић; Зора Раковић, слепа индустријска радница; Бранко М. Чорломановић, слепи опанчарски мајстор; Добросав Петровић, корпарско-плетарски мајстор; Иларијон С. Колабуков, слепи четкарски мајстор; и Димитрије Ристић, слепи малоподавац дувана из Ђевђелије, чији је натпис „Како је најзад створена моја будућност“ врло дирљив и пун захвалности свом Тати и Мами — чика Вељку и г-ђи Кати.

У споменици су такође штампана у великом броју и писма познатих стручњака и социјалних радника из иностранства упућена г. Вељку Рамадановићу поводом двадесетогодишњице неуморног и плодног рада. Између осталих налазе се и писма гг.: Георга Раверата, генералног секретара — American Bralle Press д-р Петра Зенкла, Претседника града Прага; Јозефа Земана, инспектора министарства Просвете у Прагу; Алојза Новака, управника завода за глувонеме у Прагу; Хуба Синека, управника Земаљског завода за глувонеме из Липника; Професора универзитета д-р Рашава, из Софије; Михајла Георгијева, новинара и члана друштва за заштиту слепих у Бугарској; М. Вавржинског, из Варшаве; Капетана Јана Силана, Претседника свеопштег савеза организација слепих из Чавова; д-р Миклоша Бано-а, из Будимпеште; д-р Цара Стреле, из Немачке, Харалда Тиландера, секретара Свеопштег савеза слепих из Шведске; М. С. Г. Еагара, генералног секретара националног института за слепо у Лондону; М. С. Мигела, из Њујорка; Јозефине Тимберлаке, из Вашингтона; Тилија Астона, из Аустралије; В. Ватермана из Аустралије и других.

Из тих писама види се колику популарност ужива у целој свету г. Вељко Рамадановић, управник дома слепих у Земуну, који својим неуморним радом то и заслужује.

Двадесетогодишњица хуманог рада овог Дома прослављена је на Крстовдан, на дан славе Дома, у присуству великог броја угледних личности. С. Л. С.

Одлуке Државног савета

Градски службеник се може отпустити из службе због повреде службене дужности, само ако је претходно, путем дисциплинског поступка, утврђено постојање те повреде.

Градско веће једног Поглаварства донело је одлуку о отпусту из службе једног градског службеника, за којег је било утврдило да је извршио извесне злоупотребе у званичној дужности. Банска управа као надзорна власт задржала је, на основу § 134 Закона о градским општинама, одлуку о отпусту од извршења, налазећи да је поступак противан закону, пошто је одлуци о отпусту морало да претходи спровођење дисциплинског поступка, којим путем је требало утврдити постојање дела и тек на основу тога изрећи казну, сходно дисциплинским прописима из Чиновничког закона, чијој примени има места и у погледу градских службеника сходно § 106. Зак. о градским општинама. Против одлуке Банске управе изјавило је Поглаварство жалбу Државном савету, која је одбачена решењем Државног савета бр. 380 од 13 јануара 1937 год. са ових разлога: „У закону о градским општинама (§ 100) прописано је да градско веће има донети статут за своје службенике, а затим је ближе одређено која се питања тих службеника имају уредити. Међу та питања није стављено и уређење престанка службе ових службеника, а то с обзиром на даљу одредбу § 104 истог закона, према коме се одредба о престанку службе и дисциплинској одговорности које важе за државне службенике имају сходно смислу примењивати и на градске службенике. Према томе питање престанка службе Махмутбеговића има се расправити по одредбама чиновничког закона. У овоме пак закону прописане су дужности службеника (чл. VII), а затим казне и поступак за повреду службене дужности (дисциплински прописи — § 183—247 Ч. З.). И када су код Махмутбеговића констатоване злоупотребе у служби, онда се и ликвидирање тога имало провести на начин прописан у дисциплинским одредбама (§ 183—247 Ч.З.). Осим тога и јавни интерес налаже такво поступање, јер се отпустом из службе по овим одредбама губи способност за ново ступање у службу према § 3 тач. 11 Ч.З. А кад градско веће уз констатацију злоупотреба у служби није одредило провођење дисциплинског поступка, како закон налаже, онда је његова одлука противна закону, па је стога било места задржању исте на основу § 134 Закона о градским општинама.

Навод жалбе, да за градске службенике важе старе одредбе до доношења статута, неоснован је, јер

је то случај само код оних питања која се према § 100 имају уредити статутом, а не и питање престанка службе услед повреде службене дужности за које важе одмах одредбе чиновничког закона према § 104 Закона о градским општинама.

Исто тако неосновано је тврђење жалбе да је овде било места отпусту по § 104 тач. 16 Ч. З., јер су у овоме случају констатоване злоупотребе у служби, за који случај важе дисциплинске одредбе овог закона, како је напред изложено, а § 104 тач. 16 такав случај не предвиђа.”

Гледиште Државног савета заузето у цитираном решењу по спорном питању у складу је са законом — § 104 Закона о градским општинама, који у погледу огрешења о службенику дужност и од стране градских службеника проширује важност дисциплинских прописа из Чиновничког закона. На овај начин загарантован је и јавни интерес, јер ако се путем дисциплинског поступка утврди постојање повреде службене дужности од стране градског службеника и због тога буде отпуштен, самим тим онемогућује се таквом службенику повратак у службу (§ 3 т. 11 и § 104 т. 2 Ч.З.), док обичан отпуст административним путем не спречава евентуални повратак у службу, а исто тако заштићен је интерес самог службеника, јер он се не отпушта само због просте сумње да се огрешео о службену дужности, него тек ако се путем дисциплинског поступка утврди постојање те повреде.

Против одлуке надлежне власти о одобрењу буџета градске општине уз брисање извесних одредаба у правилнику за извршење буџета, може да поднесе тужбу само та општина, а не и службеници којих се тичу избрисане одредбе.

Једно Градско поглаварство донело је било буџет за 1936/37 год. и правилник за његово извршење, па је затим исто доставило надлежној власти на одобрење. У буџету су биле предвиђене одређене суме за унапређење извесних градских службеника, а у правилнику су биле унете одредбе о том унапређењу. Власт надлежна за одобрење буџета одобрила је буџет, па и оне суме намењене унапређењу односних службеника, али је у Правилнику за извршење буџета прецртала одредбе које се односе на то унапређење. Односни службеници, налазећи да им се на овај начин вређа њихово право на унапређење о коме је веће већ решило, поднели су Државном савету тужбу против оног решења надлежне власти — Мин. финансија — о одобрењу буџета уз брисање одредаба

о унапређењу у правилнику. Државни савет својом пресудом бр. 1706 од 26 јануара 1937 год. одбацио је тужбу ових службеника, али им је у једном темељном образложењу објаснио, да нема само формалних услова за поништај, по њиховој тужби, оне одлуке надлежне власти о брисању одредаба о унапређењу у правилнику, која је иначе неправилна, али да, и поред тога, та одлука неће представљати сметњу за реализовање њиховог унапређења, ако за исто буду испуњени законски услови: „Стоји тврђење тужбе да је власт при одобрењу буџета и правилника могла исте само одбити или ставити своје примедбе, ако га не одобрава (§ 118 Закона о градским општинама), а не и смањивати поједине ставове буџета или представати одредбе правилника. Ако су овде ипак смањени поједини ставови и прецртане одредбе правилника, противу тога се могла тужити једино градска општина, јер се тиме вређа њена самоуправа, а не и тужиоци чије право овим није доведено у питање. Ово нарочито стога што ставови буџета, предвиђени за њихова унапређења, нису измењени, услед чега њихово унапређење није онемогућено. Исто тако њихово право односно интерес на закону основан није повређен ни тиме што су прецртане одредбе чл. 10 и 11 правилника за извршење буџета, јер за индивидуална унапређења градских службеника, о коме такође одлучује градско веће, не важи специјални буџетски поступак прописан у §§ 116—119 Закона о градским општинама, већ исто иде по одредбама статута, а одлуке о томе подлеже општем надзору државне управе на начин прописан у одељку VIII Закона о градским општинама. За њихово право на унапређење одлучне су према овоме одредбе статута и одлуке већа донете на основу овог и закона о градским општинама, а не одредбе правилника за извршење буџета, које су одлуке само за начин извршења буџета. Према томе и брисањем извесних одредаба правилника за извршење буџета тужиоца није повређено никакво право нити интерес на закону основан, према чему су и њихове тужбе неосноване.

Ако је градско веће донело одлуку о унапређењу тужиоца, као што би следовало из стилизације пребрисаних одредаба § 10 и 11 правилника за извршење буџета, онда Претседник градске општине има такве одлуке доставити надзорној власти у смислу § 133 Закона о градским општинама независно од буџета и правилника за његово извршење пошто за ове важи специјални буџетски поступак, па би се и даљи поступак по таквом унапређењу имао провести. У колико би тужиоцима у томе поступку било повређено какво право односно интерес, стоји им увек могућност покретања спора противу одлуке власти по одредбама Закона о Државном савету и управним судовима.

Спорним решењем тужиоца, према напред изложеном, није повређено никакво право нити интерес на закону основан, па се стога њихова тужба противу овог решења морала одбацити.”

На чланство малолетног ванбрачног детета утиче удаја матере, јер и оно задобија ново чланство матере стечено путем удаје

Према § 12 ст. 1 Закона о градским општинама чланство малолетне ванбрачне деце одређује се по

чланству матере, тј. она имају чланство оне градске општине којој припада и њихова мати.

У једном конкретном случају избио је негативан сукоб између двеју градских општина око чланства једног малолетног ванбрачног детета. На име, дете је било задобило чланство у оној градској општини којој је припадала и његова ванбрачна мати у моменту његовог рођења. Међутим, мати се доцније уда и удајом стекне чланство мужевљевог града. Због тога се поставило питање, да ли је ванбрачно малолетно дете удате матере задржало чланство оне раније општине, којој је мати припадала до удаје и у којој је оно рођено, или је и оно, преко мајке, стекло чланство оне општине којој његова мати, преко свога мужа, припада од момента удаје.

Овај спор између двеју градских општина са подручја различитих бановина расправило је био Мин. унутрашњих послова и то на тај начин, што је нашло да је ванбрачно дете задржало чланство оне раније општине и да на то није утицала удаја мајке и њено стицање новог чланства, јер то стицање није оригинално — самостално него деривативно — удајом и као такво без утицаја на њено ванбрачно дете. По тужби заинтересованог града, Државни савет пресудом бр. 31578/36 од 17 фебруара 1937 год. поништио је министрово решење и заузео супротно становиште образлажући га на следећи начин: „Према пропису § 151 Закона о градским општинама, стечено чланство града према пређашњим прописима о завичајности остаје на снази док се друго не стекне. Ана Пер, мати ванбрачног Јушек Јулија, у времену рођења именованог, била је неспорно завичајна у Љубљани, па је, према тада постојећим прописима — § 6 Закона о завичајности од 3 децембра 1863 године (л. д. з. бр. 105) именовани Јулије стекао завичајност у поменутом граду.

Удајом пак за Пера Ивана, који је поменутом одлуком Градског поглаварства у Карловцу од 3 децембра 1934 год. примљен у завичајну везу тога града, Ана, мати именованог Јулија као законита жена Иванова, такође је, по ст. 1 § 12 Закона о градским општинама стекла завичајност у Карловцу. Како су, Иван Пер, а с њим и његова законита жена Ана, ванбрачна мајка Јулија Јушека, стекли ову завичајност 3 децембра 1934 год., дакле за време важења Закона о градским општинама, који је ступио на снагу 24 септембра 1934 год., то је и Јушек Јулије — који је приликом пријема породице Пер у чланство града Карловца још био малолетан — по ст. 1 § 12 Закона о градским општинама, као ванбрачни син Ане Пер рођ. Јушек, такође стекао по својој мајци завичајност у поменутом граду, како је то већ, у осталом поменутом одлуком тога Поглаварства из 1934 год., био правилно одлучено, а у духу поменутог § 12 Закона о градским општинама.

Пропис ст. 3 § 13 Закона о завичајним односима у Хрватској и Славонији од 1880 године, овде не долази у обзир са разлога, што је одредбом § 162 ст. 2 Закона о градским општинама дерогиран као противан пропису ст. 1 § 12 Закона о градским општинама, који као што је случај и са прописима Закона о завичајности од 1863 год. важећег у подручју града Љубљане пре ступања на снагу Закона о градским општинама из 1934 год., — не предвиђа никакав

изузетак од правила постављеног у његовом првом ставу, према чијим одредбама ванбрачна малолетна деца стичу завичајност матере без обзира на који је начин мати ову завичајност стекла.

Циљ доношењу прописа о завичајном праву у новом закону о градским — као и у оном у сеоским — општинама, био је унификација законодавства у том погледу, па се према томе имају и да тумаче поменути законски прописи.

Тога ради се напред поменута дерогаторна клаузула из § 162 новог Закона о градским општинама односи, не само на прописе ранијих партикуларних прописа о завичајности, који су противни новим уједначеним прописима и изречно по слову закона већ и на — као што је овде случај — противне циљу, намени и духу поменутих прописа.

Аналогној примени сличних прописа, § 45 Закона о држављанству о којој је реч у министровом одговору на тужбу овде нема места с разлога, што у закону, о чијој се примени ради, аналогија није изречно предвиђена, односно, што се овде не ради уопште у једној у закону нејасно регулисаној ствари према јасном пропису истог основа у другом закону, у којим случајевима једино може бити места тумачењу путем законске аналогије.

Са изложеног, оспорено решење, којим је именованом одређена завичајности у Љубљани није правилно на закону и у духу ст. 1 пом. § 12 Закона о градским општинама донесено, па се морало поништити”.

Ако се спор око завичајности решава под важношћу закона о градским општинама меродавни су његови прописи, макар и узрок тога спора датирао из времена пре овог закона.

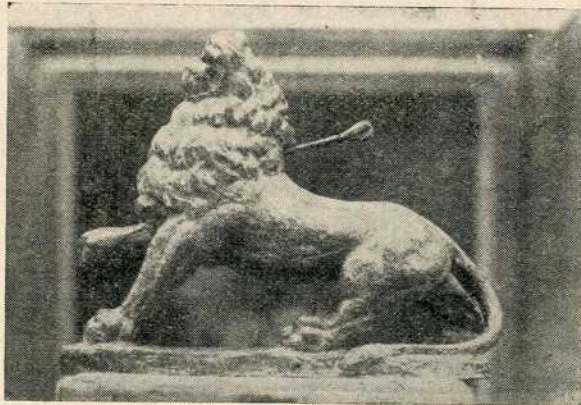
Настао је био спор између једне градске и једне сеоске општине са подручја различитих бановина око завичајности једног лица. Министар унутрашњих послова распрвио је овај спор у корист сеоске општине, пошто је нашао да односном лицу, сходно § 15 Закона о градским општинама, у недостатку законског основа, припада завичајност градске општине по основу рођења у њој. Градска општина поднела је против министровог решења тужбу на Државни савет и поред осталог истакла и приговор, да спор није могао бити расправљен по закону о градским општинама, пошто је узрок овог спора настао пре него што је овај закон ступио на снагу. Тужбу градске општине одбацио је Државни савет својом пресудом бр. 4592 од 24 фебруара 1937 год. и оснажио одлуку управне власти о завичајности односног лица са овим образложењем: „У § 15 Закона о градским општинама предвиђено је: „лицу за које се не може утврдити којој општини као члан припада одредиће се члан-

ство оне општине у којој је рођено.” Одређивање завичајности по овом законском пропису претпоставља немогућност утврђивања којој општини, личност у питању, припада у моменту покретања поступка. Ако такво лице није стекло завичајност ни једне друге општине, онда је завичајно у општини у којој је рођено. У конкретном случају спроведен је поступак како од стране општине, које су у спору, тако и од управних власти, али се није могло утврдити, да је именовани стекао завичајност неке општине, нити се могло утврдити порекло његове породице. Порекло породице Јарића као и завичајност његова нису могли бити утврђени не само приликом решавања спора (1936 год.) већ ни у моменту када су наступиле околности због којих је настао спор (1929 год.). У моменту доношења оспореног решења тј. у моменту решења предметног спора био је на снази Закон о градским општинама, чији је § 162 укинуо све до његовог доношења важеће одредбе о завичајности, услед чега су морале бити примљене његове одредбе. Стога је неуместан приговор тужбе да су приликом одређивања завичајности Јарићу требале бити узете у обзир одредбе закона који су вжили у моменту када су се појавили узроци спора, тј. 1929 године.

Пошто се није могла утврдити завичајност именованог нити порекло његове породице ни у моменту наступања околности које су изазвале спор (1929 год.) то је несумњиво да би Јарићу морала бити одређена завичајност по месту рођења и без обзира на пропис о завичајности који би се узели у обзир приликом решавања спора”.

Саопштио:

Љубомир Ж. Јевшић,
секретар Држ. савета

Сретен Стојановић: „Рањени лав“
(са X јесење изложбе)

Уметничка хроника

Десету јесењу изложбу београдских уметника отворио је претставник општине Г. Милорад Симовић

У недељу 7 новембра, у подне, отворена је десета јесења изложба београдских сликара и вајара

Г. Милорад Симовић отвара изложбу. У средини биста Њ. В. Краља Петра II, рад вајара г. Сретена Стојановића. Поред бисте изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Дурбешић

у павиљону „Цвијете Зузорић“. Ово је двоструки јубилеј, и десетогодишњица јесењих изложби и десетогодишњица постојања овог павиљона за изложбе.

Отварању изложбе присуствовали су: изасланик

Њ. В. Краља Петра II пуковник г. Дурбешић; изасланик Министарства просвете шеф уметничког одељења г. Вељко Петровић, књижевник; претставник Београдске општине професор и градски већник г. Милорад Т. Симовић; претставници многих уметничких и културних установа и велики број грађанства.

У име председника Београдске општине и општинског културног одбора, изложбу је отворио градски већник професор г. Милорад Симовић.

Њ. В. Краљица Марија посматра бисту Њ. В. Краља Петра II (рад г. Сретена Стојановића)

Пошто је поздравио изасланика Њ. В. Краља, изасланика Министарства просвете и остале госте, г. Милорад Симовић је топлим и сугестивним реченицама, уметнички извајаним, истакао значај ове десете јубиларне изложбе, која показује необичан прогрес нашег сликарства и вајарства. Натчовечански напори наших уметника крунисани су успехом.

Томе успеху — продужио је г. Симовић — допринела је много и управа, Цвијете Зузорић“, која данас слави исто тако десетогодишњицу своје значајне уста-

Са отварања X јесење изложбе београдских уметника у павиљону „Цвијете Зузорић“

нове. Племените београдске даме прихватиле су на своја слаба плећа велики део ових напора на унапређењу уметности. У име Београдске општине и грађана Београда г. Симовић жели да их провиђење води и даље у овој племенитој мисији помагања наших сиромашних уметника, сиромашних економски, али богатих талентом и уметничком инспирацијом. Многи од наших уметника, — додао је г. Симовић — успели су да излажу своја дела и у Европи међу најбољим светским уметницима.

Још од доба пећинског човека уметници оплемењавају људску душу, распаљују полако срца божанским пламом, спасавају човека од пропадања у таму и заборав док читави векови тону у бездан стихија. Својом кичицом и длетом уметници су учинили да је човек постао бесмртан не само духовно него и својим физичким ликом.

Г. Симовић се у своме говору сећа Високог За-

штитника уметности Њ. Кр. Вис. Кнеза-намесника Павла, који претставља највиши уметнички укус и прати пажљиво сваки потез нашег уметничког стремљења.

Моли Провиђење да помогне наше уметнике, да води њихов стег до успеха уметника великих европских западних народа.

Проглашава да је отворена десета Јесења изложба београдских сликара и вајара.

Изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Дурбешкић, у друштву претставника општине г. Милорада Симовића и потпретседнице „Двијете Зузорић“ г-ђе Кристе Ђорђевић, обишао је целу изложбу и са пажњом разгледао сва изложена дела.

Изложбу су разгледали и остали посетиоци.

Њ. В. Краљица Марија посетила је после неколико дана ову изложбу и разгледала је пажљиво.

Изложба пољске савремене уметности у Музеју Кнеза Павла

Музеј Кнеза Павла пружио је својим посетиоцима још једну изложбу високих уметничких квалитета и међународног значаја. У понедељак 15 новембра пре подне отворена је изложба пољске уметности: сликарства, вајарства и примењене уметности (графичке вештине) за последњих двадесет година. Циљ је изложбе да упозна нашу публику са смеровима пољских уметника и да учврсти односе који одавно постоје између пољских и југословенских уметника.

Свечаности су присуствовали: Краљевски намесници Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле и г. д-р Раденко Станковић; претседник владе г. д-р Милан Стојадиновић са госпођом; пољски посланик на нашем Двору г. Дембицки и скоро цео дипломатски кор; министар просвете г. Димитрије Магарашевић са још неколико министара и виших чиновника Министарства просвете и Министарства иностраних дела; Претседник Скупштине г. Стеван Ђирић са претставницима Сената; маршал Двора г. Бошко Чолак-Антић; претседник Краљевске академије наука г. д-р Александар Белић; управник Музеја г. д-р Кашанин са већим бројем београдских уметника.

Изложба се приређује под високим покровитељством Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла и Претседника Пољске републике г. Мошћницког. Отворио ју је лично Кнез-Намесник Павле.

Министар просвете г. Магарашевић истакао је у своме говору значај ове изложбе, која ће убрзати и продубити духовне везе између два народа словенска, које су и раније постојале, али су се пре ослобођења могле одржавати само мучно, пркосно, штетљиво и делимично. Овако уметничке манифестације и уопште размене културних вредности између Пољске и Југославије служе најуспешније националним, словенским и општељудским идеалима оба народа. Г. Магарашевић захваљује свима факторима, аранжерима и организаторима, као и уметницима, који су довели до ове изложбе.

Пољски посланик г. Дембицки изражава захвал-

ност Кнезу-Намеснику Павлу на високом покровитељству, истиче циљ ове изложбе и нада се да ће она створити још једну везу више између Краљевине Југославије и Пољске републике.

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле отворио је изложбу.

Високи гости су затим разгледали сва изложена уметничка дела.

Драгутин Филиповић: „Цар Душан“
(Рад за Народну скупштину)

Премиијере

Пет успеха премијера приредило је Народно позориште у новој позоришној сезони: „Патриоту“ од Алфреда Нојмана; на „Сантис леда“ од Вилема Вернера; „Три сестре“ од А. Чехова; „Катарина Измајлова“ од Д. Шостаковића; „Покојник“ од Бран. Нушића. Свака од ових премијера значи по један нови израз у драмској уметности, и значајан догађај на нашој позорници.

*
* *

ПАТРИОТА од немачког писца Алфреда Нојмана спада у психолошке драме модерног типа. Историја је писцу послужила само као декор и оквир. Историјски догађаји овде су споредно, служе само као скелет, на коме је уметник извајао две необичне природе: Гененијалног завереника, по својим циљевима племенитог а по сретствима којима се служи неморалног политичара грофа Палена; и абнормалног, донекле визионарски надахнутог тиранина цара Павла. Ова два лица су носиоци целокупне радње. Остале личности служе само као шатирунг. Зато драма даје утисак оних комада који су писани за старове, да пруже прилике извесним глумцима да се истакну.

Оба наша глумца, — и г. Миливоје Живановић као гроф Пален и г. Никола Поповић као цар Павле, — креирали су са успехом ове тешке и сложене улоге. И један и други, као у трансу, живели су животом личности које претстављају. Нарочито је г. Живановић испољио у овој улози ванредну уметничку снагу. Он је минуциозно, до најситнијих детаља, исцелирао макијавелистичког полигичара, војног гувернера Петрограда графа Палена. Приказао је у њему, онако као што је писац хтео, вишег човека, далеко изнад његове средине, који снажном вољом фасцинира своју околину и држи у својој мрежи оне који су му потребни. Гроф Пален је и искрен несребичан патриота и подмукао, лукав, често пута и нитковски низак сплеткарош. Циљ његовог живота је да ослободи Русију једног манијака, источњачког деспота, који је укочио цео напредак државе и утерао страх у кости својим поданицима.

Гроф Пален кује вешто завере против владара, чији је први доглавник, по Макијавелијевим рецептима. Жртвује своје најверније сараднике, када му је то потребно. Увлачи у завереничку мрежу престолонаследника Александра; истодобно обећује пред царем Павлом престолонаследника да кује заверу против свог оца, да би распалио Павлов бес против власти-

тог сина и навео га да потпише смртну пресуду сину. Са том смртном пресудом у руци предбива дефинитивно престолонаследника Александра за завереничку акцију против цара. Своју љубазницу вешто прекомандује цару за љубазницу и искоришћује је, поред свег њеног отпора, за своје завереничке планове.

Писац је уметнички извајао тип Макијавелијевог политичара, који је својом снажном вољом и интелектуалном снагом израстао изнад просечног морала. Пошто има племенити циљ, не мора да бира сретства.

Одани извршилац његове воље гардиста Степан, у последњој сцени, осветљава потпуно карактер грофа Палена. „Ко сам ја, Степане?“ — пита гроф Пален после успеле завере.

— „Ти си велики патриота, баћушка“.

А кад му Пален открива да је стајао у царевом врту док су завереници били у царској соби, спреман да их све стреља ако завера не успе, Степан му одговара: — „Ти си велики нитков, баћушка!“.

Патриота и нитков, ето материјала из кога се формира један практичан политичар.

Само, гроф Пален је нешто племенитији од Макијавелијевог „принципа“ јер ради потпуно несребично. Када оствари циљ, неће да искоришћава нову ситуацију, сматра да нема више разлога да живи, и наређује Степану да га убије.

Овакав завршетак једног окорелог завереника, који уноси извесну примесу сентименталности и гриже савести у његов карактер, изгледа неприродан. Не слаже се ни са руском душом, а још мање са психологијом једног надмоћног политичара.

Али Нојман га је прилично оправдао: Гроф Пален је дао реч престолонаследнику Александру да својим животом јамчи за царев живот. Пошто је цар погинуо од руке завереника, част налаже грофу Палену да одузме и себи живот.

Још једно образложење: Гроф Пален је дворски завереник, коме је циљ само промена личности на престолу. Он нема никаквог политичког ни социјалног програма; не жели да мења поредак, да уводи какве било реформе. Њему је циљ да уклони цара Павла I баш ради учвршћења престола и постојећег стања, јер му се чини да цар својим манијачким поступцима компромитује апсолутистичку царску власт.

Гроф Пален мрзи весело клицање гомиле новом цару, које допире до њега кроз прозор. Није он радио у интересу те гомиле!

Један идејни револуционар тек би после успеле завере добио нов потстрек и ново оправдање за живот, да спроводи свој програм.

Код дворског револуционара је друкче.

Доласком на власт новог цара Александра, који, по мишљењу завереника, пружа пуно гаранције да ће подићи углед апсолутистичке власти, и учврстити династију Романова, животна мисија грофа Палена испуњена је. Он нема више зашто да живи. Ако би остао у животу, не би био више херој, него каријериста. Нитков би надвладао патриоту.

То није можда психолошко образложење његове смрти, али је логично и интелектуално.

Г. Никола Поповић је, својим ванредним способностима дискретног карикирања, рељефно и убедљиво приказао цара Павла, који кроз сумрак своје наказне душе схвата, у извесним светлим моментима, инстинктивно и потсвесно, све што се око њега догађа; унутрашњим очима пророчки назире будуће догађаје, али нема снаге да им се одупре. Он осећа да му гроф Пален ради о глави, али не може да га се ослободи. Без њега би био беспомоћан као дете. Поред све самовоље и окрутности цара Павла, гроф Пален влада над њим као неумољива судбина, као извршилац неке више логике догађаја.

Од осталих глумца треба нарочито истаћи г. Светислава Никачевића, који је ванредно одиграо гардисту Степана, који симболично претставља руски народ.

Остали глумци играли су у главном коректно, али су њихове улоге биле подређене и у сенци, па се ни они нису могли истаћи. Издвајала се нешто својом снагом г-ђа Евка Микулић у улози Ане Остерманове.

* * *

НА САНТИ ЛЕДА, од чешког писца Вилема Вернера, јесте болна трагикомедија савременог друштва. Сукоб између оца и деце није обично идејно размишљање, него сукоб између два морала, између патријархалног морала, који је поникао из срећеног живота, и садање моралне дезоријентације, која је последица социјалне беде.

Отац професор једини има сталан положај и плату. Деца која су одлично завршила школу не могу осигурати егзистенцију: Син инжењер хемије остао је без посла, очајан што га отац издржава. Ћерка лекар ради у болници за бедан хонорар. Њих двоје, који су својим солидним васпитањем и способношћу за рад најближи оцу, непотребни су овом друштву.

Боље се налазе двоје млађе деце без школе. Син фудбалер стиче „славу“ ногометом, о његовој „уметности“ пишу новине; он добија службу са лепом платом, да би могао боље да „репрезентује“ нацију. Ћерка дактилографкиња напушта писаћу машину, за којом треба напорно радити уз слабу плату, и преко двојице љубавника, као преко лествица, пење се до положаја филмске диве.

У оваквој средини и старији син и ћерка бацају под ноге моралне скрупуле, као непотребан баласт, да би могли да живе. Син мења неколико партија, прела-

зећи, наравно, увек у ону која је на власти; повлачи и свог оца у „практичну“ политику и натера га да оперише са две партиске легитимације. Али узалуд. За политичког ловца треба имати „талента“.

„Филмска дива“ спасава свога брата, одличног инжењера, намештајући га у фабрику свога љубавника. Ћерка лекар удаје се за свог богатог колегу и „пријатеља“ и отвара са њим ординацију за побачаје.

Овако „срећан“ завршетак боли оца. Он се сећа једног написа у новинама: Младеж, негде у Данској, играла је на леду. Наишла буре, отргла је ту санту и однела је заједно са играчима у правцу Голфске Струје. Очајни родитељи стоје на обали, а не могу помоћи. Санта се топи, а нигде брода да спасе децу...

Ето тако, чини се старом професору, и његова се деца налазе на санти леда коју струја новог вре-

„На санти леда“: Отац (г. Ф. Новаковић) и син (г. М. Величковић)

мена носи у беспуће. Нигде спаса. Очајни крици оца „SOS“, „SOS“ завршавају комад и свима комичним ситуацијама и духовито карикираним типовима дају трагичан тон. То је ужасна безнадежна перспектива данашњице.

Сиже је узет из савременог чехословачког живота. Али је карактеристично да одговара и нашим приликама, као, свакако, и приликама у многим европским државама. Још један доказ колико је цивилизовани свет повезан између себе. Од послератног моралног расула и социјалне беде не може се ни један народ изоловати. Довољно би било само посрбити имена личности у комаду, па да драма буде верна слика нашег живота, Горка утеха што нисмо сами!

Оцртан је рељефно тип старог професора Вацлава Јунека. Типови његове деце су, јаче или слабије, скицирани, и сви укупно претстављају ново доба. Драма је технички врло добро конструисана. Стил жив и сликовит.

Режија г. Раде Веснића добра. Глумци су схватили комад правилно и одиграли своје улоге успешно. Неки су дали чак ремек дела.

Г. Фран Новаковић, у улози професора Јунека, доминирао је својом природном и искреном глумом

кроз сва три чина. Његов прост и непосредан начин изражавања деловао је на гледаоце необично убедљиво. Он је знао у улози малог незнатног човека да оличи цело једно доба које пропада, да пробуди симпатије за „старо добро време“, кад је тло под ногама било сигурније.

Достојан партнер била му је г-ђа Марица Поповић, у улози ћерке Ханче, „филмске диве“. Ванредним, добро проученим и уметнички компонованим покретима, изразима лица и душевног расположења, дикцијом, целокупним понашањем, оживотворила је она представника новог доба, „звезду“ која љупко афектира и шепури се раскошним тоалетама као паун шареним перјем. Њено карикирање изведено је са мером и укусом. Овај лик Ханче остаће незабораван у меморији гледалаца.

Г. Петар Петровић је духовито, са неколико једноставних али добро погођених потеза, карикирао фудбалера Јиру, другог „репрезентанта“ новог времена.

Г. Милорад Душановић је, на други начин али не мање занимљиво, скицирао другог фудбалера, Цикана.

Г-ђа Надежда Ризнић је, у улози ћерке-лекара, одртала топло и убедљиво тип практичне интелектуалке.

Г-ђа Зора Златковић је у својој краткој улози дала једну zgodну добро погођену фигуру.

Г. Милорад Величковић, у улози сина-инжењера, показао је ванредне глумачке способности. Уме да се уживи у улогу, да је интелигентно интерпретира. Само му дикција није увек на потребној висини. Нарочито очајни крикови револта против целог друштва загуше осећања која глумац треба да исказе. Ти изрази бунта деловали би снажније да су исказани мало природнијим тоновима.

Г. Виктор Старчић је допунио своју галерију типова хохштаплера-заводника још једним zgodним примерком, креирајући духовито филмског редитеља Павелку.

Остали су глумци били коректни, на свом месту.

ТРИ СЕСТРЕ, комад од Антона Чехова, разликује се од драма какве смо навикли да гледамо. Ту нема спољашње радње, нема сукоба ни заплета. То је прича у дијалогу. Али по тананој анализи душа, по дубокој човечанској трагедији која се одиграва готово у сваком лицу, по оној вечној узалудној чежњи ка бољем и лепшем животу, која сагорева душе, — то је дубока психолошка драма.

Место борбе између носилаца разних идеја и интереса, води се борба главних личности са монотоним убитачном атмосфером паланке (иако је то губерњски главни град), која притискује душе као маглуштина, из које се не може изаћи. Има нечег судбинског, као у старим грчким трагедијама, у овој реалистичкој Чеховљевој драми.

Та тежња ка новом бољем животу, оличена у чежњи за престоницом, прешла је границе тежње за личном срећом и претворила се у прижељкивање новог поретка, у коме неће бити „лењости, равнодушности, предрасуда против рада, гњиле досаде, јер сваки човек морати да ради“.

И када се сви планови разбијају, — три сестре, припијене једна уз другу, иако саме, не губе наду: остају као симбол стремљења ка нечем вишем, кроз рад и патњу, да започну нов живот.

Много значајније од саме драме јесте, за наше позориште, режија дела и нови стил игре у традицији московског художественог театра. Дриму су поставили на нашој позорници и извежбали глумце за игру два члана художественог позоришта, г. Павлов и г-ђа Греч, тачно у стилу художественника.

Мора да су то били велики напори за наше глумце, од којих ниједан није васпитан у школи художественника. Морали су напустити своје глумачке навике и изражајна средства којима су стекли име, одрећи се готово себе, и примити сасвим нови начин глумачког изражавања. Морали су, преко детаљне анализе личности које играју, да се уживе не само у своју улогу него и у средину и у штимунг целог комада, да живе једним туђим, али природним животом. И успели су у томе толико много да их је тешко било познати. Далеко су од својих узора художественника, али су у њиховом жанру, на путу да их достигну.

И, што је необично важно, глумци су се показали врло дисциплиновани. Сваки од њих је био само део целине, давао од себе оно што су тражили писац и режисери, не истичући се испред других, а и не заостајући иза других. Ту се не може говорити о г-ђи Прегарац, г-ђи Ризнић и г-ђи Милошевић — које су играле три сестре —, о г-ђи Каталинић, г. В. Јовановићу, Васићу, Златковићу, Милошевићу, Никачевићу и Новаковићу, — који су играли важније личности —, него о ансамблу као целини. Сви они, — и они други који су играли споредније улоге —, давали су хармоничну целину. Да је један подбацио, да је чим било био у нескладу са осталима, па макар и боље играо од њих, уметнички утисак би био поремећен и успех комада доведен у питање.

Последња слика даје у сажетој форми основни штимунг и смисао целог комада: Жалост за погинулим вереником најмлађе сестре, туга средње сестре због растанка са љубавником, узрујаност целе вароши због одласка гарнизона који је уносио занимљивости и живости у паланачку учмалост; као контраст свему томе: весела и бодра војна музика, вера сестара у нов живот, равнодушност излапелог старог лекара према свему (којој су режисери одузели примитивну грубост из пишчевог текста) — све је то формирало компликовани мозаик живота, толико разноврсног а толико хармоничног. Завеса је покрила једну незаборавну слику. Утисак је остао. Драма се продужава у душама гледалаца...

Г. Павлов и г-ђа Греч су показали да је режија уметност, без које нема успеха комада. То је таленат за проналажење и истицање лепота комада. Сваки детаљ је, осећало се, рађен по њиховој концепцији. Свака слика, пре но што се појавила на бини, била је простудирана и израђена у њиховој глави.

Наши градови

Градови Јужне Србије прославили су 25-годишњицу свога ослобођења

Крајем октобра и почетком новембра прославили су градови Јужне Србије 25-годишњицу свога ослобођења. У многим градовима откривени су том приликом споменици, као знак захвалности борцима и њиховим вођама који су у првом балканском рату 1912 сломили петвековне ланце ропства и донели слободу гнезду Немањинске државе и колевци српске културе.

Највеће и најзначајније свечаности биле су у Куманову (на Зебрењаку, где је одлучена славна кумановска битка) и у Скопљу.

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле прима хлеб и со приликом доласка у Скопље

Четири хришћанске краљевине на Балкану — Србија, Црна Гора, Бугарска и Грчка — заратиле су против Турске у октобру 1912 да ослободе балканске хришћане испод турског јарма. Најважнији моменат у овом рату јесте славна Кумановска битка, 10 и 11 октобра по старом календару (23 и 24 по новом), која је отворила капију победе и удахнула српској војсци надчовечанску снагу да као вихор у једном замаху захвати и целу Јужну Србију. Само муњевита освајања Тамерланова и Наполеонова могу се упоредити са овим наглим и значајним успесима српских хероја. Кумановска победа осветила је Косово и заувек је решила петвековни сукоб између Турака и Срба. Центар старе немањинске државе ослобођен је и уједињен са северном Србијом.

У средњем веку наша државна самосталност и национална култура родила се у овим јужним крајевима и ширила се према Северу. Север је сада вратио

дуг захвалности нашем поробљеном југу доневши му слободу и модерну културу, која се развила на темељима наше средњевековне светосавске просвећености.

Том победом добили смо необично значајну покрајину и за нашу културу и за нашу привреду: богату ванредним уметничким делима архитектуре, сликарства, музике и народне ношње; пуну рудног блага и разноврсних ретких производа, којих нема у нашим другим покрајинама, који срећно допуњују привредну структуру Југославије. Вредно, штедљиво и конструктивно становништво Јужне Србије, са високим хришћанским моралом, даје особиту вредност тим богатствима и гарантује огроман напредак у слободној држави. Слобода је учинила продуктивним сва богатства овог краја и створила услове за ванредан развој свих способности овог народа. У општем напредку Југославије осећаће се увек активност Јужне Србије.

Овом победом брисан је простор који је делио Србију и Црну Гору. Ове две српске државе добиле су заједничку границу. Идеје потпуног уједињења стурјале су лакшиј и с једне и с друге стране и довеле најзад до стварања заједничке државе.

Поред ових непосредних резултата, кумановска битка имала је много већи посредни значај. Она је подигла углед Србије код свих јужних Словена. Расиламтела је одушевљење код Срба, Хрвата и Словенаца у Аустроугарској, очеличила их је и охрабрила за борбу против угњетача. Васкрела је веру у национални прогрес и уједињење целог југословенског народа под вођством Србије. Тако је Куманово посредно изазвало и стварање данашње Југославије.

Победом Балканског савеза створена је јача баријера аустро-немачком продирању на исток. Отуда бесАустрије, њени напори да умањи резултате ових победа и њена појачана агресивност против Србије. Та избезумљеност Аустрије и довела је до светског рата. Тако су на Куманову створени узроци за светски рат. Ова победа српског оружја добила је на тај начин светско-политички значај.

НА ЗЕБРЕЊАКУ ЈЕ ОСВЕЋЕНА СПОМЕН-КОСТУРНИЦА, У КОЈУ СУ ПОЛОЖЕНЕ КОСТИ КУМАНОВСКИХ ЈУНАКА

Прослава кумановске битке изведена је 30 октобра пре подне у широким размерама, уз учешће највиших функционера државе, старих ратника, војске, претставника свих националних и културних устанаова и грађана из свих крајева Југославије. Осве-

Му је народ приредио бурне овације. Из Куманова вратио се Кнез-Намесник Павле у Скопље.

ВЕЛИЧАНСТВЕНЕ СВЕЧАНОСТИ У СКОПЉУ

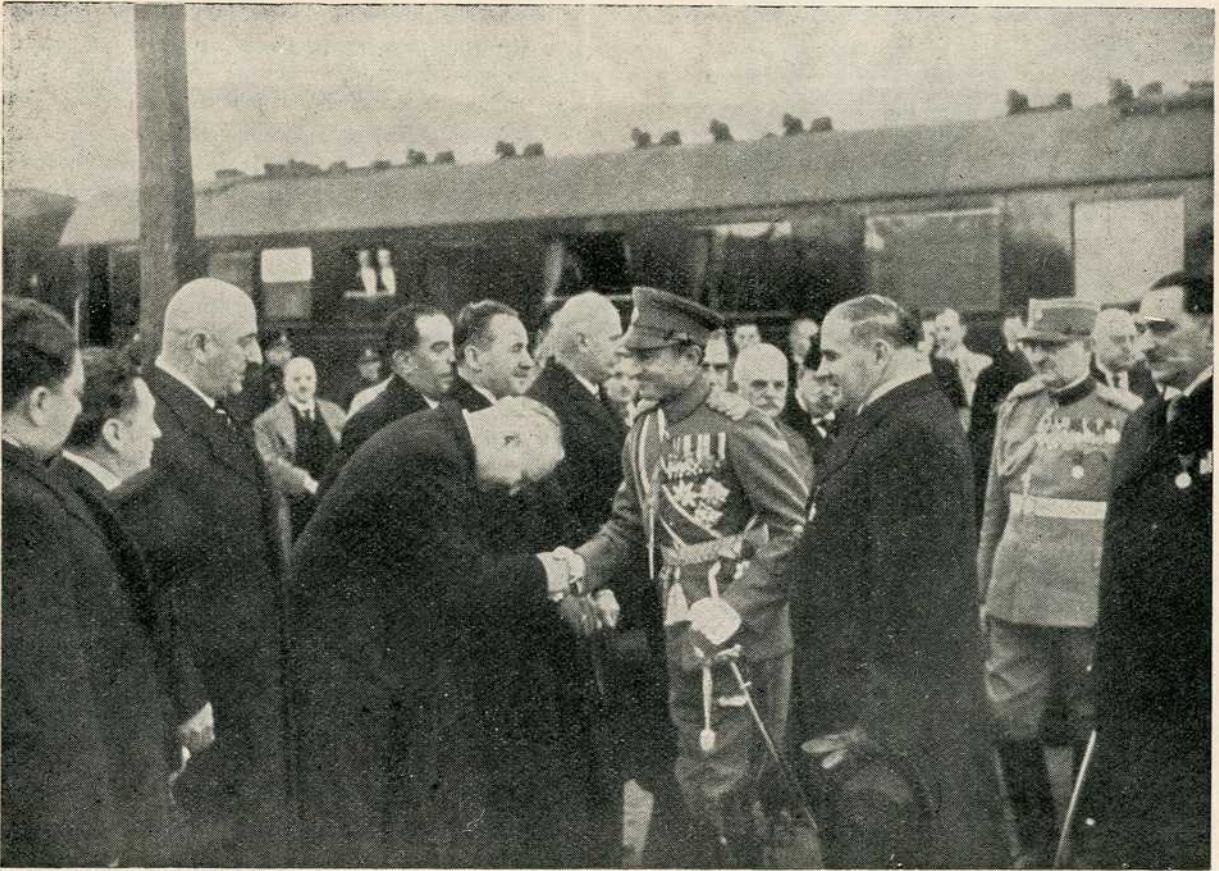
Душаново Скопље приредило је величанствене свечаности поводом 25-годишњице ослобођења.

13 (26) октобра 1912 ушао је у Скопље Командант Прве армије тадашњи Престолонаследник Александар са својом војном пратњом. У Скопљу му је приређен одушевљен дочек и отслужено је благодарeње у цркви Св. Спаса, уз чинодејство митрополита Вићентија и већег броја свештенства. Тада је први пут после Ко-

се тих дана слегло у царско Скопље преко 100.000 душа.

Најважнијем делу свечаности присуствовао је и Њ. Кр. Вис. Кнез Кнез-Намесник Павле, са Претседником Краљевске владе г. др. Миланом Стојадиновићем, претседником Сената г. др Мажуранићем, претседником Скупштине г. Стеваном Ђирићем и члановима Краљевске владе.

Општину београдску на овим свечаностима заступали су: Претседник Београдске општине г. Влада Илић и градски већници гг.: д-р Душан Калановић, пом. министра Нар. здравља у пензији; генерал Ж. Ранковић; Миливоје Благојевић, адвокат; и инж. Јоца Петровић, индустријалац.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић поздравља Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла на железничкој станици у Скопљу

сова у литургији поменуто име српског владара, Краља Петра и Његовог Наследника Александра, који је присуствовао овом светом историјском чину.

Свечаности које су сада приређене, 31 октобра и 1 и 2 новембра, доказале су да национални занос народа Јужне Србије није попустио за ових 25 година, да народ зна ценити слободу и исказати захвалност онима који су му је дали.

Готово сви учесници са кумановских свечаности дошли су и на свечаности у Скопље. А дошао је још много већи број високих функционера, ратника, претставника разних установа и народа. Рачуна се да

Свечаностима је присуствовала и група француских резервних официра са г. Дезире Фери-ем на челу.

У скопској Саборној цркви отслужен је помен палим херојима уз учешће свих званичних претставника и великог броја народа.

После помена свечаности су настављене на тргу Кр. Петра, који је био ванредно богато и укусно ископано зеленилом, ћилимима са народном орнаментиком, заставама и грбовима. Нарочито је лепо декорисан прилаз Душановом мосту, на чијим се постаментима налазе споменици Кр. Петру Ослободиоцу и Краљу Александру Ујединитељу. Испред тих споменика налазе се два велика четвртаста водоскока.

Најпре је извршено освећење водовода испред тих четвртстих водоскока и освећење заставе коју је Н. Вел. Краљ Петар II поклатио удружењу

Претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић приликом доласка у Скопље поздравља се са Скопљанкама

Првих српских регрута ратника Јужне Србије. Старе српске пуковске заставе, које су пренесене са кума-

новске прославе у Скопље, биле су поређане око прилаза к мосту, поред водоскока.

Освећење заставе и освећење новог скопског водовода, у виду двају водоскока, извршио је епископ Нектарије са многобројним свештенством. После извршеног освећења, изасланик Н. В. Краља пуковник г. Милан Марковић предаје, са неколико узбудљивих речи, заставу претставнику првих српских регрута Јужне Србије, г. Вељи Чесмаџијевићу.

Претседник општине скопске г. Панта Јовановић у свом говору истакао је значај модерног водовода који снабдева у довољној количини Скопље пијаћом водом. Вода је доведена са врела Рашче. Укупна дужина довода износи 17. км., а изведено је нове градске водоводне мреже око 34 км. Сви радови на новом градском водоводу стајали су 17 милиона динара.

Око девет часова пре подне стигао је у Скопље претседник владе г. д-р Милан Стојадиновић. На железничкој станици приређен му је свечан дочек, у коме су узели учешћа претставници града Скопља, чланови владе, претседници Сената и Народне скупштине, претседник Београдске општине г. Влада Илић са присутним градским већницима Београдске општине, претставници државних и црквених власти и многобројној грађанство.

После десет часова стигао је у Скопље Н. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле. На железничкој станици

Н. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле, претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић и Министар војске и морнарице арм. генерал г. Марић полазе на откривање споменика Краљу Петру I Ослободиоцу и Краљу Александру I Ујединитељу

WWW.UNIL

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле са претседником и члановима Краљевске владе на почасној трибини за време свечаности

Споменик Краљу Петру I Ослободиоцу у Скопљу

Споменик Краљу Александру I Ујединитељу у Скопљу

приређен Му је свечан и срдчан дочек, у коме су узели учешћа: Претседник Краљевске владе г. д-р Милан Стојадиновић са министрима, претставницима војних, државних и црквених власти, претставници Скопске општине, делегати града Београда са г. Владом Илићем на челу, претставници ратничких удружења и многобројних установа, као и велики број грађанства.

Појаву Кнеза-Намесника Павла народ је поздрављено одушевљеним усклицима Њ. В. Краљу, Кнезу-Намеснику и Краљевском Дому.

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле одвезао се са железничке станице на трг Кр. Петра — у свечаној поворци, у којој су учествовали сви функционери и

Одржали су дирљиве и лепе говоре о значају ове свечаности: г. Алекса Јовановић, претседник одбора за прославу; Министар војни армиски генерал г. Марић, и претседник Скопске општине г. Павле Јовановић.

Затим је изведен ванредно леп дефиле ратника и народа из целе Јужне Србије поред споменика и поред почасне трибине са које је Кнез-Намесник пратио свечаности. Пред трибином заставе су се спуштале у знак поздрава, и Кнез-Намесник Павле љубазно је отпоздрављао.

После тога обављен је импозантан дефиле војске, коју је народ поздравио френетичним усклицима.

Дефиловање народа поред споменика Краљу Петру I Ослободиоцу и Краљу Александру I Ујединитељу

делегати који су Га дочекали, — где је заузео место на почасној трибини. На истој трибини заузели су места Претседник Владе г. д-р Милан Стојадиновић и други високи гости. Отпочеле су свечаности чинодејствовањем, које је вршио скопски митрополит Јосиф са неколико епископа и великим бројем свештеника.

После чинодејства, Кнез-Намесник Павле, у пратњи Претседника Владе г. д-р Милана Стојадиновића и своје свите, пришао је прво споменику Краља Петра Великог Ослободиоца и извршио откривање. Исто то учинио је затим код споменика Краља Александра Ујединитеља. Кнез-Намесник је том приликом положио венце на споменике. Маса гледалаца поздравила је бурним клицањем и пљескањем ово свечано откривање споменика. За време откривања, 21 топовски метак поздравио је овај свечан чин. Музика је отсвирала државну химну.

„МИ СМО ДАНАС ЈАЧИ ОД ДУШАНОВОГ ЦАРСТВА“ — РЕКАО ЈЕ У СВОМ ГОВОРУ КНЕЗ-НАМЕСНИК ПАВЛЕ

После свечаности на тргу Кр. Петра, Скопска општина приредила је свечани банкет у официјерском дому, коме су присуствовали Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле, високи функционери и делегати и преко две стотине најугледнијих грађана Скопља. Претседник Скопске општине г. Панга Јовановић изговорио је здравицу у здравље Њ. В. Краља Петра II, Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла и целог Дома Карађорђевића.

Кнез-Намесник Павле одговорио је овим значајним речима:

„На данашњи дан слаavimo два судбоносна датума наше историје. Прошло је шест стотина

година од Душановог крунисања, а двадесет и пет година од како је Краљ Петар Први ушао у Скопље. Ја сам имао тада срећу и част да Га пратим. Та ће се успомена само са мојим животом угасити.

Ми се, господо, довољно не сећамо наших ратова. Ја не мислим да треба гајити и неговати мржњу — напротив, али тражим да се чешће сетимо поднесених жртава и ванприродних напора једне читаве генерације.

Кадгод ступамо ногом на ово тле наших предака, човека обузима осећање благодарности, поноса и успомена, јер ступамо у храм патње и вековне славе. Ко се од нас не сећа историје наших владара и светитеља, у чијем смо духу били васпитани и тако одгојени најзад победили? Ко се од нас не сећа ма и најмањег личног доживљаја из дугих борби за ослобођење ове земље, које данас са радошћу прослављамо?

Остале приредбе у оквиру скопских свечаности

У оквиру скопских свечаности извршено је више приредаба. Истога дана, 31 октобра, отворена је после подне занимљива изложба привредне и културне радиности Јужне Србије, која практично приказује шта је затечено 1912 године у области привредне активности и колики је велики напредак постигнут у слободној држави за прошлих 25 година.

Сутра дан, 1 новембра продужене су патриотске манифестације. Одржан је манифестациони конгрес удружења резервних официра и ратника. Конгрес је отворио министар војни г. Љубомир Марић говором у коме је језгровитим реченицама изнео заслуге наше војске у минулим ратовима и значај резервних официра за војну организацију.

Упућен је топао поздрав и телеграм Њ. В. Краљу са конгреса. Примљена је манифестациона резолуција конгреса.

Бригадни генерал г. Урош Тешановић, начелник штаба III армије, одржао је врло документовано предавање о ослобођењу Јужне Србије од Турака.

После конгреса резервни официри и ратници организовали су кроз варош велику манифестациону поворку, која се зауставила пред спомеником палим ђацима-ратницима скопских ђачких чета којима је одана пошта. Затим је манифестациона поворка кренула кроз варош пред споменик Краљу Петру и Краљу Александру, где су приређене импозантне патриотске манифестације.

Ми смо, господо, данас јачи од Душановог Царства и нашу државу нико не може споља разрушити. Једина опасност може нам доћи од нас самих, али сам убеђен у патриотизам и здрав разум нашег народа, који неће никад рушити оно што је с тешком муком кроз низ векова стекао.

Уосталом, ту су сени наших великана које ће нас чувати, оних који су ову моћну државу створили и све за њу жртвовали, од Немањића до Мојег Великог и Неумрлог Брата Краља Александра I. Његова безгранична љубав за ваш град Вама је позната и Ја сам убеђен да ћете увек остати достојни те љубави и поверења.

Живео Његово Величанство Краљ!

Живела Југославија!

Живело Скопље!"

Истог дана одржана је у Скопљу и трећа годишња скупштина Удружења ђака-ратника скопских ђачких чета 1914—1915 године.

„ДАН НАУКЕ И КУЛТУРЕ”

Трећи дан свечаности, 2 новембра, био је испуњен „Даном науке и културе”, који је имао да покаже напредак Скопља и Јужне Србије у овој области. У свечаној дворани Официрског дома приређен је свечани скуп скопских научних и културних установа. Министар просвете г. Димитрије Магаршевић отворио је овај „Дан науке и културе” говором у коме је истакао тековине Јужне Србије на научном и културном пољу у средњем веку, као и Ренесансу ове старе културе којој је дала замаха пуна државна самосталност после ослободилачког Балканског рата.

После овог свечаног скупа, отворена је изложба просвете и културе а затим је отворен музеј Јужне Србије.

* * *

И остали градови Јужне Србије, који су ослобођени крајем октобра и током новембра 1912, прославили су свечано 25-годишњицу свога ослобођења. Кичево је свечано открило и споменик Краљу Петру Ослободиоцу.

Свечаности већих размера организоване су у Битољу и Охриду. И у једном и у другом граду откривени су импозантни споменици Витешком Краљу Александру I Ујединитељу.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

† Војислав Н. Томић

Армиски генерал
Војислав Н. Томић

Војислав Н. Томић, армиски генерал, командант Београда, замењеник Првога Краљевског Намесника, извршио је самоубиство 10 новембра 1937 год. око једнога часа по поноћи, од чега је и умро, те је сахрањен 13 новембра 1937 год. у Београду, са великим почастима.

Рођен је 24 октобра 1876 год. у Кра-

гујевцу, у кући сиромашних родитеља Никодија Томића кафеџије и матере Симке. Ту је завршио основну школу и 6 разреда гимназије.

Ступио је у Војну академију 1 септембра 1895 из које је изашао као пешад. потпоручник, 19-ти у рангу, 2 августа 1898 год.

Произведен је за армиског генерала 17-XII 1930.

„Војислав Томић, био је један од оних из плејаде предратне генерације српских официра, који је цео свој живот посветио добру свога народа и за кога су постојали и коме су били „Краљ и Отаџбина“ изнад свега, пре свакога и над свима“.

Био је честит човек и велики војник:

Као човек — миран, скроман, отворен и искрен, добар друг.

Као војник, још у првим годинама службе истакао се као одличан официр, веома дисциплинован, савестан, озбиљан, у схватању дужности, старешина лепих квалитета, а у рату спреман, опрезан, лично врло храбар и енергичан, хладнокрван и присебан, строг и правичан.

Провео је у војсци 42 године — стално у трупи, стално у строју, стално у борби. Никада кажњаван, никада чак ни опоменут. Увек само истицан и похваљиван.

Био је од 1 јануара до 1 септембра 1907 год. ордонанс официр Њ. Вел. Краља, а по том до 2 априла 1912 год. командир чете у пешадији и на служби у штабу пука у пешадији, до почетка Првог балканског рата 1912 год. командант батаљона у пешадији.

За време ратова:

У Балканским ратовима — првом и другом рату 1912/1913 и 1913 год., командовао је батаљоном у 12 пешад. пуку и био је командант 1 комбинованог пука Шумадиско-албанског одреда, који је оперисао ка Јадранском Мору у правцу Драча и Св. Јована Медунског преко Призрена. Заступао је извесно време и начелника штаба тога одреда.

У Светском рату, 1914—1918 год., командовао је у почетку батаљоном 12 пешад. пука, а по том постаје командант 11 пешад. пука „Војда Карађор-

ђа“ с којим остаје стално све до 1 априла 1919 год. до дана саме мобилизације, када је на челу својих јунака, витезова, увек ведро чела, уздигнуте главе, поносио као Шумадија што је увек била, био вазда први међу првима, био понос војске, понос Шумадије и Србије, дика Југословена.

Сећају се многи како се он славно борио са својим 11 пешад. пуком „Војда Карађорђа“, са својим Шумадинцима, против силне аустроугарске војске, коју је победио код: Шапца, код Лескића Механе, на реци Добрави. — О чему стоји написано и у ратним дневницима 6, 44 и 84 пешад. пука IV будимпештанског корпуса Аустро-угарске војске.

Прелази 6-IX-1914 год. на чамцима са пуком Саву код Подгоричке Аде, разбија 32 аустроугар. ландвер. пук и преко Обрежа стиже код села Попинаца и Пећинаца — где води огорчену борбу. Ту наноси тешке губитке непријатељу (само претходница 92 аустроугар. пешад. рука губи 14 официра и 501 војника), па се са својим пуком враћа у Мачву, где код села Причиновића наставља борбу дању и ноћу од 19(6)IX до краја октобра 1914 год.

Бори се у повлачењу новембра 1914 год. на Мишару (код Шапца), на Церићу, код Уба, код Степојевца, где наноси аустроугарској војсци тешке губитке.

Када је отпочела контраофанзива Српске војске 20-XI-(3-XII)-1914 год. као на крилима лети са својим 11 пешад. пуком „Војда Карађорђа“ с положаја на положај. Тада буде и рањен.

Несрећне 1915 год. на челу свога 11 пешад. пука „Војда Карађорђа“ са северног фронта Србије буде послат на јужни фронт према Бугарима. Одатле га са пуком враћају од Пирота преко Књажевца и Ниша у помоћ трупама, које воде борбу код Смедерева.

На Врановом Брду 13(1) октобра 1915 год. у 16 ч. са својим пуком смењује 5 пешад. пук I позива и већ сутра дан 14-(1)X-1915 год. води сјајну борбу, у којој огромна надмоћност непријатеља у артилерији и у митраљезима ствара пустош у редовима његовога пука.

Борба се водила цео дан на живот и смрт, где су борци показали чудо од храбрости. Ту је борбу описао Ралф Бате аустроугар. официр овако:

„Док је трајала јака припремна артилериска ватра, код непријатеља је владала мртва тишина. Ниједног пуцња, ниједног знака живота — ништа. Али у тренутку кад су Бранденбуржани прешли на јуриш, са српске стране настаде паклена ватра, која покоси читаве редове пренцлавских мускетара.

До 400 метара наше чете у бесним скоковима приближише се српској пешадији, али, ту на брисаном простору, под најтежим губитцима, бежу присиљене да легну. И 24 пешад. пук који удари с леђа, би заустављен ватром и потражи заклон. Понова батерије сручише ватрени талас на српске положаје.

У сумрак, потпуковник Еделбител затруби сигнал:

„Нож на пушку!“ Као један човек, цео 64 пешад. пук диже се на јуриш. Истовремено пређе на јуриш 24 пешад. пук и делови 20 пешад. пука.

Српска ватра из највеће близине проређује наше редове, али више нема куд. Уз писку труба и са громогласним „Ура!“, огорчени мускетари ускачу у непријатељске ровове. У самим рововима разви се једна мучна убилачка борба.

Хладнокрвно, као да су од камена, српски пешаци из 11 и 19 пешад. пука са отстојања од неколико метара сасипају куршуме у лице насртљивом непријатељу. Онда, не узмичући ни за корак, као да су им ноге заковане у земљу, дограбише хладно оружје.

У овој борби није се знало за милост. Бајонет и кундак, секира и будак претворише се у страховито оружје немилосрдне борбе прса у прса. Три четврт сата трајало је бесомучно гушање, док јуначки противник — Српска Војска, не би потиснут са положаја.

Пут у долину Мораве био је отворен.

Скупно је плаћена ова победа. 64 пешад. пук остави на бојишту 24 официра и 609 војника. „Мон“ и „Ваји“, најогорченије борбе 6 дивизије на западном фронту избледеше пред Врановим Брдом“.

Код Врбовца, после Вранова Брда, 19(6)X-1915 год. јуначки дочекује са својим 11 пешад. пуком „Вожда Карађорђа“ непријатељски јуриш и у гушању с непријатељем губи 892 официра и војника

Води борбе по том у повлачењу 1915 год. код Стражевице (испред Паланке), код Радовања, код Лапова, код Багрдана, код Гиља, код Јастренца, код Блаца. . . .

Борбе, где он хладан као од камена стоји, командује и посматра. Око њега падају, гину. . .

Србија 1915 год., истрошена, од Савезника неподупрта, буде напуштена.

Победници са Куманова, Брегалнице, Цера, Рудника, Колубаре погнуте главе, тешка срца повлаче се преко Албаније и Црне Горе, те и 11 пеш. пук „Вожда Карађорђа“ са својим храбрим командантом украђава се у Валони на Јадранском Мору, прелази на Крф.

На Крфу 1916 год. сва се Српска војска прикупља и реорганизује. Ту је и 11 пешад. пук „Вожда Карађорђа“ са својим командантом.

Пуковник Воја Томић са чудно јаком вољом, са снажним еланом организује и спрема свој пук. Буду у њему понос, храбри га и подиже у њему дух.

Кад Српска војска 1916 год. прелази на Солунски фронт, тада 11 пешад. пук „Вожда Карађорђа“ под командом свога сталног команданта стиже 27(14)јула 1916 год. у Моглену, где 16(3) августа 1916 год. као резерва Шумадске дивизије помаже 12 пешад. пуку „Цара Лазара“ у борби код Ветреника, а 22(9) августа 1916 год. у огорченој борби спасава тешку артилерију Српске војске на Голој Рудини, те и 27(14) септембра 1916 год. смењује на положају 12 пешад. пук „Цара Лазара“.

За време сјајних борби на Кајмакчалану његов 11 пешад. пук „Вожда Карађорђа“ одлично се др-

жао, те на Ветренику стојички се борио, не само са бројно знатно јачим непријатељем већ и са другим незгодама елементарним и земљишним.

„Ни близина непријатеља, ни даноноћни фијук његових зрна, граната, шрапнела и минофрлачки, ни његови бесни налети, ни рђаво време, ни страховито незгодно земљиште пресечено са безброј препречних средстава нису могли ни тренутка да поколебају храбре борце 11 пешад. пука „Вожда Карађорђа“. Њима командује пуковник Воја Томић, јунак без страха, у кога они имају вере и који их стално обилази, саветује, теши и храбри“.

Чак су га запазили и Бугари.. Тако он остаје стално на положају Ветренику, ниједном није у Солун сишао, све до почетка офанзиве са Солунског фронта 1918 год.

Кад је отпочела општа офанзива са Солунског фронта, после артилер. припреме 1 септембра 1918 год., тада 11 пешад. пук „Вожда Карађорђа“ врши општи напад 2 септембра у 5.30 ч., када силином лавине, која се обара и руши десеткује 32 и 80 пешад. непријат. пук, који у бегству оставља све своје велике и мале мерзере (10), митраљезе (8), мале бацаче бомби (12), брдски топ (1), велики број пушака, разноврсни ратни материјал, пуне магацине муниције, велики број заробљеника.

Тада 11 пешад. пук „Вожда Карађорђа“ отвара фронт од реке Сушице до реке Парашице (око 5 км.). Маршује по том преко Пороја, Топлице, Драчевице, Негогина, Штипа и Кочана; избија на Царев Врх, Рујан, Божидарицу и Деве-Баир, када 30(17) септембра 1918 год. ослобађа Криву Паланку, одакле преко Куманова, Скопља, Качаника, Урошевца, Липљана, Приштине, Вучитрна, Кос. Митровице, Рашке, Краљева и Чачка стиже 3 новембра (21 октобра) 1918 год. у Крагујевац.

Пуковник Војислав Н. Томић као војник био је у борби јунак и борац од расе.

После Светског рата постаје 1 априла 1919 год. помоћник команданта IV жандармериске бригаде. Мења неколико важних положаја. Септембра 1923 постаје командант целокупне жандармерије, а 1929 командант Београда.

Витешки Краљ Александар I Ујединитељ својим тестаментом, отвореним 9 октобра 1934 год. после Његове трагичне смрти у Марсеју (Француска), одређује га за замењеника Првог Краљевског Намесника Кнеза Павла.

Армиски генерал Војислав Н. Томић, одликован као ретко који официр (са три Карађорђевог звезде с мачевима — једна о врату, III реда, и две четвртог реда) сам себи одузима живот. Пада без борбе.

Као пример храброга војника, спремног увек да погине за Краља и Отаџбину, и као спремног и искусног команданта, увек ће га војска и морнарица сачувати у успомени.

Као човека питомог и мирног, строгог и према себи и према другима, вазда ће га се сви сећати. Слава му!